ortadoğu analiz

uluslararası siyaset dergisi

Mart 2021 • Cilt: 12 • Sayı: 99 • Fiyatı: ₺ 15

YEMEN'DE KALICI BARIŞIN SAĞLANMASINDA HİBRİT DİPLOMASİ OLASILIĞI

A.CİHANGİR İŞBİLİR

TÜRKİYE'NİN AFRİKA AÇILIMI KAPSAMINDA FAS İLE EKONOMİK İLİŞKİLER

DR. RECEP YORULMAZ

İRAN'IN SURİYE'DEKİ ASKERÎ YAKLAŞIMI, GERÇEKLER VE GELECEK BEKLENTİLERİ

DR. SAMİR ALABDULLAH

Vekâlet Savaşından Nüfuz Mücadelesine YEMEN KRİZİ

ISSN 1308-7541
9 771308 754001

www.orsam.org.tr /orsamorgtr

ORSAM RÖPORTAJ

Prof. Anoush Ehteshami

ABDENNOUR TOUMI

ORTADOĞU'DA ABD'NİN DÖNÜŞEN ANGAJMAN İLİŞKİLERİ VE YANSIMALARI

PROF. DR. AHMET UYSAL

YEMEN ÇIKMAZINA TÜRKİYE MERKEZLİ ÇÖZÜM: İLKELİ VE İNSANİ YAKLAŞIM

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

Türkiye'nin Ortadoğu alanındaki en büyük düşünce kuruluşu olan

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

genişleyen ekibi, Ankara ve İstanbul'daki ofisleriyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Ortadoğu'daki siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeleri bölge uzmanları aracılığıyla takip eden ORSAM, saha araştırmalarıyla zenginleştirdiği analiz ve raporlarıyla kamuoyunu bilgilendirmeye devam etmektedir.

Ortadoğu gündemini takip etmek için

www.orsam.org.tr

ve sosyal medya hesaplarımızı inceleyiniz.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi • Center for Middle Eastern Studies • مركز دراسات الشرق الأوسط

ORSAM

www.orsam.org.tr | orsamorgtr

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına Yayın Sahibi
Prof. Dr. Ahmet Uysal

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Mustafa Yetim

Editörler
Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı
Nurbanu Akcan

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhittin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal İnat
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Mesut Özcan

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Ahmet Uysal
Dr. Mustafa Yetim
Dr. Göktuğ Sönmez
Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon
Ekin Köklü

Grafik - Tasarım
Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi
Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: +90 850 888 15 20

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara
Telefon : +90 312 341 52 39
Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 12, Sayı 99, Mart 2021
Yerel Süreli Yayın
Basım Tarihi: 28 Şubat 2021

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayınıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2020 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayınlanamaz.

Middle East Studies Association
ORSAM, the Middle East Studies Association (MESA) üyesidir.

EBSCO HOST **tarafından taranmaktadır.**

editörden

Değerli okuyucular,

Değerli okuyucular, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki güncel gelişmeleri ayda bir kapsamlı ve güçlü analizler ile ilginize sunduğumuz Ortadoğu Analiz'in 99. sayısı ile karşınızda olmaktan memnuniyet duymaktayız. Bu sayımızda Arap Ayaklanmaları'nın karmaşık ve kanlı iç savaş sürecine evrildiği ülkelerden biri olan Yemen meselesini kapak konusu olarak önemli boyutları ile ele almayı amaçladık. Bu çerçevede söz konusu iç savaş sürecinde özellikle etkisi bulunan İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi bölgesel aktörlerin stratejileri ve Yemen'deki yerel aktörler ile iş birlikleri derinlemesine analiz edilmiştir. Söz konusu krizin ve insani dramın sonlandırılmasına yönelik bazı girişimlerin de tartışıldığı sayımızda Türkiye'nin Yemen meselesine ilişkin ilkeli ve insani yardım merkezli muhtemel katkı sağlayıcı rolü de incelenmiştir.

Kapak konusunun yanı sıra Ortadoğu Analiz dergisinin geleneksel konularından olan ve son dönemlerde Joe Biden'ın Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı seçilmesi sonrasında tekrardan yoğun şekilde gündeme gelen Irak ve Suriye merkezli gelişmelere ilişkin değerli yorumlar ve ABD'nin bölgeden çekilme ihtimalleri de bu sayımızda mevcuttur. Bu kapsamda Beşar Esad rejiminin iki önemli uluslararası-bölgesel destekçisi İran ile Rusya'nın Suriye üzerindeki son dönem girişimleri ve üstü örtülü rekabet süreçleri analiz edilmiştir. Dahası hem Irak hem de Suriye de kalıcı istikrar-barış ortamının sağlanmasında en önemli engeli oluşturan terör örgütü PKK ve Suriye uzantısı YPG-PYD'nin son dönemde Türkiye'nin kontrolündeki istikrarlı bölgelere yoğunlaşan terör saldırılarına ve temel hedeflerine yorumlar bu sayımızda yer almaktadır. Irak ile ilgili önemli gündem maddelerinden biri olan Türkmenler ile ilgili değerlendirme de ise son dönemde Irak hükûmeti ile Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi arasındaki tartışmalı bölgelere ilişkin görüşmelerin Türkmenler üzerindeki olası etkileri tartışılmıştır.

Bu temel başlıklarımız dışında bu sayımızda, BAE'nin silahlanma girişimlerine Biden döneminin muhtemel etkileri, İsrail'in Filistin'i yasal ve haklı olarak devlet şeklinde tanıyan Uluslararası Ceza Mahkemesi kararına ilişkin tepkileri ve Türkiye'nin Afrika açılımında Fas ile ekonomik ilişkilerinin yeri ve seyrine ilişkin diğer analizlerimiz yer almaktadır. Geleneksel olduğu üzere 99. sayımızda da Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki aylık gelişmelere ilişkin gündem, etkinlik ve bölge üzerine çalışmalar yürüten önemli bir isim ile röportaj kısımları yer almaktadır. Bunun haricinde kapak konumuzu bir film ile anlamlandırma şeklindeki kısmımız ise bu sayıda Yemen meselesinin iki farklı ve birbiri ile çelişen yüzünü gösteren fotoğraflarla ve ilişkili yorumlar ile dikkate sunulmuştur.

Keyifli okumalar dileğiyle...

ortadoğu analiz
uluslararası siyaset dergisi

İÇİNDEKİLER

Mart 2021 Cilt: 12 Sayı: 99

04 Gündem: Türkiye ve Ortadoğu

06 Ortadoğu'da ABD'nin Dönüşen Angajman İlişkileri ve Yansımaları / Prof. Dr. Ahmet Uysal

KAPAK DOSYASI

14 Yemen'de Kalıcı Barışın Sağlanmasında Hibrit Diplomasi Olasılığı / A. Cihangir İşbilir

18 Yemen Krizinde Yeni Sayfa / Mustafa Caner

22 Yemen'de BAE ve Güney Geçiş Konseyi'nin Tutumları / Gökhan Ereli

LEVANT

30 Suriye'nin Yeniden İnşasında Rusya ve İran'ın Pozisyonları / Dr. Seher Bulut

34 İran'ın Suriye'deki Askerî Yaklaşımı, Gerçekler ve Gelecek Beklentileri / Dr. Samir Alabdullah

38 YPG/PKK'nın Harekât Bölgelerine Nüfuz Etme Çabaları ve ABD'nin Tutumu / Sibel Dündar

IRAK GÜNDEMİ

42 ABD-İran Arasındaki Güç Mücadelesi ve Kerkük Üzerine Etkileri / Sercan Çalışkan

46 Irak Merkezî Hükûmeti ile IKBY Arasındaki Görüşmelerin Türkmenlere Olası Yansımaları / Adil Zineelabdin

KAPAK DOSYASI

YEMEN ÇIKMAZINA TÜRKİYE MERKEZLİ ÇÖZÜM: İLKELİ VE İNSANİ YAKLAŞIM

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

10

SURİYE İÇ SAVAŞINA RUSYA MÜDAHALESİNDE BEŞ YILIN DEĞERLENDİRMESİ

Arda Mevlütoğlu

26

RÖPORTAJ 62

Abdennour Toumi

Profesör Anoush Ehteshami:

“TÜRKİYE MİRASINI YENİDEN KEŞFEDİYOR”

BİYOGRAFİ

UCEYMİ SADUN PAŞA: IRAKLILAR İLE TÜRKLER ARASINDA BİR SADAKAT VE KAHRAMANLIK HİKÂYESİ 66

Dr. Watheq Al-Sadoon

14

30

BÖLGESEL GELİŞMELER

BAE'nin Silahlanmasında Biden Döneminde Yavaşlama Olur mu? / Dr. Sertaç Canalp Korkmaz 50

İsrail'in Uluslararası Hukukla Yüzleşmesi: UCM'nin Filistin Kararı / Haydar Oruç 54

38

46

EKONOMİ

Türkiye'nin Afrika Açılımı Kapsamında Fas ile Ekonomik İlişkiler / Dr. Recep Yorulmaz 58

SİNE KRİTİK

Fotoğraflarda Yemen: Görünmez Savaşın Görüntüleri / Doç. Dr. Sertaç T. Demir 70

ETKİNLİK

Etkinlik 74

56

58

ORTADOĞU GÜNDEMİ

1 Şubat 2021

- Kuveyt'te 22 yıldır Dışişleri Bakan Yardımcılığı görevini yürüten Halid el-Carallah istifa etti.
- İran "Zülcenah" adını verdiği ve katı ile sıvı yakıtla çalışabilen motora sahip yeni uydu taşıyıcısını test etti.

2 Şubat 2021

- Suriye'nin kuzeyindeki el-Bab ilçesinde terör saldırısı düzenlendi. Bir araca yerleştirilen bombanın patlatılması üzerinde 1 sivil yaşamını yitirdi, 4 kişi yaralandı.
- Terör örgütü IŞİD'in Irak'ın doğusunda Haşdi Şabi'ye düzenlediği saldırıda 5 kişi hayatını kaybetti.

3 Şubat 2021

- İnsan Hakları İzleme Örgütü, Lübnan makamlarını yaklaşık 200 kişinin hayatını kaybettiği Beyrut Limanı'ndaki patlamayla ilgili 6 aydır adaletin sağlanmamasından sorumlu tutarak uluslararası soruşturma çağrısı yaptı.

4 Şubat 2021

- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) Müttefik Kara Komutanlığı, sosyal medya gönderisinde, "Çok Yüksek Hazırlık Seviyeli Müşterek Görev Kuvveti" kapsamında tatbikat yapan Türk askerlerini paylaştı.
- Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Joe Biden, ülkesinin Yemen'deki savaşta Suudi Arabistan'a verdiği askerî desteği sona erdirdiğini ve ilgili silah satışlarını durdurduğunu açıkladı.

5 Şubat 2021

- Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), Filistin topraklarında işlenen suçlar için mahkemenin yargı yetkisinin olduğuna hükmetti. UCM ilk derece dairesinin verdiği kararda Gazze, Batı Şeria ve Doğu Kudüs soruşturmaya dâhil edilen Filistin toprakları içerisinde yer alıyor.

6 Şubat 2021

- Hamas, ABD Senatosunun, Amerikan Büyükelçiliğinin Kudüs'te kalmasına yönelik kararına tepki gösterdi. Karar "uluslararası hukukun ihlali" olarak nitelendirildi.

7 Şubat 2021

- Libya'nın 5 Şubat'ta seçilerek göreve gelen geçici Ulusal Birlik Hükûmeti'nin Başbakanı Abdülhamid Dibeybe "dost ve müttefik" Türkiye ile dayanışma içinde olacaklarını söyledi.

8 Şubat 2021

- İsrail güvenlik kabinesi, ABD'den 9 milyar dolar tutarındaki savaş uçakları ve gelişmiş askerî teçhizatın tedariki yoluyla hava kuvvetlerini güçlendirme planını onayladı.

9 Şubat 2021

- Katar Askerî Polis Teşkilatının, Türk Silahlı Kuvvetleri ile gerçekleştirdiği 4 haftalık askerî tatbikat sona erdi.

10 Şubat 2021

- Avrupa Birliği (AB), Filistinlilere ait 46 yapıya el koyarak yıkan İsrail'e yerleşim yerlerini genişletmeyi durdurması çağrısı yaptı.
- Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Enver Gargaş yerine 2 yeni bakan atandı. Enver Gargaş'ın yerine Dışişleri Bakanlığına Şeyh Şagbut bin Nayhan bin Mubarek el-Nahyan, Devlet Bakanlığına ise Halife Şahin el-Mur atandı.

11 Şubat 2021

- Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, İran'ın uranyum metali üretmeye başladığını doğruladı. İsfahan'daki tesislerde az miktarda da olsa uranyum metali üretildiği belirtildi.

12 Şubat 2021

- ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken, Yemen'deki Husileri yabancı terör örgütleri listesinden çıkardıklarını açıkladı.

13 Şubat 2021

- Cezayir, İsrailli temsilcinin katılımına tepki olarak Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütünün (OECD) Uluslararası Parlamentolar Ağı toplantısından çekildi.

14 Şubat 2021

- Suriye'nin kuzeyinde muhaliflerin kontrolündeki Afrin ilçesine bağlı Cinderes beldesinde bombalı araçla düzenlenen terör saldırısında 1 sivil öldü, 4 sivil yaralandı.
- BAE, Eylül 2020'de ilişkilerini normalleştirdiği İsrail'e ilk defa büyükelçi atadı.
- Brüksel'de yapılan anlaşmayla Katar'ın NATO bünyesinde temsilcilik açması kararlaştırıldı.

17 Şubat 2021

- İngiltere Dışişleri Bakanı Dominic Raab, Dubai Emiri olan babası tarafından rehin tutulduğunu söyleyen BAE Prensesi Latife'nin hayatta ve iyi olduğunu görmek istediklerini söyledi.

19 Şubat 2021

- ABD, Donald Trump döneminde alınan İran'a Birleşmiş Milletler (BM) yaptırımlarını tekrar uygulama imkânı tanıyan mekanizmanın hayata geçirilmesi kararını iptal etti.

20 Şubat 2021

- Suriye'nin kuzeyindeki Azez ilçesinin Sicco köyünde bomba yüklü araçla düzenlenen terör saldırısında 5 sivil yaralandı.

22 Şubat 2021

- Irak'ın güneyindeki Zikar vilayetinde işsizlik nedeniyle sokağa çıkan protestocular, valilik binasını taşladı ve araba lastikleri yakarak yolu trafiğe kapattı.

23 Şubat 2021

- Kudüs Bölge Mahkemesi, İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun yargılandığı davada tanıkların dinlemesi sürecine 5 Nisan'da başlanacağını duyurdu.

ORTADOĞU'DA ABD'NİN DÖNÜŞEN ANGAJMAN İLİŞKİLERİ VE YANSIMALARI

PROF. DR. AHMET UYSAL
Başkan **ORSAM**

> Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Ortadoğu politikası üç temel üzerine dayanıyordu: Enerji güvenliği ile İsrail'in güvenliğini sağlama ve komünizmin bölgede yayılmasını engellemek. Söz konusu üç mesele de birbiriyle bağlantılıdır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra "Ortadoğu" olarak adlandırılan bölge, Osmanlı topraklarının İngiltere ve Fransa tarafından parçalanmasıyla ortaya çıkmıştır. Bölgenin merkezine Batı sömürgesinin bir uzantısı olarak İsrail kurulmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise bölgedeki sömürü yapısının kontrolünü İngiltere'den Amerika Birleşik Devletleri (ABD) devralmış ancak daha dolaylı ve düşük dozda uygulamıştır. Bu dönemde Mısır'daki Cemal Abdunnasır öncülüğünde bölge ülkeleri bağımsızlık yolunda daha önemli adımlar atmasına rağmen, bölgede parçalanmışlık ve ekonomik bağımlılık devam etmiştir.

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Ortadoğu politikası üç temel üzerine dayanıyordu: Enerji güvenliği ile İsrail'in güvenliğini sağlama ve komünizmin bölgede yayılmasını engellemek. Söz konusu üç mesele de birbiriyle bağlantılıdır. ABD ve Batı kampının birinci önceliği, bölgedeki kritik enerji kaynaklarına hâkim olmaktı ve bu durum Körfez bölgesini kontrol etmekten geçiyordu. İsrail'in güvenliğini destekleme politikası da bölgenin birleşip güçlenmesini engellemeyi

hedefliyordu. Üçüncü politikası ise bölgenin, Batı blokunun rakibi olan Sovyet Rusya'nın hegemonyasına girmesini engellemek olmuştu.

Arap milliyetçiliğine dayanarak Batı hegemonyasını kırmaya ve bölgeyi birleştirmeye uğraşan Abdunnasır hem kendi rejiminin içindeki tenakuzlar hem de dış müdahale ve dirençlere rağmen projesinde başarılı olmuştur. ABD bir yandan İsrail'i kollarken, diğer yandan Abdunnasır ile bağları tamamen koparmadan Mısır ile ilişkisini sürdürmüştür. Nasır sonrasında ise Camp David Anlaşması (1978) ile ABD, Mısır'ı kendi safına çekmeyi başarmıştır. Enver Sedat bu ray değişiminin faturasını hayatıyla ödemiş olsa da Hüsnü Mübarek yönetimi aynı ABD rotasında devam etmiştir. Peşinden gelen İran Devrimi (1979) de Ortadoğu'daki ABD hegemonyasını kıramamıştır. ABD bu hegemonyayı esas olarak kendisine bağımlı otoriter rejimlere borçludur.

> **11 Eylül 2001 tarihli saldırılardan sonra George W. Bush, demokrasi ihracı veya rejim değişikliği iddiasıyla ortaya çıkmış ancak bu iddia Irak işgali ve Afganistan müdahalesi ile günümüze kadar süren istikrarsızlık ve kaotik durumu beraberinde getirmiştir.**

Soğuk Savaş dönemi bitince ABD mevcut tek süper güç olduğu için ona itiraz edebilecek güç kalmamıştır. Bu dönemde ABD, Sovyet etkisinden kurtulan Doğu Avrupa ülkelerinde demokratikleşmeyi desteklerken kendine bağımlı antidemokratik Arap rejimlerinin demokratikleşmesini görmezden gelmiştir. 11 Eylül 2001 tarihli saldırılardan sonra George W. Bush, demokrasi ihracı veya rejim değişikliği iddiasıyla ortaya çıkmış ancak bu iddia Irak işgali ve Afganistan müdahalesi ile günümüze kadar süren istikrarsızlık ve kaotik durumu beraberinde getirmiştir.

ABD'NİN İRAN SİYASETİNDEKİ KIRILMALAR

ABD'nin Irak işgali ve başarısızlığı, eski yapıyı da aratan kaotik bir durum ortaya çıkarmıştır. ABD ve Körfez ülkelerinin önceden hasım gördüğü İran'ın önündeki önemli Arap gücü olan ve onunla sekiz yıl savaşan Irak bu işgal ile devre dışı kalmıştır. Dahası Barack Obama'nın iç siyasi baskıların da etkisi ile Irak'tan plansız ve hızlı çıkışı (2011), ülkenin büyük oranda İran'ın kontrolüne girmesine yol açmıştır. Bu durum Körfez ülkelerini daha da büyük endişeye itmiş ve dolayısıyla ABD'nin askerî-siyasi desteğine daha fazla mahkûm bırakmıştır. Aynı yıl patlak veren Arap isyanları, reform ve demokratikleşme çağrılarına dayalı ciddi bir değişim dalgasına yol açmıştır. Obama yönetimi bu demokratik hareketlere söylemsel anlamda destek vermesine rağmen bu sürecin başarısızlığında ciddi rol oynamıştır.

Arap Ayaklanmaları küresel dengeleri bölge halkı lehine sarsacak potansiyele sahip olduğu için küresel güçlerin büyük oranda bu sürece karşı çıktığı görülmüştür. Örneğin, Ortadoğu'da ABD'nin konumu Rusya'nın Orta Asya ve Kafkasya'dakine benzemektedir. Aynı şekilde Çin de bölgede var olan statükonun değişmesini is-

tememiştir. Ama genel anlamda Ortadoğu'daki gelişmeler, bölgeye hâkim olan Batılı ülkeler (özellikle ABD ve Fransa) açısından çok daha kritik olduğu için Arap devrimlerinin darbe, iç savaş ve terör gibi yöntemlerle rayından çıkmasına göz yummuştur. Darbelerinin finansmanında ise Batı, faturayı kendisi ödemek yerine Körfez Savaşı'nda olduğu gibi bazı Körfez ülkelerine ödetmiştir.

Obama yönetimi, Arap devrimlerini iç savaş ve darbelerle duraklatan İran'ı da dolaylı olarak ödüllendirmiştir. Nükleer anlaşma çerçevesinde İran ile girişilen diyalog ve sağlanan uzlaşma karşılığında İran üzerindeki ekonomik yaptırımlar kaldırılmış ve Tahran siyasi olarak sisteme dâhil edilmeye çalışılmıştır. Bahsi geçen tavizlerle bölgesel-ulusal anlamda daha fazla güven kazanan İran, Ortadoğu'daki çatışmalarda daha aktif yer alarak bölgenin kaotik duruma evirilmesinde rol oynamış ve bölgesel imajını önemli oranda zedelemiştir.

Arap Ayaklanmaları ile Ortadoğu'daki demokratikleşme sürecinin kökleşmesini sınırlayan öncül aktörlerden İran'ın Ortadoğu'da süregiden etkinliği, ABD açısından Körfez'deki enerji güvenliği ile İsrail'in güvenliğine yönelik önemli risk oluşturmaya devam etmektedir. Obama'nın diyalog merkezli İran yaklaşımın aksine Tahran'ı siyasi-ekonomik anlamda izole etmeyi amaçlayan Donald Trump yönetimi, İran'a yönelik uyguladığı politikalar ile ülkeyi iflas noktasına kadar getirmiştir. Ancak Trump da Suudi Arabistan gibi bölgedeki ABD müttefiklerinin İran destekli vekil oluşumlar üzerinden tehdit edilmesine yeterince güçlü karşılık veremeyerek bazı Körfez ülkelerinin beklentilerini boşa çıkarmıştır.

BIDEN YÖNETİMİNDE İRAN-SUUDİ ARABİSTAN EKSENİ

Ortadoğu'daki demokratik dalgayı baltalayan ülkelerden biri olan İran'ın bölgede bu denli güçlenmesine ABD'nin adeta göz yumduğu söylenebilir. Ancak İran'a bağlı vekâlet savaşçısı milisler, ABD hedeflerine saldırdığında Washington yönetimi buna sert cevap vermiştir. Hem Suriye'de Fırat'ın doğusuna geçmeye çalışan Beşar Esad güçleri ve İran milislerine hem de Irak'ta kendi üslerini hedef alan İran destekli gruplara ABD askeri karşılık vermekten çekinmemiştir. Bunun en net örneği, kendi vatandaşlarının öldüğü füze saldırısından sonra ABD'nin, İran'ın bölge politikalarının mimarı Kasım Süleymani'yi ve İran bağlantılı Haşdi Şabi'nin Irak sorumlusu Ebülmehdi Mühendis'i suikastla öldürmesidir.

Trump'a kıyasla İran konusunda daha ılımlı politikalar izleyeceğini işaret eden Joe Biden yönetimi, İran'ı ekonomik olarak sıkıştırıp tekrar masaya oturtmaya çalışmaktadır. ABD'nin, yeterince petrol ve doğal gaz ürettiği ve artık Arap petrolüne ihtiyaç duymadığı görülmektedir. Ancak Avrupa ve diğerlerinin bölge petrol ve doğal gazına ihtiyaçları devam etmektedir. Yine buradaki enerji kaynaklarını çıkaran ve işleten petrol şirketlerinin çoğu Batı merkezlidir ve bu hâkimiyeti Çin'e ve diğer ülkelere kaptırmak ABD için önemli bir stratejik kayıp olacaktır. Dolayısıyla hem petrol-doğal gaz satma hem de bu satışı bir baskı aracı olarak kullanabilme avantajından ABD'nin vazgeçmesi ihtimal dışı gözükmektedir. Bundan dolayı Biden yönetimi, birincil düzeyde Arap petrolüne ihtiyacı kalmadığı ve belki İran tutumunda Obama'nın yolundan gitme gibi faktörlerle bazı Körfez ülkelerini ikinci plana itebilir fakat bahsedilen gerekçeleri göz önünde bulundurduğumuzda ABD'nin bölgeden tamamen çekilmeyeceği açıktır.

Bölge için kritik olan bir diğer önemli soru işareti ise Biden yönetiminin Suudi Arabistan ile nasıl bir yol benimseyeceğidir. Suudi Arabistan eskiden beri bölgede ABD politikalarının önemli sac ayaklarından biridir. Trump bunu fazla zorlayarak Suudi Arabistan yönetiminde Muhammed bin Selman'ın (MbS) baskın olması konusunda Riyad iç siyasetine önemli müdahalelerde bulunmuştur. Her ne kadar babası Kral Selman bin Abdulaziz hâlâ başta olsa da MbS üçüncü neslin hâkimi olarak ortaya çıkmıştır. Abu Dabi Veliaht Prensi Muhammed bin Zayid'in yolundan gittiği için yeni "Reformcu Prens" olarak lanse edilen MbS, İsrail ile anlaşmayı kabul eden bir model olarak sunulmuştur. Veliaht Prens'in parlayan yıldızı birçok amcası ve kuzenini hapse attırdığında ve komşusu Katar'a ambargo uyguladığında olumsuz etkilenmiştir. Ancak Cemal Kaşıkçı cinayetiyle onun diğer diktatörlerden farklı olmadığı ortaya çıkmış ve kısa süreli olumlu atmosfer MbS için son bulmuştur.

> **ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinde bazı olumsuzlukların görülebileceği ve MbS'nin siyasi kariyerinin ise bundan daha fazla etkileneceği görülmektedir.**

Koronavirüs salgınından önce iç siyasetteki eleştirileri oldukça sınırlandıran Trump'ın zorlandığı en önemli mesele Kaşıkçı cinayetinde MbS'yi savunması olmuştur. Biden seçildikten sonra MbS ismi Trump antipatisi ile özdeşleşmiş ve demokrat tabanda hissedilen Suudi Arabistan'a yönelik genel olumsuz algı ile birleşmiştir. Bu yüzden Biden döneminde ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinde bazı olumsuzlukların görülebileceği ve MbS'nin siyasi kariyerinin ise bundan daha fazla etkileneceği görülmektedir. Ancak ABD'nin enerji, İsrail'in güvenliği ve demokrasilerin bölgede güçlenmesini engelleme şeklindeki bölgesel çıkarları açısından Suudi Arabistan önemli olmaya devam edecektir. Suudi Arabistan'ın bu yörüngeden çıkma ihtimali olmadığı gibi ABD'nin de ülkede rejim değişikliği düşünme politikası ihtimal dışıdır. Çünkü tüm eleştirilere rağmen Washington yönetimi zaafını yakaladığı MbS yönetimini; baskı, şantaj ve tehditler aracılığı ile çok daha rahat yönlendirme imkânına sahiptir.

Sonuç olarak, 1990'lar, 2000'ler ve 2010'ların başlarında küresel sistem her on yılda yeni bir boyut kazanmış ve bunun Ortadoğu'ya önemli yansımaları olmuştur. 1990'larda Doğu Avrupa'daki demokrasi dalgası bölgeye uğramamış; 2003 Irak işgali bölgeyi daha istikrarsız hâle getirmiş ve ABD'nin plansız şekilde ülkeyi terk etmesi ile Irak adeta İran'ın kontrolüne girmiştir. 2011 yılında patlak veren demokrasi mücadelelerine ABD ve Avrupa destek vermemiş; Suriye örneğinde görüldüğü üzere bu süreci dolaylı olarak engellemiştir. Dolayısıyla Amerikan yönetimleri bu süreçlerde değişen şekillerde İran meselesi ile meşgul olarak bölgesel çıkarlarını bu mesele üzerinden yeniden dizayn etmiştir. ■

YEMEN ÇIKMAZINA TÜRKİYE MERKEZLİ ÇÖZÜM: İLKELİ VE İNSANİ YAKLAŞIM

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ
Başkan Yardımcısı **ORSAM**

> Türkiye'nin Yemen'e yönelik politikası aslında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Arap Devrimleri sürecinde izlediği ilkeli ve tutarlı dış politikanın bir diğer örneği idi.

Arap Devrimleri sürecinin bölge ülkelerine yayılmasının ardından Yemen'de de başlayan yönetim karşıtı protestolar kısa süre içerisinde ülkede farklı grupların karşı karşıya geldiği bir çatışma ortamını beraberinde getirdi. Mısır, Libya ve Tunus'taki süreçlerden farklı bir şekilde Yemen'deki iç savaşa dış aktörler doğrudan müdahil olurken bu durum 2015 yılında kalıcı bir hâle gelmeye başladı. Nitekim Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) öncülüğündeki koalisyon özellikle İran destekli Husi güçlerine karşı bir operasyon başlatarak ülkedeki istikrarsızlık ve şiddet ortamının derinleşmesine yol açtı.

TÜRKİYE'NİN TUTARLI YEMEN POZİSYONU

Bu ülkelerin yönlendirmesi ile birçok Arap ülkesi operasyona destek olurken, bölgenin önemli aktörlerinden olan Türkiye, meşru hükûmetin varlığını devam ettirmesi yönünde atılacak adımları destekleyeceğini duyurmuştur. Ankara, Suudi Arabistan ve BAE öncülüğündeki koalisyonun operasyonuna hiçbir aşamada doğrudan destek olmayı tercih etmezken, krizin askerî araçlarla değil diplomasi ile çözülmesi konusunda da telkinlerini sürdürmüştür. Öyle ki bu dönemde Türkiye, Husilerin 2015'in Mart ayında, Yemen'de uluslararası camia tarafından meşru hükûmet olarak tanınan Abdurabbu Mansur Hadi'nin merkezî yönetimini devirmeye yönelik operasyonuna net bir şekilde karşı çıkmıştır. Türkiye tarafından yapılan açıklamada Husilerin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin (BMGK) 2201 sayılı kararını çiğnediği ve Yemen'de istikrarın sağlanması için imzalanan anlaşmaları ihlal ettiği ifade edilmiştir.

> Ankara, Libya'daki istikrarsızlığın sona erdirilmesi ve demokratik bir yapının kurulabilmesi anlamında en yapıcı aktörlerden birisi olarak dikkat çekmiştir. Türkiye'nin bu tutumu Yemen'de de devam etmiş ve Ankara, dış aktörlerin ülkedeki yıkıcı politikalara yeltenmemeleri ve tüm yerel tarafların uzlaşacağı bir çözümün hayata geçirilmesi konusunda ısrarcı olmuştur.

Türkiye'nin Yemen'e yönelik politikası aslında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Arap Devrimleri sürecinde izlediği ilkeli ve tutarlı dış politikanın bir diğer örneği idi. Libya'da yaşanan ve yine dış aktörlerin yıkıcı bir bağlamda müdahil olduğu istikrarsızlık sürecinde de Türkiye, BM gibi uluslararası örgütler tarafından tanınan meşru yönetimlerin varlığına tehdit oluşturacak her türlü girişimi reddeden bir tutum benimsemiştir. Bu politikasıyla Ankara, Libya'daki istikrarsızlığın sona erdirilmesi ve demokratik bir yapının kurulabilmesi anlamında en yapıcı aktörlerden birisi olarak dikkat çekmiştir.

Türkiye'nin bu tutumu Yemen'de de devam etmiş ve Ankara dış aktörlerin ülkedeki yıkıcı politikalara yeltenmemeleri ve tüm yerel tarafların uzlaşacağı bir çözümün hayata geçirilmesi konusunda ısrarcı olmuştur. Öyle ki Suudi Arabistan ve BAE öncülüğünde başlatılan operasyona söylem düzeyinde destek verirken Ankara'nın bu kararında Yemen merkezî hükûmetinin mevcudiyetini koruması ve çatışma ortamını sonlandırılarak insani durumun hızlı bir şekilde iyileştirilmesi hususları başlıca belirleyici olmuştur.

> **Türkiye gerek kamu kuruluşları ve gerekse sivil toplum örgütleri aracılığıyla Yemen'e insani yardım ulaştırma anlamında küresel bir öncü olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın öncülüğünde farklı dönemlerde Yemen'deki insani krize yönelik insani yardım kampanyaları düzenlenirken bu süreçte kamu kuruluşları önemli rol oynamıştır.**

DERİNLEŞEN YEMEN İNSANİ KRİZİNE YÖNELİK TÜRKİYE'NİN TEPKİSİ VE GİRİŞİMLERİ

Nitekim izleyen süreçte koalisyon çerçevesinde düzenlenen askerî operasyonların insani durumu kötüleştirmesi ve koalisyon üyesi Suudi Arabistan ve BAE'nin Yemen'de ülkenin çıkarlarından ziyade kendi bölgesel nüfuz mücadelelerini gözetmeleri gibi nedenlerden dolayı Türkiye, Riyad ve Abu Dabi yönetimlerinin Yemen politikaları karşısında eleştirel bir tutum izlemeye başlamıştır. Türkiye, İran'ın da Yemen'de yapıcı bir rol oynaması gerektiğini vurgularken, Tahran yönetimini ülkede istikrarı bozacak girişimlerde bulunmaması konusunda uyarmıştır. Bu şekilde Türkiye hem Riyad'ın hem de Tahran'ın Yemen'de oluşan istikrarsızlık ve insan hakları problemlerindeki sorumluluğunu güçlü bir şekilde hatırlatarak Yemen'deki asıl meseleye dikkat çeken ilkeli tutumuna sadık kalmıştır.

15 Temmuz 2016'da Türkiye'de yaşanan darbe girişimini ve diğer bölgesel gelişmelere verilen farklı tepkilerin ardından Ankara ile Riyad ve Abu Dabi yönetimleri arasındaki ilişkilerin kademeli olarak gerilemesi ve bölgesel konularda anlaşmazlıkların derinleşmesi Yemen'e de yansımıştır. Türkiye, bu ülkelerin Yemen'de yarattıkları kaos ve neden oldukları insani yıkıma sert bir şekilde karşı çıkarken, başından itibaren tutunduğu ilkeli tavrı değiştirmemiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, yaptığı açıklamalarda Yemen'deki yıkımda rolü olan bölgesel aktörlerin hesap vermesi gerektiğini savunmuştur.

Öte yandan Yemen'deki insani krizin derinleşmesi üzerine Türkiye Yemen'e yönelik daha aktif bir insani tutum içerisine girmiş ve bu ülkedeki duruma insani açıdan müdahil olarak krizin yaralarını azaltmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Türkiye gerek kamu kuruluşları gerekse sivil toplum örgütleri aracılığıyla Yemen'e insani yardım ulaştırma anlamında küresel bir öncü olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın öncülüğünde farklı dönemlerde Yemen'deki insani krize yönelik insani yardım

kampanyaları düzenlenirken bu süreçte kamu kuruluşları önemli rol oynamıştır. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), 2019 yılında başlattığı "Yemen'e Umut Ol" kampanyası ile bu ülkedeki ihtiyaç sahiplerine on binlerce kolilik gıda yardımı ve barınma ihtiyaçları tedarik etmiştir. Öte yandan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Türkiye Diyanet Vakfı ve Kızılay başta olmak üzere birçok kuruluş aracılığıyla Türkiye'nin yardımları Yemen'e ulaştırılmaya devam etmektedir.

Türkiye merkezli sivil toplum örgütleri de Yemen'de yoğun bir insani yardım kampanyasına öncülük ederken temel ihtiyaçlardan sağlığa kadar birçok alanda yardımları ülkeye ulaştırmışlardır. Farklı dönemlerde gıda, temel ihtiyaçlar, sağlık ve hijyen gibi alanlarda Yemen'e yardımlar götüren Türkiye kuruluşları, Kovid-19 salgınının da etkilediği ülkede yoğun biçimde ihtiyaç duyulan oksijen tüpü eksikliğini de gidermeye çalışmıştır. 2020'nin Ekim ayında yürütülen çalışmalarda 2 bine yakın oksijen tüpü Taiz şehrindeki birçok sağlık merkezine ulaştırılmıştır. Benzer şekilde İnsani Yardım Derneği (İHH), Yedi Başak İnsani Yardım Derneği, Sadakataşı Derneği, Beşir Derneği, Hoca Ahmet Yesevi Derneği, Kardeşeli Derneği ve Deniz Feneri gibi sivil toplum kuruluşları farklı dönemlerde Yemen'de ihtiyaç sahipleri için kampanyalar düzenlemişlerdir.

Türkiye'nin Yemen'de aşırıcı politikalar izlemeyen tüm yerel aktörlere eşit mesafedeki tutumu ve son dönemde giderek artan insani yardım faaliyetleri, ülkedeki tüm tarafların takdirini toplarken Türkiye'nin güvenilir bir aktör konumunu pekiştirmiştir. Türkiye insani yardımların dışında Yemen'deki taraflarla da görüşmeler gerçekleştirerek sorunun diplomasi ve müzakere yoluyla çözülmesi gerektiğini her fırsatta dile getirmiş ve çatışmaların sona ermesi konusunda öncü rol oynamaya çalışmıştır.

TÜRKİYE'NİN GÜÇLENEN YEMEN ROLÜ VE "RAHATSIZ" ÜLKELER

Öte yandan Ankara'nın Yemen'de artan insani diplomasisi bazı bölgesel ve uluslararası aktörlerin dikkatini çekerken, Türkiye'nin ülkedeki faaliyetlerine yönelik bazı olumsuz algı çalışmaları yürütülmüştür. Özellikle BAE ve İsrail gibi ülkelerin güdümündeki araştırma merkezi ve medya organlarınca hazırlanan analizlerde Türkiye'nin Yemen'deki çatışma ortamına doğrudan müdahil olmaya hazırlandığı şeklinde bir algı yaratılmaya çalışılmıştır. Söz konusu bu değerlendirmelere göre Türkiye'nin Yemen'de de Libya'dakine benzer bir müdahalesinin olabileceği ifade edilirken, Ankara'nın Yemen'in doğal kaynaklarından faydalanmak adına bu politikayı izleyeceği algısı yaratılmaya çalışılmıştır.

Gerçeklikten uzak ve tam anlamıyla kurgu ürünü olan bu değerlendirmelerin, Yemen'de nüfuz alanını iyice genişleten ve ülkenin güneyinde kendi kontrolünde ayrılıkçı bir yönetimin oluşmasını hedefleyen BAE ve bu ülkenin müttefiki olan İsrail tarafından dolaşıma sokulması, iki aktörün Türkiye'nin bölgede artan nüfuzundan duydukları ciddi endişeyi ortaya koymaktadır. Türkiye'nin Yemen'e olası bir müdahalesi ile bu ülkeye yönelik uzun vadeli hedeflerinin Libya'da olduğu gibi tehlikeye girmesinden endişe eden bu iki aktörün, Ankara'nın Yemen'deki faaliyetlerine gölge düşürme adına kamuoyuna yönelik algı kampanyaları hayata geçirdikleri söylenebilir.

Türkiye'nin Yemen politikası ülkede çatışmaların durdurulması, siyasi uzlaşının diplomasi yoluyla sağlanması, meşruiyetini halktan alan ve uluslararası camia tarafından tanınan bir hükûmetin yönetimde söz sahibi olması ve Yemen'in toprak bütünlüğünün sağlanması ve sonrasında kesin bir surette korunması ilkelerine dayanmaktadır. Ankara, Yemen'de bu ilkeler çerçevesinde bir çözüme varılabilmesi adına üzerine düşen adımları atmaya kararlı gözükmektedir. Libya'daki çatışma sürecinde de benzer öncelikler bağlamında politikasını belirleyen Türkiye, Yemen'de de kalıcı bir çözüme ulaşılabilmesi için her türlü desteği vermeye hazırdır. Yine Libya örneğinde olduğu gibi BAE başta olmak üzere bölgesel politikalarını Türkiye karşıtlığı üzerinden şekillendiren ülkelerin bu tutumlarını sonlandırmaları ve Türkiye'nin Yemen'deki yapıcı politikalarını desteklemeleri beklenmektedir. Bu noktada söz konusu aktörlerin Yemen'in toprak bütünlüğünü gözeterek ülkede tüm yerel aktörlerin siyasal süreçlere dâhil edildiği barışçıl geçiş sürecini başlatmaları Türkiye için hayati önem taşımaktadır. ■

YEMEN'DE KALICI BARIŞIN SAĞLANMASINDA **HİBRİT DİPLOMASİ OLASILIĞI**

A. CİHANGİR İŞBİLİR
Haber Akademisi Müdürü AA

> Yemen'de yaşanan trajedi ve savaş, altıncı yılında tarafların maksimalist taleplerinden vazgeçmemesi, savaşın sona ermesi için uluslararası kararlı bir yaklaşımın olmaması ve bölgesel ve küresel aktörlerin jeopolitik hesapları sebebiyle 2021 yılında da derinleşerek devam ediyor.

Tarihçi İdrisi'nin "İçinde de dışında da hayır olmayan karanlık bir deniz" diye tanımladığı Kızıldeniz'in Babü'l-Mendeb Boğazı'yla Hint Okyanusu'na açılan kıyılarında bulunan Yemen'de yaşanan trajedi ve savaş, altıncı yılında tarafların maksimalist taleplerinden vazgeçmemesi, savaşın sona ermesi için uluslararası kararlı bir yaklaşımın olmaması ve bölgesel ve küresel aktörlerin jeopolitik hesapları sebebiyle 2021 yılında da derinleşerek devam ediyor.

2007-2018 yılları arasında gerçekleşen yedi farklı ara buluculuk girişimine rağmen çatışmaların sona ermediği Yemen'de beş cephede ve beş farklı kontrol sahasının hâkimiyeti için farklı yoğunluklarda gerilim yaşanıyor: Husilerin kontrolünde kuzeydeki yüksek yerler ve başkent Sana (ülke nüfusunun % 60'ı bu bölgede yaşıyor); Abdurrabu Mansur el-Hadi hükûmetinin elindeki Maarib, el-Cevf, Kuzey Hadramut, el-Mahra, Şebva, Abyan ve Taiz; Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) himayesindeki ayrılıkçı Güney Geçiş Konseyi'nin (GGK) hükmettiği Aden ve civarı; Birleşik Direniş Güçleri'nin etkin olduğu Kızıldeniz kıyıları, yerel kabilelerin elindeki Hadramut kıyıları.

İran ve Suudi Arabistan'ın görünürde etkin olduğu ve bu iki ülkenin vekâlet savaşı gibi anlaşılan iki bloklu yapı dışında da farklı bölgesel aktörlerin çatışmaya müdahil olduklarına şahit oluyoruz: BAE'nin Yemen'le birlikte bölgesel stratejik gündemi dikkat çekmekle birlikte Katar ve Umman'ın da Yemen'de kendilerine yakın gruplar aracılığıyla çatışmanın seyrine müdahil oldukları, ayrıca zaman zaman barış girişimlerinde bulundukları da görülmektedir. BAE'nin GGK ve Birleşik Güçler aracılığıyla

Yemen'in bölünmesini ve Kızıldeniz kıyılarıyla Babü'l-Mendeb Boğazı geçişini kontrol etmek istediği artık ciddi anlamda açığa çıkmış durumdadır. BAE'nin bu gündemini hayata geçirmek için yerel bazı kabilelerle de irtibat hâlinde olduğu dikkat çekiyor. Körfezdeki

gerilimin yumuşamasıyla birlikte Suudi Arabistan'la ilişkileri normalleşmeye başlayan Katar, gerek Yemen'de kendine yakın grupları destekleyerek gerekse İran ve Suudi Arabistan arasında ara buluculuk girişimlerine devam ederek sürece müdahil olmaya çalışıyor. Umman ise Batı sınırlarındaki kabileleri desteklemekle birlikte köklü devlet geleneği ve bölge ülkeleriyle diyaloğunu kullanarak krizin sona ermesi için çeşitli girişimlerde bulunuyor. Ancak bu çok katmanlı yerel ve bölgesel angajman, küresel müdahalelerin de etkisiyle ülkedeki krizin daha da derinleşmesine sebep olmaktan başka sonuç vermiyor.

ÇOK KATMANLI HİBRİT BARIŞ İNİSİYATİFİ ŞART

Yemen'deki çatışmaların bağlamının yeni aktörlerin müdahil olmasının da etkisiyle değişmesi geçtiğimiz yıllarda alınan Birleşmiş Milletler (BM) kararları ve yapılan anlaşmaları büyük oranda geçersiz veya uygulanamaz kılıyor. Yemenli siyasi güçler ve Husiler arasında 21 Eylül 2014'te imzalanan Barış ve Ortaklık Anlaşması gibi 5 Kasım 2019'da hükûmetle BAE destekli GGK arasında imzalanan Riyad Anlaşması da uygulamadaki sorunlar ve aktörlerin kendi gündemlerini dayatması sebebiyle krize devamlılık sağlamaktan ve yeni müdahil aktörlere meşruiyet kazandırmaktan başka işe yaramıyor. Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyonun sahadaki başarısızlığı ve bu anlaşmalarla koalisyonun fiilen ve resmen çatlaması Husilere manevra alanı kazandırırken BM inisiyatifindeki ateşkes ve barış inisiyatiflerini de sonuçsuz kılıyor. BM Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 14 Nisan 2015 tarihli 2216 sayılı kararı sahadaki değişen gerçekliğe rağmen hâlâ anlaşma zemini için meşru dayanak oluşturuyor. ABD'nin Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyona silah ve istihbarat desteğini kesmesi ve Husileri terör örgütü listesinden çıkarması gibi kararlarının çatışmaları bitirme amacı taşıdığı ifade edilse de savaşı sonlandırmak için yeterli olmadığı çok açık. BM inisiyatifindeki önceki ateşkes ve barış girişimlerinin çökmesi ve neticesiz kalmasından hareketle

kapsamlı bir ulusal diyalog konferansı ve çok katmanlı ve kuşatıcı bir barış mekanizmasıyla başlatılacak yeni bir barış inisiyatifinin başarılı olması için başta ABD olmak üzere uluslararası aktörlerin maksimalist taleplerden vazgeçmeyen taraflara ciddi baskı kurması elzemdir. BM Yemen Temsilcisi Martin Griffiths'in girişimleriyle 2018'de İsveç'te yapılan görüşmeler ve Aralık 2018'de imzalanan Stockholm Anlaşması kağıt üzerinde kalsa da Hudeyde'de ateşkes ve esir değişiminin uygulanmasına imkan vermesi gibi cılız sonuçları oldu. Ayrıca Griffiths'in Oxford Araştırma Grubu'nun Maarib ve Hadramut'ta insan merkezli barış inşası amaçlı projeleri kapsamında yerel kabile ve sivil toplum kuruluşu temsilcileriyle buluşmalar gerçekleştirmesi etkisi olmasa da ileride yapılacak projeler için örnek çalışma olarak gösterilebilir. Güçlü ve tüm tarafların katılacağı ulusal diyalog konferansı ve kapsayıcı barış inisiyatifleri eğer küresel aktörlerin desteklediği ve yerel ve bölgesel aktörleri pozisyonlarından ve taleplerinden taviz vermeye zorladığı yeni bir BM girişimi ile takviye edilebilirse öncelikle acil ve topyekûn bir ateşkesin temin edilebilme ihtimalinden söz edilebilir. Ancak şu an için Yemen'de kalıcı bir barış ümidini yeşertecek seviyede bir ışık henüz tünelin ucunda gözükmüyor.

> **22,2 milyon insanın (12 milyonu çocuk) acil insani yardıma muhtaç olduğu ve 233 bin kişinin hayatını kaybettiği Yemen'de, çoğunluğu Afrika Boynuzu'ndan gelen yaklaşık 284 bin mülteci de bulunuyor. İnsani krizin bu kadar derinleştiği Yemen'de insani yardım da özellikle Husiler tarafından silah olarak kullanılıyor.**

İNSANİ KRİZ DERİNLEŞİYOR

Barış hayallerinin yıkıldığı ülkede Husilerin Maarib'e yönelik şiddetli saldırılarıyla daha da derinleşme ihtimali bulunan insani kriz, Covid-19 ve diğer salgın hastalıkların etkisi, savaş ve kıtlık sebebiyle 2020 senesinde tarihin en kötü seviyesine tırmanmıştı. 2021'de de çatışmalar son bulmazsa 2020'de gerileyen insani yardımların Yemen'e yeterince ulaşamaması sebebiyle yeni felaketler yaşanabilir. BM İnsani İşler Koordinasyon Ofisine (OCHA) göre 2020'de 3 milyar 200 milyon dolara ihtiyaç varken bu rakam 1 milyar 650 milyon dolarda kaldı. Aynı şekilde Dünya Gıda Programı (WFP), Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun (UNICEF) mali kaynaklarında daralma yaşanırken, bu örgütlerin ortak açıklamalarına göre Yemen'deki kıtlık felaketini önleme ihtimali her geçen gün azalıyor. Sağlık alt yapısının büyük oranda çöktüğü Yemen'de Covid-19 sebebiyle vaka sayılarına oranla en yüksek ölümler yaşanıyor. Eğer acil tedbir alınmaz ve çatışma bölgelerine insani yardım ulaştırılamazsa yetersiz beslenmeden dolayı milyonlarca insan hayatını kaybedebilir. 22,2 milyon insanın (12 milyonu çocuk) acil insani yardıma muhtaç olduğu ve 233 bin kişinin hayatını kaybettiği Yemen'de, çoğunluğu Afrika Boynuzu'ndan gelen yaklaşık 284 bin mülteci de bulunuyor. İnsani krizin bu kadar derinleştiği Yemen'de insani yardım da özellikle Husiler tarafından silah olarak kullanılıyor. Çok az insani yardım kuruluşunun çalışabildiği ülkede birçok çatışma bölgesine yardım ulaştırılamıyor ve ihtiyaç sahibi insanlara yardım götürülemiyor. Defalarca yapılan uluslararası bağışçı konferansla-

rının etkinliği ve yardım vaatlerinin yerine getirilmemesi ve toplanan yardımların yerine ulaştırılmaması da ayrıca sorgulanan konular arasında. Müslüman toplumlar başta olmak üzere insanlığın ağır bir imtihan verdiği Yemen'deki insani krizin katlanılamaz boyutlara erişmesi ve milyonlarca insanın ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olması bile maalesef İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) üyelerini ve küresel aktörleri harekete geçirmek için yeterli olmuyor.

TÜRKİYE VE İİT'NİN YAPABİLECEKLERİ

İİT bünyesinde kurulan Yemen temas grubunun ülkedeki krizi sonlandırmaya yönelik açıklamaları maalesef mevcut BM inisiyatiflerine destek vermekten öteye geçemediği için etkisiz kalıyor. Bir türlü sembolizmden aktivizme geçemeyen İİT'nin Suudi Arabistan etkisinden ve işlevsiz birimlerinden dolayı krizi sonlandırmak için somut girişimlerde bulunamaması ve kapsayıcı bir diplomasi mekanizması tesis edememesi diğer kriz bölgelerinde olduğu gibi Yemen'de de kalıcı barış tesis edilmesini ve çatışmaların sonlandırılmasını engellemektedir.

> **Krizin insani boyutu konusunda daima duyarlı olan ve fedakârlıktan kaçınmayan Türkiye'nin barış inşa edici kapasitesi Yemen'de yeni bir inisiyatif başlatmak için oldukça elverişlidir.**

Bu bağlamda kriz bölgelerine müdahale ve barış için ara buluculuk tecrübelerinden hareketle Yemen'le tarihî ve kültürel bağları bulunan Türkiye, İİT nezdinde veya başka bir uluslararası mekanizma ile Yemen için yeni bir barış inisiyatifi başlatabilir. Suudi Arabistan ve İran arasında ve çatışmanın diğer taraflarının da katılabileceği çok boyutlu diplomasi yürütme konusunda yeterince birikimi bulunan Türkiye'nin muhtemel bu girişimi Yemen'in yeniden inşası için de fırsatlar doğuracaktır. Krizin insani boyutu konusunda daima duyarlı olan ve fedakârlıktan kaçınmayan Türkiye'nin barış inşa edici kapasitesi Yemen'de yeni bir inisiyatif başlatmak için oldukça elverişlidir. Bu tür bir inisiyatif için özel bir temsilci tayin etmek ve mevcut mekanizma ve BM öncülüğündeki girişimler de dâhil olmak üzere tüm süreçlere etki etmek ve sonuç alıcı teşebbüslerde bulunmak Yemen'i mevcut çıkmazdan kurtarabilir. Destekleyici aktörler olan sivil toplum kuruluşlarının da desteğiyle oluşturulacak hibrit bir mekanizma ile Türkiye'nin aktif olarak katkıda bulunacağı kapsamlı bir inisiyatifin başlaması insanlığı Yemen'deki insani kriz utancından bir nebze de olsa kurtarabilir. ■

YEMEN KRİZİNDE YENİ SAYFA

MUSTAFA CANER
Araştırma Görevlisi SAKARYA ÜNİ.

> ABD'nin Yemen'de "artık savaşın son bulması gerektiği" şeklindeki söylemi, savaş sonrası hangi siyasi yapıyı hâkim kılmak istediğine dair spekülasyonları da beraberinde getiriyor. Bu yeni yapıda ne dereceye kadar İran, Suudi Arabistan ve BAE'nin etkisinin olacağı merak konusu.

2014'ün sonunda İran destekli Şii grup Husilerin başkent Sana da dâhil olmak üzere Yemen'in önemli bölgelerini ele geçirmesiyle başlayan Yemen krizi, 6 senenin ardından yeni bir safhaya doğru ilerliyor. Geçen yıllarda pek çok aktör sürece dâhil oldu ve bazı bölgeler de defalarca el değiştirdi. Husilere karşı Abdurrabu Mansur el-Hadi hükûmetini savunmak adına 2015 yılından itibaren Suudi Arabistan öncülüğünde başlatılan Kararlılık Fırtınası Operasyonu, önce hava saldırıları ile daha sonra da kara operasyonu ile devam etti. Bu saldırılar Husilerin ilerleyişini frenledi. Aynı zamanda Yemen'deki çok aktörlü savaş, insani trajedilerin ve büyük yıkımların da sebebi oldu. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) sivilleri bombalamaktan çekinmezlerken Husilerin de benzer saldırılar gerçekleştirdiği görüldü. Suudi Arabistan ve BAE'nin saldırılarında İngiltere'den satın aldıkları misket bombaları ile insanlık suçu işlemeleri ve Amerika Birleşik Devletleri el-Kaide'yle mücadele gerekçesiyle Yemen'de gerçekleştirdiği operasyonlar, Yemen krizinin uluslararası boyutunu gözler önüne serdi.

ABD'NİN YEMEN AÇILIMI

Amerika'nın yeni Başkanı Joe Biden, göreve gelir gelmez ABD'nin Yemen'de artık Suudi Arabistan öncülüğündeki operasyonlara destek olmayacağını bildirdi. Bu açıklama hem Yemen hem de bölge için son derece önemliydi. Bu açıklama ilk olarak, ABD'nin artık Yemen'deki çatışmaları bitirmeyi ve ülkede "istikrarlı" bir yapının kurulmasını istediğine ve ikinci olarak Suudi Arabistan'ın Yemen özelinde olduğu vurgulansa da genel olarak eskisi kadar ABD desteği görmeyeceğine işaret ediyordu. Dolayısıyla Riyad, Donald Trump döneminde sahip olduğu açık kartı kaybediyordu. ABD'nin Yemen'de "artık savaşın son bulması gerektiği" şeklindeki söylemi, savaş sonrası hangi siyasi yapıyı hâkim kılmak istediğine dair spekülasyonları da beraberinde getiriyor. Bu yeni yapıda ne dereceye kadar İran, Suudi Arabistan ve BAE'nin etkisinin olacağı merak konusu.

Biden'ın Yemen'e dair bir sürprizi daha vardı. Yeni atanan Dışişleri Bakanı Antony Blinken, 16 Şubat itibarıyla Husilerin silahlı örgütü Ensarullah'ı terör listesinden çıkardığını bildiriyordu. Ensarullah'ın ABD tarafından Biden'ın göreve başlamasından hemen 1 gün önce terör listesine dâhil edilmesi, Trump'ın giderayak Biden'ın Ortadoğu siyasetine bir darbe vurmak amacını taşıyordu. Biden da ilk işlerinden biri olarak önce Husilere yönelik bazı yaptırımları kaldırdı, daha sonra da Husilerin Yabancı Terör Örgütleri listesine alınması kararını geri çevirdi. Bu gelişmeler Yemen özelinde olsa da genel olarak Ortadoğu siyaseti anlamında Trump döneminden oldukça farklı bir dönemin bizi beklediğine işaret etmekteydi.

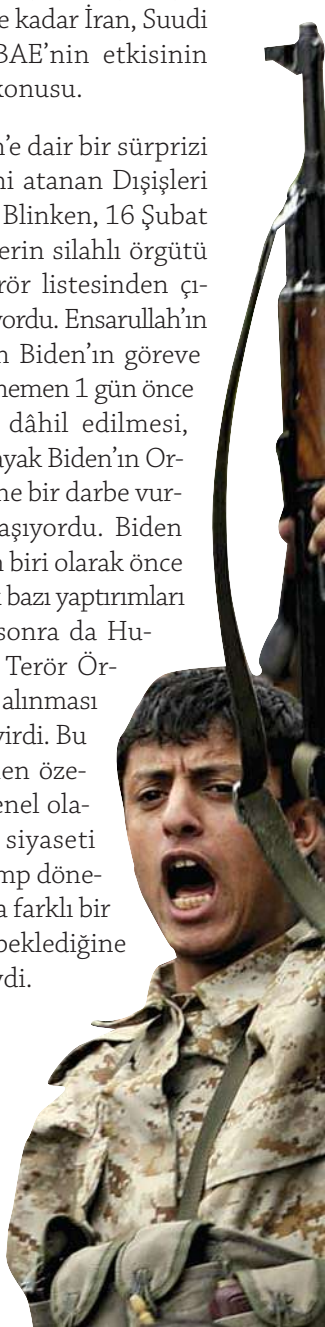

> ABD tarafından atılan adımları takiben Marib'deki çatışmaların yoğunluk kazanması, Husilerin yakında kurulması planlanan pazarlık masasına eli güçlü olarak oturma planından kaynaklanmaktadır.

Biden'ın açıklamalarının ardından Marib'e yönelik Husi saldırıları yoğunluk kazandı. Doğal gaz ve petrol yönünden zenginliğiyle bilinen Marib kentini almak için Husilerin geçtiğimiz yıldan beri bu bölgeye saldırılar düzenlediği biliniyor. ABD tarafından atılan adımları takiben Marib'deki çatışmaların yoğunluk kazanması, Husilerin yakında kurulması planlanan pazarlık masasına eli güçlü olarak oturma planından kaynaklanmaktadır. ABD'nin Husilerin Marib saldırılarını kınaması da şu an için çatışmaları durdurmaya yetmedi.

YEMEN'DE YAŞANACAK DÖNÜŞÜMÜN OLASI SONUÇLARI

Yemen'de açılacak yeni sayfa, sadece yıllardır ülke içinde çatışan silahlı güçler ve politik gruplar için belirleyici olmayacak, aynı zamanda bölgesel güç dengelerinin yeniden düzenlenmesi anlamına da gelecektir. Yemen'de barışın ve istikrarın tesis edilmesi, İran'ın Suudi Arabistan'a yönelik saldırı araçlarından birini kaybetmesi anlamını da taşımaktadır. Zira Husiler, İran için bölgedeki Suudi gücünü sınırlandırmak başta olmak üzere pek çok bölgesel gelişmede de İran'ın elini güçlendiren önemli bir koz olarak işlev görmektedir. Yemen üzerindeki İran ve Suudi rekabeti, politik araç ve yeni yapıdaki kurumsallaşmalarla devam edebilir. Yemen'in kaç parçaya bölüneceği ve yeni politik yapının olası istikrar kaynakları da diğer soru işaretleridir.

Ancak yeni denklemde İran, Husilerin askerî kapasitesini bölgesel politikası doğrultusunda kullanma avantajını kısmen kaybedecek olsa da Ortadoğu genelindeki askerî gücünden taviz vermeyecek gibi görünmektedir. Bu manada 23 Ocak'ta Suudi Arabistan başkenti Riyad'a gerçekleştirilen balistik füze saldırısı önemli bir gösterge olarak dikkati çekmektedir.

> Daha önce adı hiç duyulmamış "Vaad el-Hak Tugayları" adlı bir grup, Bağdat'ta IŞİD'in gerçekleştirdiği terör saldırısının "intikamı" olarak Riyad'a saldırdıklarını açıkladı. Bu saldırının bir başka ve dikkate değer yorumlanma biçimi ise İran'ın Husiler olmasa da Riyad'ı vurabilecek vekil kuvvetlere sahip olduğudur.

İlk etapta Riyad yönetimi saldırının sorumlusu olarak Husileri işaret etse de Husiler kendilerinden beklenmeyecek bir şekilde hızlıca olayın sorumluluğunu reddettiler. Daha önce adı hiç duyulmamış "Vaad el-Hak Tugayları" adlı bir grup, Bağdat'ta IŞİD'in gerçekleştirdiği terör saldırısının "intikamı" olarak Riyad'a saldırdıklarını açıkladı. Bu saldırının bir başka ve dikkate değer yorumlanma biçimi ise İran'ın Husiler olmasa da Riyad'ı vurabilecek vekil kuvvetlere sahip olduğudur. Bir anlamda İran, Yemen'deki olası bir barış sürecinden dolayı askerî kapasite kaybı yaşamayacağını göstermek istiyor.

İRAN'IN POZİSYONU

Yemen'de yaşanması muhtemel dönüşümün bölgede en çok ilgilendirdiği devletlerin başında İran geliyor. İran'ın Husilerin hamisi olması bunun en temel sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Tahran'ın, krizin başlangıcından beri gerek askerî teçhizat/silah gerekse maddi anlamda Ensarullah'a destek vermesi, aynı zamanda örgütü kendi bölgesel çıkarları için de işlevselleştirmesi, çözüm için ABD'yi İran'ı muhatap alma seçeneği ile karşı karşıya bırakmaktadır. Her ne kadar Tahran yönetimi Husilere silah desteği verdiklerini reddetse de BM uzmanları pek çok defa aksi yönde görüş bildirdiler. Ayrıca İran, Ensarullah ile arasındaki ilişkiyi resmiyete döken ilk ve tek ülke olarak dikkat çekmektedir. Şubat ayının başında BM Yemen Özel Temsilcisi Martin Griffiths'in Tahran'a gelerek İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif ile görüşmesi, İran'ın sahada göz ardı edilemeyecek aktörlerden biri olduğunun en açık göstergesidir.

İran'da özellikle hükûmet kanadı, ABD'nin Yemen açılımını oldukça olumlu karşılamış gözükmektedir. Suudi Arabistan'a desteğin kesilecek olması, şüphesiz Tahran için bir avantaj şeklinde yorumlanmaktadır. Bunun yanında bu gelişmeyi Tahran açısından daha da önemli kılan kısım, ABD'nin İran ile zorunlu Yemen diplomasisinin nükleer diplomasiye tahvil edilme ihtimalidir. Şu anda nükleer anlaşma için İran ve ABD arasında işletilen dolaylı iletişimde bir tıkanma yaşandığı ve iki tarafın da ilk adımı atması için muhatabını zorlamaya çalıştığı bilinmektedir. Tıkanma aşılana kadar iki tarafın da kozlarını artırmaya çalıştıkları ise bir diğer gerçektir. Bu doğrultuda İran'ın Irak ve Yemen'deki vekil kuvvetlerinin eylem sayıla-

rında son dönemlerde yaşanan artış dikkat çekici bir mahiyet arz etmektedir. Bir diğer ifadeyle İran, ABD'ye sert gücünü göstererek müzakere masasındaki avantajını artırma yolunu tercih etmektedir.

Öte yandan Yemen'de Husiler, Hadi yönetimi ve Güney Geçiş Konseyi (GGK) arasında bir barış sağlanacaksa bunun önemli yolu da Tahran'dan geçmektedir. Yemen denklemine nükleer anlaşmayı da eklemleme İran için son derece avantajlı bir durum oluşturabilir. Yemen'de ABD'nin bazı taleplerine karşılık vermek suretiyle İran, nükleer müzakerelerde kendi taleplerinin karşılanması için zemin yaratabilir. Buna mukabil İran'daki muhafazakâr kanat, bu planı eleştirmekte ve ABD'nin Yemen hamlesinin bir başka aldatmaca olduğunda ısrar etmektedir. Şüphesiz ki İran'ı haziran ayında yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde bir nükleer mutabakata ulaştıracak her gelişme, ılımlı ve reformist kanadın iç siyasette elini güçlendirecektir. Muhafazakârların Yemen konusundaki hoşnutsuzluğunun bir sebebinin de bu olduğu söylenebilir.

> **Husiler dışında da Yemen'de çok parçalı bir yapı bulunmaktadır. Hadi yönetiminin başbakanı Muin Abdulmelik'in, çözüm için İran'a "uluslararası baskı" yapılmalı şeklindeki sözleri ise Suudi Arabistan'ın İran'ın etkisini sınırlandırmak için girişimlerini yoğunlaştıracağını göstermektedir.**

Sonuç olarak her ne kadar İran, Yemen meselesinde başat aktörlerden biri olsa da ABD'nin Yemen meselesinde görüşmesi ve anlaşması gereken tek aktörün İran olmadığı açıktır. Suudi Arabistan ve BAE'nin de Yemen'deki yeni yapıyı şekillendireceği görülmektedir. Son zamanlarda yoğunlaşan iki ülke arasındaki rekabet, yeni yapının basitçe "İran yanlısı Husiler ve diğerleri" şeklinde kurulamayacağını da göstermektedir. Husiler dışında da Yemen'de çok parçalı bir yapı bulunmaktadır. Hadi yönetiminin başbakanı Muin Abdulmelik'in, çözüm için İran'a "uluslararası baskı" yapılmalı şeklindeki sözleri ise Suudi Arabistan'ın İran'ın etkisini sınırlandırmak için girişimlerini yoğunlaştıracağını göstermektedir. Öte yandan ABD'nin Yemen'in bazı alanlarında etki sahibi Arap Yarımadası el-Kaidesi ile nasıl mücadele edeceği de merak konusu olmaktadır. Bu denklemdeki bilinmeyenlerin çözümü için önümüzdeki dönemde yaşanacak gelişmeler belirleyici olacaktır. Yıllardır iç savaş, yoksulluk ve tüm asgari yaşam standartlarından mahrum kalma gibi pek çok karmaşık sorunla mücadele eden Yemen halkının bir an evvel daha iyi yaşam şartlarına kavuşması ise bu denklemdeki tüm tarafların siyasetine bağlıdır. ■

YEMEN'DE BAE VE GÜNEY GEÇİŞ KONSEYİ'NİN TUTUMLARI

GÖKHAN ERELİ
Uzman ORSAM

> Farklı kesimlerin değişik siyasi partiler ve örgütlenmelerin yanında çatışan askerî yapılanmalar ile bir arada bulunduğu Yemen'de, iç savaşın derinleşmesine neden olan yerel aktörlerden birisi GGK'dır.

Yemen'in güneyinde geçici başkent Aden merkezli Güney Geçiş Konseyi (GGK) yapılanması, Yemen Merkezî Hükûmeti (YMH) içerisinde temsil edilmesine rağmen bağımsız bir "Güney Yemen" hayalini gerçekleştirmek amacıyla dış desteğe ihtiyaç duymakta ve bu minvalde YMH'nin savaş ortamında mücadele kapasitesini sınırlandırmaktadır. 1990'lı yıllarda yaşanan birleşmenin ardından Yemen siyasi hayatının kırılganlığı, 2010 yılından itibaren bölge genelindeki halk hareketlerinin yansımaları ile birlikte toplumsal ve askerî alanlara da sirayet etmiştir. Ortadoğu'da Suriye ve Libya'nın yanında çatışma bölgelerinden birisi ve Suudi

Arabistan ile İran arasındaki bölgesel nüfuz mücadelesinin gerçekleştiği bir diğer nokta olarak değerlendirilen Yemen, ülkedeki mücadelenin iç dinamikleri açısından da çatışma bölgeleri arasında nevi şahsına münhasır özellikler taşımaktadır. 2014 yılından bu yana devam eden savaş ortamında yerel, bölgesel ve uluslararası aktörlerin çeşitliliği ve bu aktörler arasındaki girift ittifak ve düşmanlık ilişkileri, çatışmanın gerek aktörlerin tepkisi açısından derinleşmesine ve gerekse Yemen içerisinde coğrafi açıdan genişlemesine neden olmaktadır. Farklı kesimlerin değişik siyasi partiler ve örgütlenmelerin yanında çatışan askerî yapılanmalar ile bir arada bulunduğu Yemen'de, iç savaşın derinleşmesine neden olan yerel aktörlerden birisi GGK'dır.

> **Suudi Arabistan, BAE ve İran, müdahalelerin Yemen'de bölünmüş yapıyı derinleştirmesi gerçeğinin yanında ülkedeki BAE-destekli güçler, ayrılıkçı ajandalar çerçevesinde hareket etmekte ve Yemen'de kapsamlı siyasi çözümlere engel teşkil etmektedirler.**

YEREL AKTÖRLER, BÖLGESEL VE ULUSLARARASI DESTEKÇİLERİ

Yemen'deki iç savaş ortamının Ortadoğu'daki en yoğun çatışma bölgelerinden birisi olarak ve aynı zamanda Suudi Arabistan ve İran arasında bir nüfuz mücadelesi olarak görülmesinin nedenlerinden bir tanesi de Yemen'deki yerel aktörlerin çeşitliliğidir. Yerel aktörlerin aşiret bağları kapsamında aidiyetleri, mezhepsel kimlikleri, kuzey ya da güney vilayetlerine olan yakınlıkları, bulundukları coğrafi bölgeler ve diğer meselelerin yanı sıra hangi bölgesel/uluslararası aktörden dış destek aldıkları da önemli oranda farklılaşmalarına neden olmaktadır. Yerel aktörlerin çeşitliliğine ek olarak bölgesel açıdan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve İran'ın yoğun olarak müdahil olduğu Yemen'de, Avrupa Birliği (AB), Birleşmiş Milletler (BM) ve Amerika Birleşik

Devletleri (ABD) ile Rusya gibi uluslararası aktörler de söylemsel ve eylemsel anlamda müdahil bir pozisyon izlemektedirler.

> **GGK, Yemen'deki "Güney Hareketi" (Southern Movement) ile tarihî ve kimliksel bir ilişkisellik kurarak bağımsız Güney Yemen devleti kurma amacına matuf siyasi, askerî ve ekonomik hamleler gerçekleştirmektedir.**

Bu anlamda Yemen'de siyasi ve coğrafi olarak bölünmüş yapının, Husiler tarafından kontrol edilen kuzey vilayetleri, YMH'nin kontrolünde olan bölgeler, GGK ve ayrılıkçılara destek veren güçlerin kontrolünde olan bölgeler, BAE-destekli diğer güçlerin kontrolünde olan güneydeki ve batıdaki eyaletler ve kuzeydoğuda Umman ve Suudi Arabistan sınırında yerel otoritelerin hâkim olduğu bölgeler olarak kategorize edilebilmektedir. Suudi Arabistan, BAE ve İran, müdahalelerin Yemen'de bölünmüş yapıyı derinleştirmesi gerçeğinin yanında ülkedeki BAE-destekli güçler, ayrılıkçı ajandalar çerçevesinde hareket etmekte ve Yemen'de kapsamlı siyasi çözümlere engel teşkil etmektedirler. Aden ve çevresinde siyasi ve askerî nüfuza sahip ve Aralık 2020'de yeni kabinenin kurulması ile YMH içerisinde de temsil edilmeye başlanan GGK bunlardan biridir. GGK'nın yanı sıra eski Yemen Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'in yeğeni Tarık Salih'in komuta ettiği Ortak Direniş Güçleri ve bu güç yapılanmasına bağlı oldukları tahmin edilen el-Amalika, Tihoma Direnişi ve Cumhuriyet Muhafızları Tugayları da Taiz-Hudeyde hattında Husilere karşı operasyonlar yürüten güçler olarak değerlendirilmelidir. Hudeyde'nin Husilerden kurtarılması yolunda operasyonlar yürüten Tarık Salih komutasındaki güçler de tıpkı GGK gibi BAE tarafından desteklenen güçleri oluşturmaktadır.

GGK'NIN TEMEL SİYASİ VİZYONU VE ASKERÎ STRATEJİSİ

Nisan 2017'de BAE desteği ile birlikte "Tarihî Aden Deklarasyonu" adı verilen belgenin duyurulmasının ardından eski Aden Valisi Ayderus ez-Zubeydi başkanlığında kurulan GGK, Suudi Arabistan ve BAE'nin Yemen'e 2015 yılından itibaren müdahil olmalarını olumlu

karşılayan bir siyasi vizyon benimsemiştir. Yemen'e müdahalenin olumlu karşılanması, güney vilayetlerinin 'Husi/Salih Milisleri'nden temizlenmesi olarak görülmekte ve güneyin tekrardan ait olduğu güneylilere teslim edilmesi ile ilişkilendirilmektedir. Suudi Arabistan ve BAE ile ilişkilerin tanımlanmasının ardından, GGK'nın en ayırt edici tutumunun benimsediği ayrılıkçılık siyaseti olduğu belirtilmelidir. GGK, Yemen'deki "Güney Hareketi" (Southern Movement) ile tarihî ve kimliksel bir ilişkisellik kurarak bağımsız Güney Yemen devleti kurma amacına matuf siyasi, askerî ve ekonomik hamleler gerçekleştirmektedir. 2017 ve 2018 yıllarından itibaren YMH ile özellikle Aden ve çevre vilayetler üzerinde nüfuz mücadelesine giren GGK, güney vilayetlerinde gölge otorite olma yolunda siyasi adımlar atmış ve Yemen devlet hazinesinin Aden'de resmî kurumlara aktarılması konusunda YMH aleyhinde ekonomik eylemlerde bulunmuştur.

GGK, 2018 yılından itibaren özellikle Aden ve çevresindeki Şebve, Ebyen, Lahj ve ed-Dali gibi eyaletlerde YMH ile askerî çatışmaya girmekten kaçınmamıştır. Ağustos 2019 döneminde GGK'nın YMH aleyhindeki saldırıları, Suudi Arabistan ve BAE arasında da askerî bir nüfuz mücadelesine dönüşmüş; BAE, GGK'nın lehine YMH güçlerine karşı Aden ve Ebyen'de hava saldırıları düzenlemiştir. GGK, Aden'de 2019 yılında elde ettiği askerî tavizleri; Aden Havalimanı'nı, başkanlık sarayını ve kamu kurumlarını ele geçirmek için kullanmıştır. Suudi Arabistan öncülüğünde, GGK ve YMH arasında Kasım 2019 tarihinde Riyad Anlaşması imzalanmış olsa da taraflar arasındaki siyasi uyuşmazlık ve askerî çatışmalar beklenildiği şekilde sona ermemiş ve aralıklı olmak suretiyle farklı vilayet ve bölgelerde devam etmiştir. Nitekim, bütün bunların bir sonucu olarak GGK, Nisan 2020 tarihinde öz yönetim ilan ettiğini açıklamış fakat komşu vilayetlerden dahi destek alamamıştır. Bunun üzerine Temmuz 2020'de öz yönetim kararından vazgeçildiğini açıklayan GGK, Riyad Anlaşması kapsamında hükümleri uygulamamış ve hâkimiyeti altındaki bölgelerin askersizleştirilmesini gerçekleştirmemiştir.

> **GGK'nın yerel bir aktör olarak bağımsız bir Güney Yemen devletinin kurulması amacıyla izlediği politikalar, BAE'nin jeopolitik tahayyüllerinde Aden Körfezi, Bab'ül Mendep Boğazı ve Süveyş Kanalı'na atfettiği roller çerçevesinde anlam kazanabilecektir.**

BAE'NİN YEMEN POLİTİKASINDA GGK'NIN ROLÜ

Yemen'de savaş ortamında yerel bir aktör konumunda olan GGK, Riyad Anlaşması'nda YMH ile aynı masaya oturulması hasebiyle kısmi fakat son derece kırılgan bir yapay meşruiyet elde etmiştir. GGK, siyasi olarak bütün uzlaşmaz tutumlarına ve askerî olarak YMH'ye karşı mücadele vermesine rağmen, BAE'nin nüfuzundan dolayı Aralık 2020'de Yemen'de yeni kurulan kabinede temsil edilmeye başlanmıştır. Riyad Anlaşması'nın uygulanamamasının ardından yeni kabinede de BAE desteği sayesinde temsil hakkı kazanan GGK, Aralık 2020'den itibaren 2021'in ilk aylarında siyasi olarak uzlaşmaz tutumlarını devam ettirmiştir. Cumhurbaşkanı Abdurabbu Mansur el-Hadi'nin gerçekleştirdiği belirli atamalar GGK yetkilileri tarafından kabul edilmemiş, "bağımsız bir Güney Yemen" fikri terk edilmemiş ve BAE'nin yanında İsrail ve Rusya'dan da dış destek kovalanmıştır. Güney Yemen devleti ilan edildiğinde, tıpkı BAE gibi İsrail ile normalleşme sağlanacağı açıklamaları yapılırken bunun yanı sıra GGK yetkilileri Rusya'ya önemli bir ziyarette bulunmuşlar ve devlet yetkilileri ile görüşmeler gerçekleştirmişlerdir.

GGK'nın yerel bir aktör olarak bağımsız bir Güney Yemen devletinin kurulması amacıyla izlediği politikalar, BAE'nin jeopolitik tahayyüllerinde Aden Körfezi, Bab'ül Mendep Boğazı ve Süveyş Kanalı'na atfettiği roller çerçevesinde anlam kazanabilecektir. Dolayısıyla BAE'nin GGK üzerinden ve dolaylı olarak diğer ayrılıkçı aktörler üzerinden izlediği politikalar, yerel aktörlerin araçsallaştırılmasını ve BAE'nin jeo-stratejisi çerçevesinde faydalı bir nokta olarak kullanılmalarını da beraberinde getirmektedir. Bu anlamda, ayrılıkçılığı temel politika olarak benimseyen GGK, BAE'nin jeopolitik stratejisinin bir aracı olmakta herhangi bir beis görmemekte ve YMH'nin işleyişini ve gelecekteki temel uzlaşı kanallarını tehlikeye atmaktadır. ■

SURİYE İÇ SAVAŞINA RUSYA MÜDAHALESİNDE BEŞ YILIN DEĞERLENDİRMESİ

ARDA MEVLÜTOĞLU
Savunma Politikaları Araştırmacısı

> Beş yılın sonunda gelinen noktada Suriye rejim güçleri ülkenin büyük kısmında denetimi ele almış; silahlı muhalif unsurları İdlib ve çevresine sıkıştırmıştır.

2011 yılında patlak veren Suriye iç savaşının en önemli dönüm noktalarından biri, 2015 Eylül ayından itibaren Rusya Federasyonu'nun savaşa fiilen müdahil olması ve Beşar Esad rejimi yanında savaşmaya başlaması olmuştur. Rus askerî birliklerinin ülkeye sevki, Esad rejimine sağlanan silah ve mühimmat yardımının büyük bir ivme kazanması ve ülkedeki muhalif unsurlara yönelik hava bombardıman harekâtları, savaşın seyrinde dramatik etki yaratmıştır. Beş yılın sonunda gelinen noktada Suriye rejim güçleri ülkenin büyük kısmında denetimi ele almış; silahlı muhalif unsurları İdlib ve çevresine sıkıştırmıştır. Öte yandan Rusya, ülkede stratejik öneme sahip bir hava ve bir deniz üssü sahibi olmuş; savaş vesilesiyle Doğu Akdeniz'de daimî bir deniz gücü bulundurmaya başlamıştır. 2020 Eylül ayında beş yılını dolduran bu sürecin sonunda Rusya'nın elde etmiş olduğu askerî, stratejik ve siyasi kazanımlar, sürecin sonrasına dair ipuçları sunmaktadır.

SURİYE – RUSYA İLİŞKİLERİNİN ARKA PLANI

Soğuk Savaş sırasında Suriye, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'daki en önemli müttefiklerinden olmuştur. İkili ilişkiler, özellikle Hafız Esad iktidarı döneminde askerî ve ekonomik olarak derinleşmiştir. İsrail'e karşı destek ihtiyacı nedeniyle Su-

riye'deki Baas rejimi, Sovyetler Birliği ile yakın askerî iş birliği kurmuş; bu, ülkeye Tartus Limanı'nda bir deniz üssü sağlamıştır. Tartus, Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'deki ana sıçrama tahtası olmuş ve bölgeye dair politikalarında en önemli araçlardan biri hâline gelmiştir.

> **Vladimir Putin'in Rusya Devlet Başkanı olmasından sonra 2000'lerin başından itibaren ilişkilerde belirgin bir düzelme gözlenmiş ve Rusya'nın Ortadoğu'da etkinliğini yeniden artırma çabaları paralelinde Moskova ile Şam arasında daha etkin bir diyalog ve iş birliği kurulmuştur.**

Demir Perde'nin yıkılmasından sonra oluşan siyasi, askerî ve ekonomik istikrarsızlık ve belirsizlik ortamında, Rusya - Suriye ilişkileri 1990'lar boyunca düşük seviyede seyretmiştir. Vladimir Putin'in Rusya Devlet Başkanı olmasından sonra 2000'lerin başından itibaren ilişkilerde belirgin bir düzelme gözlenmiş ve Rusya'nın Ortadoğu'da etkinliğini yeniden artırma çabaları paralelinde Moskova ile Şam arasında daha etkin bir diyalog ve iş birliği kurulmuştur.

SURİYE İÇ SAVAŞINDA RUSYA'NIN TUTUMU

2011 yılında Suriye iç savaşının patlak vermesinden itibaren Rusya, Esad rejimini destekleyen bir siyaset izlemeye başlamıştır. Süreç boyunca Esad rejimini uluslararası platformlarda destekleyen ve rejime manevra sahası açan bir tutum takınılmıştır. Örneğin, 2013 yılından itibaren Suriye'nin kimyasal silah stoklarının yok edilmesinde Rusya garantör rolü üstlenmiş ve 28 Eylül 2013 tarihli Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararı ile muhtemel bir ABD askerî müdahalesini önlemiştir. Bu dönemde Rusya'nın Birleşmiş Milletler (BM) aygıtları ve BMGK'yı, Suriye rejimine destek için etkin şekilde kullandığı görülmüştür. 2015 yılına gelindiğinde silahlı muhalif gruplar ve IŞİD terör örgütünün kaydettiği ilerlemeler ile sahada zor durumda kalan Esad rejimi, temmuz ayında Rus silahlı kuvvetlerini ülkeye resmen davet etmiştir. Ağustos 2015'te imzalanan antlaşma ile Lazkiye yakınlarındaki Hmeymim Hava Üssü, Rus Hava Kuvvetlerinin kullanımına açılmış; eylül ayında ilk savaş uçaklarının buraya intikali ile Rusya, Suriye iç savaşına aktif şekilde askerî olarak dâhil olmuştur.

RUS SİLAHLI KUVVETLERİ'NİN SURİYE'YE KONUŞLANMASI

Rusya, Suriye'ye ilk etapta dört Su-30SM, dört Su-34, 12 Su-24 ve 12 Su-25 olmak üzere 32 savaş uçağından oluşan bir filo intikal ettirmiştir. Hmeymim Üssü'ne konuşlanan bu uçakları çok sayıda Mi-8, Mi-24/35 helikopterleri ve İHA'lar takip etmiştir. İlave uçakların intikal ve konuşlanmaları bu zamandan sonra artan bir hızda devam etmiş; Su-24 ve Su-25 taarruz uçakları

ile Mi-24/35 ve Mi-28 taarruz helikopterleri vakit kaybetmeden muharip görev uçuşlarına çıkmaya başlamışlardır. Üssün ve operasyonların lojistik desteği için bir yandan Rus Deniz Kuvvetleri'nin yük ve çıkarma gemileri, bir yandan da An-124 ve Il-76 ağır nakliye uçakları ile ikmal hatları kurulmuştur. Suriye iç savaşı devam ederken 2013 yılında Savunma Bakanı Sergey Şoygu, Akdeniz'in Rusya'nın ulusal çıkarlarına yönelen tehditlerin odağındaki bir bölge olduğunu ve bu bölgeye yönelik daimî bir görev gücü kurulacağını açıklamıştır.

2015 sonbaharında muharip uçakların Hımeymim'e konuşlanması ile eş zamanlı olarak Rus savaş gemileri de Doğu Akdeniz'e intikal etmiş, bir yandan da muharip kara unsurları ve özel kuvvet birlikleri ülkeye sevk edilmeye başlanmıştır. Söz konusu birlik ve unsurların desteklenmesi için de başta Novorossisk olmak üzere çeşitli Rus limanları ile Suriye arasında ikmal gemileri ile "Suriye Ekspresi" olarak da anılan bir hat kurulmuştur. Bu hatta görev yapan yük gemileri ayrıca Esad rejimi ordusunun ihtiyaç duyduğu yedek parça, malzeme, mühimmat ve araç-gereci de taşıyarak rejimin askerî olarak takviye edilmesini sağlamıştır.

> **Rus Parlamentosunda onaylanan anlaşma ile Tartus Üssü, 49 yıllığına bedelsiz olarak Rusya'nın kullanımına tahsis edilmiştir. 25 yıl uzatma opsiyonu da bulunan anlaşma kapsamında Rusya söz konusu üste istediği kadar asker ve unsur konuşlandırma hakkına sahip olmuştur.**

Rusya ile Suriye arasında 18 Ocak 2017 tarihinde imzalanan ve aynı yılın sonunda Rus Parlamentosunda onaylanan anlaşma ile Tartus Üssü, 49 yıllığına bedelsiz olarak Rusya'nın kullanımına tahsis edilmiştir. 25 yıl uzatma opsiyonu da bulunan anlaşma kapsamında Rusya söz konusu üste istediği kadar asker ve unsur konuşlandırma hakkına sahip olmuştur. Ayrıca Suriye'nin üste herhangi bir yetki ya da denetimi bulunmamaktadır: Üste herhangi bir arama, el koyma gibi işlemler yapılamayacaktır. Anlaşma çerçevesinde genişletilecek üste aynı anda 11 Rus gemisinin konuşlanması öngörülmektedir.

Tartus, kuzeyindeki Hmeymim Hava Üssü ile Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki askerî varlığının ana merkezlerini teşkil etmektedir. Gerek Tartus'ta üslenen Akdeniz Görev Gücü'ne ait gemilerin sahip oldukları Oniks ve Kalibr uzun menzilli gemisavar ve seyir füzeleri gerekse Hmeymim Üssü'ne konuşlandırılan hava savunma sistemleri ile Rusya, Doğu Akdeniz'de Suriye'den Girit'e kadar uzanan bölgede bir A2/AD (Anti Access / Area Denial; Erişim Engelleme / Alan Hâkimiyeti) sahası kurmuştur. Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki deniz harekâtı büyük ölçüde Rus Deniz Kuvvetleri'nin Karadeniz Filosu bağlısı unsurlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Rusya'nın aktif şekilde sahaya inmesi ile iç savaşın seyrinde önemli değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. 2016 Mart ayında Palmira, aralık ayında da Halep kentleri geri alınmış; bunu 2017 Kasım ayında Deyrizor ve çevresinin geri alınması takip etmiştir. 2019 sonuna gelindiğinde, İran ve Hizbullah'ın da desteği ile yürütülen operasyonlar neticesinde, Türkiye'nin düzenlemiş olduğu harekâtlar ile güvenliğini sağladığı kesimler hariç rejim muhaliflerinin elindeki tek yerleşim birimi olarak ülkenin kuzeybatısındaki İdlib kenti kalmıştır. Türkiye ve ABD (terör örgütü YPG-PKK aracılığıyla) Suriye'nin kuzey ve kuzey doğu hattın

hattında yer alan bölgelerde kontrolünü sürdürüyor olsa da Rusya rejimin hayatta kalmasını sağlamıştır.

> **Rus özel askerî şirketleri de iç savaşta çeşitli bölgelerde varlık göstermişler, rejim unsurları ile çatışmalara katılmışlardır. İlk olarak Slavonic Corps adlı şirketin Suriye'de varlık gösterdiğine dair 2013 yılında haberler çıkmıştır. Şirketin, Suriye rejimi tarafından kritik petrol tesis ve altyapılarının korunması için tutulduğu bildirilmiştir. Bazı değerlendirmelere göre o tarihte Suriye iç savaşına resmen müdahil olmayan Rusya, 2012 yılında Hong Kong'da kurulmuş Slavonic Corps paravanı ile Suriye'de özel kuvvet ve istihbarat operasyonları gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.**

SURİYE'DEKİ RUS ÖZEL ASKERÎ ŞİRKETLER

Rusya'nın Suriye'deki askerî varlığı yalnızca silahlı kuvvetleri ile sınırlı kalmamıştır. Rus özel askerî şirketleri de iç savaşta çeşitli bölgelerde varlık göstermişler, rejim unsurları ile çatışmalara katılmışlardır. İlk olarak Slavonic Corps adlı şirketin Suriye'de varlık gösterdiğine dair 2013 yılında haberler çıkmıştır. Şirketin, Suriye rejimi tarafından kritik petrol tesis ve altyapılarının korunması için tutulduğu bildirilmiştir. Bazı değerlendirmelere göre o tarihte Suriye iç savaşına resmen müdahil olmayan Rusya, 2012 yılında Hong Kong'da kurulmuş Slavonic Corps paravanı ile Suriye'de özel kuvvet ve istihbarat operasyonları gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Firmanın 2013 yılında Suriye'deki operasyonları, idari ve teknik sorunlardan dolayı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Firmanın ve Suriye'deki operasyonlarının akıbetine ilişkin net bilgi bulunmasa da yaygın değerlendirmeler, firmanın ülkeden çekildiği şeklindedir.

2014'ten itibaren Ukrayna'da faaliyet göstermeye başlayan Wagner Group adlı bir diğer firma, çok sayıda deneyimli Rus özel kuvvet personeli ve gelişmiş teçhizatı ile daha donanımlı ve profesyonel bir şekilde varlık göstermiştir. Firmanın ilk kez ne zaman Suriye'ye gittiği konusunda net bilgi olmasa da operasyonlarının, Rus ordusunun bu ülkeye resmen intikal etmeye başladığı 2015 Eylül ayında başlamış olması olasılığı kuvvetlidir.

Wagner'e bağlı unsurlar, Suriye ve Rus ordu birlikleri ile eş güdümlü olarak ülkenin neredeyse tüm kesimlerinde görev yapmışlardır. Ancak Şubat 2018'de Deyrizor'da kritik bir petrol tesisine yönelik Suriye rejim güçleri ile birlikte düzenledikleri bir operasyon sırasında ABD uçaklarının bombardımanı ile 200 civarında paralı askerin hayatını kaybettiğinin ortaya çıkması, şirketin etkinliği ve niteliği konusunda tartışmaları tetiklemiştir. Bu olay, şirketin o zamana kadar yaratmış olduğu mite büyük darbe vurmuştur. Suriye'deki tartışmalı etkinliğine rağmen Wagner şirketi, Rusya'nın Ortadoğu'daki açık ve örtülü operasyonlarının bir uzantısı olmaya devam etmektedir. Nitekim çok sayıda Wagner mensubunun, Libya'da General Halife Hafter'e bağlı milislere destek verdiği, Sahraaltı Afrika'da da başta Orta Afrika Cumhuriyeti olmak üzere etkinlik ve nüfuz alanını genişlettiği bilinmektedir.

Beş yılın ardından Suriye iç savaşına müdahil olma şekil ve kapsamı göz önüne alındığında, Rusya'nın bu fırsatı bölgeye dair politikaları ve kendi ulusal güvenlik çıkarları için kaldıraç olarak başarılı bir şekilde kullanmış olduğu iddia edilebilir. Sonuç olarak Rusya'nın iç savaşa aktif şekilde dâhil olmasında belirleyici olan başlıca etkenler şu şekilde özetlenebilir:

i. Ortadoğu'daki en önemli müttefiki Esad rejiminin varlığını sürdürmesini sağlama,

ii. Akdeniz'deki tek askerî varlığı olan Tartus'u kaybetmeme,

iii. Arap Ayaklanmaları ve renkli devrim süreçlerine benzer bir girişimi topraklarına sıçramadan önleme,

iv. Batı ile girdiği güç savaşında çatışmayı kendi sınırlarının olabildiği kadar ötesinde gerçekleştirme,

v. Suriye'de savaşan Rus vatandaşı Kafkasya kökenli militanları etkisiz hâle getirme,

vi. İran'ın Ortadoğu'daki varlık ve nüfuzunu dengeleme,

vii. Kendi silahlı kuvvetlerinin modernizasyon ve deneyim süreçlerine katkıda bulunma. ■

SURİYE'NİN YENİDEN İNŞASINDA RUSYA VE İRAN'IN POZİSYONLARI

DR. SEHER BULUT
Uzman ORSAM

"Suriye'nin içinde bulunduğu yeni durumda Rusya ve İran'ın sürece dair yaklaşımlarını ve pozisyonlarını değerlendirmek son derece önemlidir."

2011 Mart ayında Suriye'de başlayan halk isyanları, yaşanan birçok gelişme sonrası Beşar Esad rejiminin ülke topraklarının tekrardan kontrol altına almasıyla çatışmaların azaldığı bir sürece doğru evrilmiştir. Hâlihazırda müzakere edilmiş bir çözümün geliştirilemediği ve kalıcı bir istikrar sürecinin başlamadığı ülkede rejim, savaşın kendisini en bariz bir şekilde gösterdiği altyapı ve konut sorunlarının ötesinde çok büyük zorluklar ve meydan okumalarla karşı karşıyadır. Bu bağlamda ülkenin eğitim, sağlık, elektrik ve su olmak üzere kamu hizmetlerini yenilemek, ekonomik toparlanma sürecine istikrar kazandırmak ve para birimini dengelemek için ciddi bir kaynağa ihtiyaç duyulduğu muhakkaktır. Rejim, ülkenin toparlanma aşamasında yalnızca savaş sürecinde kendine destek veren ve Suriye'ye koşulsuz yardım sağlamayı kabul eden ülkelerden dış yardım almayı kabul edeceğini ifade etmiştir. Böylelikle söz konusu süreçte rejime destek veren ve yakın ilişkileri bu-

lunan Rusya ve İran ön plana çıkmıştır. Buradan hareketle Suriye'nin içinde bulunduğu yeni durumda Rusya ve İran'ın sürece dair yaklaşımlarını ve pozisyonlarını değerlendirmek son derece önemlidir.

ŞAM'DA GERÇEKLEŞEN SURİYELİ MÜLTECİLER KONFERANSI

11-12 Kasım 2020 tarihinde Suriye'nin başkenti Şam'da Rusya'nın öncülüğünde gerçekleştirilen Suriye Mülteciler Konferansı'nda Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Suriye'de uluslararası terörizmin neredeyse tamamen ortadan kalktığını, sivil hayata dönüşün kademeli olarak başlaması gerektiğini ve milyonlarca Suriyeli mültecinin ülkenin yeniden inşasına yardımcı olmak için evlerine dönmeye başlaması gerektiğini söylemiştir. Ancak Suriyeli ve dış gözlemcilere göre savaşın harap ettiği ülkedeki koşulların mültecilerin kitlesel dönüşü için olgunlaşmamış olması ve konferansa Suriye halkına kapılarını açan tüm ülkelerin davet edilmemesi nedeniyle bölgesel ve uluslararası eleştirilere maruz kalmıştır. Bu durum Esad rejiminin ülke çapında kapsamlı bir yeniden yapılanma sürecini başlatmaktan ziyade sınırlı bir aktör çevresi üzerinden ülkedeki güç tahkimatını artırmaya çabalaması şeklinde yorumlanmıştır. Suriye rejimi ülkenin normalleşme sürecinde mültecilerin geri dönmesine atfettiği rol üzerinden meşruiyetini artırmaya gayret etmektedir. Bu noktada rejimin yalnızca iç savaşta kendine destek veren ve koşulsuz yardım sağlamayı kabul eden ülkelerden dış yardım almayı kabul edeceğini ifade etmesi daha önce bahsi geçen rejimin kapsamlı bir yapılanma süreci istemediği tespitini doğrulamaktadır. Zira konferansa önemli sayıda Suriyeli mülteciyi misafir eden Türkiye davet edilmemiştir. Bu durum rejimin Suriye'de kriz sürecinde etkili olan Rusya ve İran'ın yeni süreçte ülkedeki/bölgedeki nüfuzlarını artırmaları ve kendi millî çıkarlarını gerçekleştirmek için yeni alanlar bulmalarına fırsat tanıması olarak yorumlanmıştır.

> Rus yönetiminin son dönemlerde Suriye'nin tekrardan normalleşme sürecine girmesi için farklı boyutlarda çaba gösterdiği görülmektedir. Suriye'nin tekrar istikrarlı bir sürece girmesinin önemine işaret eden Rus yönetimi mevcut yükü bölgesel ve ulusal aktörlerle paylaşmanın yollarını aramaktadır.

RUSYA'NIN POZİSYONU

Arap Ayaklanmaları sürecinin Suriye'ye doğru yayıldığı süreçle beraber kriz, Esad rejimi tarafından terörist faaliyetler olarak değerlendirilmiş ve ülkede yaşanan ayak-

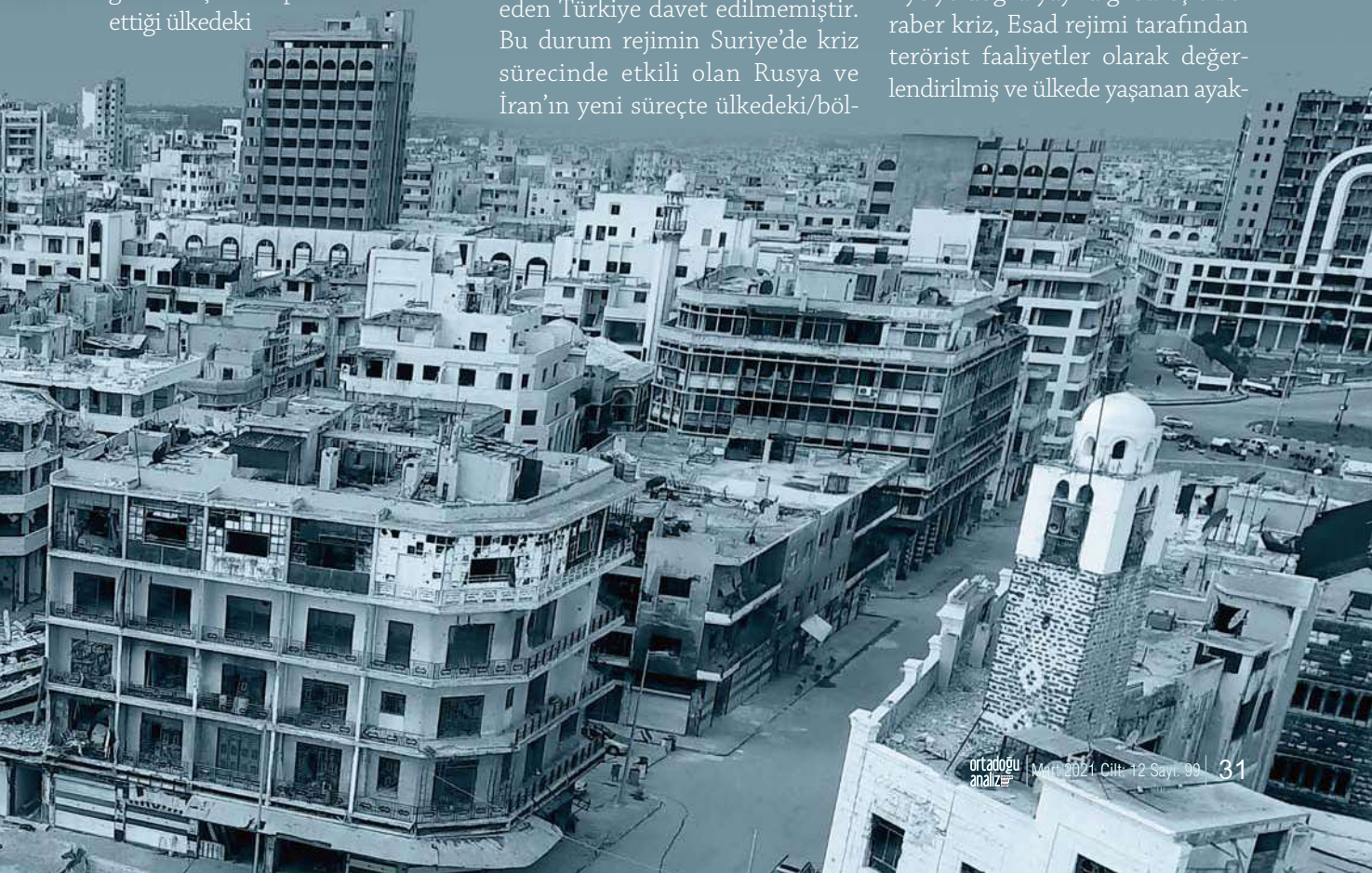

lanmalara terör gruplarının neden olduğu iddia edilmiştir. Sorunun ülkede yaygın olan polis şiddeti, aile yönetimi ve kleptokrasi kökenli olduğunu kabul etmeyen Esad rejimi, güç kaybetmeye başlaması ile Temmuz 2015 tarihinde Rus yönetiminden yardım talep etmiştir. Süreç içinde diplomatik ve askerî araçlar üzerinden rejimin ayakta kalması için destek veren Rus yönetimi, kriz sürecinin önemli bir oyuncusu olmuştur.

Rus yönetiminin son dönemlerde Suriye'nin tekrardan normalleşme sürecine girmesi için farklı boyutlarda çaba gösterdiği görülmektedir. Suriye'nin tekrar istikrarlı bir sürece girmesinin önemine işaret eden Rus yönetimi mevcut yükü bölgesel ve ulusal aktörlerle paylaşmanın yollarını aramaktadır. Suriye'ye dönük yaptırımların kaldırmasını ve ülkenin yeniden inşasını desteklemeye davet ettiği Avrupa'nın karşı karşıya kaldığı mülteci sorununu bu yolla çözebileceğine işaret etmektedir. Bu yolu küresel istikrara giden tek makul yol olarak değerlendiren Rusya, bu konuda verilen desteğin Avrupa'nın kendi çıkarına olduğunu savunmaktadır. Rus yönetimi bu desteğin bir taraftan Suriye'nin istikrara kavuşmasında Rusya'nın yükünü azaltacağına inanmakta diğer taraftan Esad rejiminin uluslararası alandaki rehabilitasyonunun önünü açacağını düşünmektedir.

Somut eylemler açısından bakıldığında, Rusya'nın öncelikli olarak Suriye'de devlet mekanizmasının tekrardan işlevsel hâle gelmesi ve ülke güvenliğinin sağlanması amacıyla Suriye ordusunun gerek duyduğu reform ve iyileştirme çalışmalarına katkı sağladığı görülmektedir. Fakat diğer taraftan ülkenin normalleşme sürecine girmesi için en temel gerekliliklerden biri olan ve şu anda mülteci statüsünde bulunan milyonlarca insanın geri dönmesi öncelikli olarak ülkenin kapsamlı bir imar sürecine girmesini gerektirmektedir. Rus yönetiminin kriz sürecinde rejime vermiş olduğu çok boyutlu destek Rusya'nın bu yeni sürecin doğrudan bir aktörü olmasına sebebiyet vermiştir. Fakat dış politikada yaşamış olduğu sorunlar nedeniyle yaptırımlara maruz kalan Rusya'nın, yeni sürecin önemli aktörleri arasında olmasına rağmen Suriye'nin yeniden inşasını karşılayacak maddi imkânlara sahip olduğunu söylemek zordur. Rus yönetiminin son zamanlarda Suriye'de gerçekleştirdiği yatırımları ve rejim ile yaptığı ticaret anlaşmalarını bu olgu üzerinden okumak mümkündür. Rusya bu anlamda ileriye dönük kazançlı yatırım projelerinden pay alarak savaşın Rusya açısından ortaya koyduğu maliyeti telafi etmeye çalışmaktadır. Rusya'nın Tartus'taki deniz üssünü genişletmek, Palmira

yakınlarında fosfat çıkarmak/üretmek, Humus'ta gübre fabrikası işletmek, Suriye ve kıyı sularında petrol ve gaz için özel arama ve sondaj haklarına sahip olmak gibi Esad rejiminden elde ettiği imtiyazlar ve imzaladığı anlaşmalar bu gerçeğe işaret etmektedir. Ayrıca askerî üsler, liman ve ulaşım bağlantılarını kontrol altına tutmaya çalışan Rus yönetimi, Suriye'deki uzun vadeli stratejik çıkarlarını güvence altına almayı da ihmal etmemektedir.

> **Esad rejimine kayıtsız şartsız destek veren İran yönetimi, rejimin değişmesi durumunda bölgedeki önemli bir müttefikini kaybedeceğine inanmıştır. Esad rejiminin devrilmesi durumunda dış politika ve savunma stratejisinde kritik öneme sahip Hizbullah ile bağlantı sağlanmasında önemli rol oynayan bir aktörü kaybedeceğini düşünen İran yönetimi, süreç içinde Suriye'deki varlığını giderek artırmıştır.**

İRAN'IN POZİSYONU

Suriye'de hükûmet karşıtı gösterilerin başlaması sonrasında İran yönetimi, gelişmeleri yabancı güçler tarafından Suriye ile beraber oluşturdukları ittifak eksenine karşı gerçekleştirilen bir komplo olarak değerlendirmiştir. Bu bakış açısı ile Esad rejimine kayıtsız şartsız destek veren İran yönetimi, rejimin değişmesi durumunda bölgedeki önemli bir müttefikini kaybedeceğine inanmıştır. Esad rejiminin devrilmesi durumunda dış politika ve savunma stratejisinde kritik öneme sahip Hizbullah ile bağlantı sağlanmasında önemli rol oynayan bir aktörü kaybedeceğini düşünen İran yönetimi, süreç içinde Suriye'deki varlığını giderek artırmıştır. Bölge ülkelerinin de dikkatle takip ettiği bu gelişmeye en somut karşılık ABD yönetimi tarafından gelmiştir. ABD'nin bu bağlamda uyguladığı baskı ve yaptırımlar, İran'ı ülkedeki nüfuzu ve görünürlüğü açısından bazı geri çekilmeler yaşamaya mecbur bırakmıştır. Yukarıda bahsedilen sebepler nedeniyle Suriye'deki nüfuzundan vazgeçmek istemeyen İran yönetimi, ittifak içinde olduğu milis güçleri desteklemek ve Suriyeli yerel gruplarla bağlarını güçlendirmek suretiyle ülkedeki nüfuzunu korumanın yollarını aramaktadır.

İran yönetimi Rusya'ya benzer şekilde rejimin ayakta kalmayı başardığı bu sürecin normalleşme süreci ile devam etmesini istemektedir. Fakat ABD tarafından bilhassa Donald Trump döneminde Kapsamlı Ortak Eylem Planı çerçevesinde yaşanan gelişmeler nedeniyle uygulanan yaptırımların etkisi ile Suriye'nin yeniden inşasını finanse edecek büyük ölçekli kaynaklara sahip değildir. İran yönetimi mevcut durumda Rusya'ya benzer şekilde Esad rejimi ile Suriye'de yapacağı yatırımlara ilişkin birtakım anlaşmalar imzalamıştır. Bu noktada Rusya ile karşılaştırıldığında daha yavaş ilerleme kaydeden İran yönetimi, Lazkiye Limanı'nı kullanabilmek, ülkede yeni elektrik santralleri inşa etmek ve bir cep telefonu ağı kurmak için Esad rejimi ile mutabakat anlaşması imzalamıştır. Bilhassa petrol, gaz, mineral ürünler, elektrik, tarım ve turizm sektörlerine odaklanan İran yönetiminin ayrıca fosfat madenciliği, petrol ve gaz sektörlerinde Rusya'ya karşı avantaj sağlamaya çalıştığı görülmektedir.

Suriye'nin normalleşme sürecinin bir parçası olan yeniden yapılanma süreci bir taraftan devam etmektedir. Fakat sürecin ülke çapında kapsamlı bir toparlanma programı üzerinden ilerletilmesi yerine kriz sürecinde rejime destek veren aktörler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu durum sürecin; mülteci, göçmen, yerlerinden edilmiş gibi farklı statülerde bulunan Suriye halkının talep ve doğrultuları yerine uluslararası kamuoyunda meşruiyetini kaybettiği ilan edilen Esad rejimi, Rusya ve İran'ın çıkar ve önceliklerine hizmet etmesi sonucunu doğurmaktadır. Rusya ve İran'ın uluslararası sistemde çıkarlarını gerçekleştirmeyi hedefleyen devletler olarak kriz sürecini stratejik çıkarlar ve öncelikleri üzerinden şekillendirmeye çalışmaları, uluslararası ilişkilerin doğası açısından bakıldığında bir ölçüde anlamlandırılabilir bir durumdur. Zira Esad rejiminin sonuna kadar iktidarda kalamayacağının farkında olan Rusya ve İran yönetimleri ülkede uzun dönemli nüfuzlarını artırmanın yollarını aramaktadır. Fakat ülkenin yönetimini elinde bulunduran rejimin, kapsamlı bir normalleşme süreci üzerinden ülkenin tekrardan ayağa kalkmasına imkân tanımak yerine Rusya ve İran'a alan açmaya devam etmesi, yaşanan süreçten gereken dersleri almadığına işaret etmektedir. ■

İRAN'IN SURİYE'DEKİ ASKERÎ YAKLAŞIMI

GERÇEKLER VE GELECEK BEKLENTİLERİ

DR. SAMİR ALABDULLAH
Uzman ORSAM

> İran, Suriye Devrimi'nin 2011'de başlamasından bu yana Suriye rejimine ekonomik ve askerî destek sağlamak için çalışmış, 2009'da İran'daki Yeşil Devrim'i bastırdıktan sonra deneyim kazananlar başta olmak üzere Suriye'ye "hacılar" olarak adlandırılan askerî danışmanlar göndermiştir.

İran, Hafız Esad döneminden bugüne özellikle Suriye'nin İran-Irak savaşında İran'dan yana tavır almasından sonra, Suriye rejimiyle güçlü bir ilişki içindedir. İlişkiler, Beşar Esad'ın 2000'de iktidara gelmesi ve 2003'te ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra güç kazanmıştır. Esad rejimi üzerindeki baskının artması sonucunda İran'ı, karşılaştığı baskıları hafifletmek için güçlü bir müttefik olarak görmüştür. İran ise Suriye'nin Elektronik Harp Koleji ve Hava Savunma Koleji gibi önemli askerî kolejlerinden rejim subaylarını İran'a askerî eğitim kurslarına göndererek rejime bağlı askerî kurumlarla olan ilişkileri güçlendirmiştir. Bunun öncesinde rejim, subaylarını eğitmek için Rusya'ya göndermekteydi.

İran, Suriye Devrimi'nin 2011'de başlamasından bu yana Suriye rejimine ekonomik ve askerî destek sağlamak için çalışmış, 2009'da İran'daki Yeşil Devrim'i bastırdıktan sonra deneyim kazananlar başta olmak üzere Suriye'ye "hacılar" olarak adlandırılan askerî danışmanlar göndermiştir. Ardından İran, kendisine bağlı milisler ve İran Devrim Muhafızları'na bağlı kuvvetleri Suriye'ye göndermeye başlamış; aynı zamanda Beşar Esad'ın kardeşi Mahir Esad'ın yanı sıra Suriye rejim ordusunun en güçlü oluşumları olan Cumhuriyet Muhafızları ve Dördüncü Tümen ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır.

İRAN'IN SURİYE'DEKİ ASKERÎ YAKLAŞIMININ TEMELLERİ

Yabancı Milisler

İran, Kasım Süleymani liderliğindeki Kudüs Gücü başta olmak üzere, Devrim Muhafızları Kuvvetleri ve askerî danışmanları aracılığıyla Suriye'deki savaşlara doğrudan katılmıştır. Bu bağlamda İran'a bağlı Yeşil Bereliler (Tugay 65) olarak bilinen özel kuvvetler, 2017'de Halep'in güney kırsalında yaşanan çatışmalara katılmıştır. İran ayrıca dinî ve ideolojik faktörden yararlanarak Şii yabancı savaşçıları silah altına almak için çeşitli yöntemler kullanmıştır. Aynı zamanda maddi kaynakları da kullanan İran, Afganlardan oluşan Fatimiyyun Tugayı ve Pakistalılardan oluşan Zey-

nebiyyun Tugayı'nın savaşçılarına ayda 450-700 dolar ve yerel milislere 200-300 dolar arasında maaşlar vermekte ve bu milisler, İran Devrim Muhafızları'nın bütçesinden finanse edilmektedir. Devrim Muhafızları ve Hizbullah genellikle bu milislerin üyelerini İran'ın kuzeydoğundaki Meşhed'de bulunan kamplarda eğitmekte, ardından Suriye'ye kara veya hava yoluyla nakletmektedir. Aralarında Suriye'de 4-14 bin savaşçısı bulunan Fatimiyyun Tugayı, 1.500 savaşçısı bulunan Zeynebiyyun Tugayı, 5-8 bin savaşçısı bulunan Lübnan Hizbullahı ve Iraklı Şii milisler bulunmaktadır.

Yerel Şii Milisler

İran, Suriye'deki Şii azınlığı; kendilerini ve Şiilerin kutsal saydığı yerleri koruma bahanesiyle kendi milislerini kurmaya teşvik etmiştir. Savaşçı sayıları 5 bin ila 8 bin arasında tahmin edilen yerel milisler; hafif ve orta silahlarda yaklaşık 21 gün, bazen ağır silahlarda 5 ay eğitim almak için İran denetiminde askerî eğitim kamplarına gönderilmiştir. Tüm bu milislerin Şii unvanları bulunmakla birlikte en önde gelenleri İmam el-Hicca, Mehdi'nin Askerleri, Mehdi Ordusu'dur.

Ulusal Savunma Kuvvetleri ve Yerel Savunma Kuvvetleri Milisleri

İran, özellikle Halep, Deyrizor ve Rakka'daki aşiretlerden kendisine bağlı Sünni milisler oluşturmak için çalışmıştır. Bu doğrultuda 2012 yılında Humus şehrinde Millî Savunma Kuvvetleri oluşturulmuş; içerisine çeşitli mezheplerden unsurlar dâhil edilmiş, ardından Suriye'nin çeşitli vilayetlerinde şubeleri açılarak 2016 yılında 40 bin savaşçıyla Suriye'nin en büyük milis grubu hâline gelmiştir.

2017'de yaklaşık 50.000 savaşçı olduğu tahmin edilen Yerel Savunma Kuvvetleri ise Suriye rejim ordusunun bir parçası olarak kabul edilmektedir. Milislerinin en önde

gelenleri Nayrab Taburları, Sefire Kolordusu, Bakır Tugayı, Nubul ve Zahra Taburları ve Katerji Kuvvetleri'dir.

İran'a Bağlı Milisleri Rejim Ordusuna Entegre Etmek

İran, yasal statü kazanmaları ve İsrail hava saldırılarından korunmaları için kendisine bağlı milisleri rejim ordusuna ve güvenlik teşkilatlarına entegre etmek; Zeynebiyyun, Fatimiyyun, Ebu el-Fadal el-Abbas Tugayı gibi Suriyeli olmayan bazı Şii milis unsurlara vatandaşlık vermek ve onları rejim ordusuna dâhil etmek için çalışmıştır. İran'ın Suriye'deki askerî etkisinin artması ve askerî üsler inşa etmesi neticesinde söz konusu milislerin İsrail Hava Kuvvetleri tarafından hedef alınması kolaylaşmıştır. Bu nedenle İran, askerî milislerini korumanın bir yolunu aramak zorunda kalmış ve Irak'ta yaptığı gibi Suriye rejiminden Şii Halk Seferberlik Güçleri'ni yasallaştırmasını ve rejim ordusuyla birleştirmesini talep etmiştir.

> "İran'ın askerî yaklaşımı aynı zamanda Suriye'nin askerî üslerini kontrol etmeye veya yeni askerî üsler kurmaya dayanmaktadır. Bu nedenle İran, en büyüğü Ebu-Kemal'daki İmam Ali Üssü olmak üzere Halep ve Şam'da da birtakım üsler kurmuştur. Devrim Muhafızları bunların bir kısmını savaşçılar getirmek, Suriye'deki İranlı milislerin lojistik desteğini koordine etmek ve gelişmiş silahları Şam Havaalanı üzerinden Lübnan Hizbullahı'na aktarmak için kullanmıştır."

Rejim, Rusya'nın baskısı sonucunda 2016 yılında Ulusal Savunma Güçleri'ni ordudan çıkararak İran'ın Yerel Savunma Güçleri'ne daha fazla önem vermesini sağlamıştır. Rusya, Ulusal Savunma Kuvvetleri ile iletişim hâlinde kalmak ve onları Beşinci Kolordu ile bütünleştirmek için çalışırken rejimle anlaşarak eski muhalif savaşçılardan kolorduya katılanlarla karma bir kolordu oluşturmayı amaçlamıştır. İran da bu milislerin faaliyetlerini azaltarak ve onların adına çalışmak için yerel ara bulucuları kullanarak 2018'den beri farklı bir plan izlemiştir.

Askerî Üsler Kurmak

İran'ın askerî yaklaşımı aynı zamanda Suriye'nin askerî üslerini kontrol etmeye veya yeni askerî üsler kurmaya dayanmaktadır. Bu nedenle İran, en büyüğü Ebu-Kemal'daki İmam Ali Üssü olmak üzere Halep ve Şam'da da birtakım üsler kurmuştur. Devrim Muhafızları bunların bir kısmını savaşçılar getirmek, Suriye'deki İranlı milislerin lojistik desteğini koordine etmek ve gelişmiş silahları Şam Havaalanı üzerinden Lübnan Hizbullahı'na aktarmak için kullanmıştır. Ancak Rusya, İsrail'in hava saldırılarından kaçınmak için bu faaliyetlerin durdurulması ko-

nusunda İran'a baskı yapmıştır. İran'ın doğrudan kontrol ettiği ikinci üs ise İranlı insansız hava araçlarının operasyonlarını yönettiği, el-Tifor Havaalanı veya el-Tiyas Hava Üssü olarak da bilinen üstür. İran aynı zamanda Halep ve Hama Havalimanları, Azraa Üssü, Seyyide Zeyneb Üssü, el-Kisvah Kampı, ez-Zabadani Kampı ve el-Kuseyr Kampı'nda varlığını sürdürmektedir. Aynı zamanda rejimin kendi operasyonlarını koordine ettiği Şam'daki ana operasyon odasında çok sayıda İranlı danışman bulunmaktadır.

Ancak İsrail'in bu üsleri defalarca bombalamasının ardından İran, kendisine bağlı oluşumları rejim kuvvetlerinin mevkilerinde ve sivil bölgelerde gizlemeye çalışarak tekrar bombalanmalarını önlemeye çalışmıştır.

"İran ile bağlantılı milislerin sayısı, çatışmaların çok sayıda milise ihtiyaç duymayan belirli bölgelerde sınırlı kalması nedeniyle son dönemde önemli ölçüde azalmıştır. İran'ın karşı karşıya kaldığı ekonomik baskılar neticesinde başta Suriyeliler olmak üzere bu milislerin bazı üyeleri, daha iyi maaş ödeyen Rus milislerine geçmiştir."

Özel Güvenlik Şirketleri Oluşturmak

İran'ın 2013'ten önceki çalışmaları alışveriş merkezlerini, bankaları ve benzer yerleri güvence altına almakla sınırlı olduğundan, kendisine bağlı özel Suriyeli güvenlik şirketleri kurmaya çalışmıştır. Bununla birlikte devlete ve idari yapısına bağlı olmayan kuvvetlere artan ihtiyaç, milislerin Suriye'de Esad ordusuna veya güvenlik teşkilatlarına haber vermeksizin faaliyet göstermesine izin veren bir kanun hükmünde kararnamenin çıkarılmasına yol açmıştır. Bu nedenle İran, Bağdat ile Şam arasındaki karayolu örneğinde olduğunu gibi nüfuzunu güvenlik şirketleri aracılığıyla yaymaya çalışmıştır. İran ile bağlantılı milislerin sayısı, çatışmaların çok sayıda milise ihtiyaç duymayan belirli bölgelerde sınırlı kalması nedeniyle son dönemde önemli ölçüde azalmıştır. İran'ın karşı karşıya kaldığı ekonomik baskılar neticesinde başta Suriyeliler olmak üzere bu milislerin bazı üyeleri, daha iyi maaş ödeyen Rus milislerine geçmiştir.

Suriye Toplumuna Nüfuz Etmek

İran, özellikle askerî varlığını etkisiz hâle getirebilecek uluslararası bir anlaşmaya varılması durumunda Suriye'deki varlığını idame ettirmek için rejim ordusuna ve güvenlik teşkilatlarına sızmada ve nüfuzunu pekiştirmede elde ettiği başarının ardından, Suriye toplumuna nüfuz etmek, statü ve güç sahibi kişilerle nüfuzunu ve ilişkilerini pekiştirmek ve Suriye'deki ekonomik nüfuzunu güçlendirmek için çalışmaya başlamıştır. Böylelikle İran merkezli projelerin Suriye'de yayılmasında temel rol oynayan bir forum olan Suriye-İran İş Forumu'nu 2018'de yeniden hayata geçirmiş, aynı şekilde hayırseverlik adı altında sosyal faaliyetler de yürütmeye başlamıştır. İran'a bağlı en önemli kuruluşlardan biri, Suriyeliler arasında Şiiliği yayma hedefini örtbas etmek için bazı okul ve sağlık merkezlerinin onarımını yapan "Cihad el-Bina" Örgütü'dür. Ayrıca İran kültürünü yaymak için birçok İran kültür merkezi kurulmuştur.

İran, Suriye'deki askerî yaklaşımıyla Rusya ile koordineli bir şekilde çalışarak kendi kuvvetleri ve milisleri ile Rus kuvvetleri arasında herhangi bir olası çatışmayı önlemeye çalışmaktadır. İki taraf arasında güvensizlik bulunmakta fakat ortak çıkarlar aralarındaki rekabeti sınırlamaktadır. Aralarındaki koordinasyon şimdiye kadarki en yüksek seviyelere ulaşmıştır ancak Rusya ve İran'ın Suriye'de olup bitenlere farklı yaklaşımlarının olduğu bir gün gelecek ve o gün Rusya, İran'ı Suriye'den çıkarmak için çalışacaktır.

ABD baskısına ve İsrail saldırılarına rağmen, İran'ın nüfuzu rejim kurumlarının yapısında kök salmıştır. Kendisine sadık milislerin büyüklüğü ve yaygınlığı ciddi bir noktaya varmıştır ve bu durum olabilecek herhangi bir değişikliği kolayca engelleyecektir. ABD yaptırımları Tahran'ın askerî nüfuzunu genişletme kabiliyetini sınırlasa da İran varlığını sürdürmektedir. Belki de yeni Biden yönetiminin İran'ın bölgedeki askerî varlığını güçlendirecek farklı bir tutumu olacaktır. Ancak İran'ın üzerindeki baskının devam etmesi, bölgedeki askerî stratejisini yeniden gözden geçirmesini sağlayacaktır. ■

YPG/PKK'NIN HAREKÂT BÖLGELERİNE NÜFUZ ETME ÇABALARI VE ABD'NİN TUTUMU

SİBEL DÜNDAR
Araştırma Asistanı **ORSAM**

"Son dönemde artan saldırıların hedefinin, Zeytin Dalı, Fırat Kalkanı ve Barış Pınarı Harekâtları ile sağlanan istikrar ve düzenin bozulması olduğu görülmektedir. Yaşanan son saldırı olaylarında terör örgütü tarafından siviller de hedef alınırken ABD tarafından olaya ilişkin yapılan açıklamalarda kınama ifadeleri yer almış, Irak Şam İslam Devleti (IŞİD) ile mücadele kapsamında yerel müttefik olarak görülen YPG/PKK'nın adının olayın sorumlusu olarak doğrudan geçmediği görülmüştür."

Türkiye tarafından Suriye sınır hattında oluşturulan güvenli bölge ve harekât alanları son bir yıldır terör örgütü YPG/PKK tarafından artan sızma ve saldırı girişimleri ile yoğun şekilde hedef alınmaktadır. Son dönemde artan saldırıların hedefinin, Zeytin Dalı, Fırat Kalkanı ve Barış Pınarı Harekâtları ile sağlanan istikrar ve düzenin bozulması olduğu görülmektedir. Yaşanan son saldırı olaylarında terör örgütü tarafından siviller de hedef alınırken ABD tarafından olaya ilişkin yapılan açıklamalarda kınama ifadeleri yer almış, Irak Şam İslam Devleti (IŞİD) ile mücadele kapsamında yerel müttefik olarak görülen YPG/PKK'nın adının olayın sorumlusu olarak doğrudan geçmediği görülmüştür. Zaman zaman terör örgütü tarafından harekât bölgelerine ilişkin sızma ve saldırı girişimlerinin gerçekleştiği bilinmektedir. Ancak saldırıların şiddetinin ABD yönetiminde gerçekleşen değişim ile daha da arttığı dikkat çekmiştir.

GERÇEKLEŞTİRİLEN SALDIRILAR VE ABD'NİN KINAMA AÇIKLAMASI

2021 yılı başından itibaren terör örgütü tarafından yapılan saldırılarda bölgede tesis edilmeye çalışılan güvenlik hedef alınmış ve birçok sivil saldırılarda zarar görmüştür. 30 Ocak 2021'de Afrin'de yer alan sanayi bölgesinde araca yerleştirilen bombanın infilak etmesi sonucu 6 sivil hayatını kaybederken, 25 sivil de yaralanmıştır. Bir sonraki gün el-Bab ve Azez'de yine terör örgütü tarafından gerçekleştirilen saldırıda 10 kişi hayatını kaybederken, 24 kişi yaralanmıştır. 3 Şubat Çarşamba günü ise Resulayn ilçe merkezinde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve Şanlıurfa İnfak Derneğinin katkısıyla Resulayn Yerel Meclisi tarafından tespit edilen engelli, yetim ve yerinden edilmişlere bir okulun bahçesinde insani yardım malzemesi

dağıtırken olay mahalline yakın bir dükkâna yerleştirilen bomba düzeneği infilak ettirilmiştir. Aynı mahallede eş zamanlı bir patlama olayı daha meydana gelmiş, ilk belirlemelere göre herhangi bir can kaybı yaşanmamıştır.

> **Saldırıların özellikle Kasım 2020'de ABD'de gerçekleştirilen başkanlık seçimleri sonrasında Beyaz Saray'da yaşanan yönetim değişikliğine paralel süreçte artması göze çarpan bir husus olmuştur.**

TSK'nın bölgede güvenliği sağlamaya ve insani yardım çalışmalarını icra etmeye yönelik faaliyetlerinin baltalanmasını amaçlayan terör örgütünün saldırılarının zamanlaması ise oldukça dikkat çekicidir. Saldırıların özellikle Kasım 2020'de ABD'de gerçekleştirilen başkanlık seçimleri sonrasında Beyaz Saray'da yaşanan yönetim değişikliğine paralel süreçte artması göze çarpan bir husus olmuştur. ABD kanadından saldırılara yönelik gelen açıklamalarda ise terör faaliyetlerinin önlenmesinde herhangi bir inisiyatif alınmadığı görülmektedir. Konuya ilişkin açıklama yapan ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Ned Price, ABD'nin son aylarda artan özellikle de bomba yüklü saldırılardan kaygı duyduğunu belirtmiş, saldırılardan sorumlu olanların adaletin karşısına çıkarılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu faaliyetlerin, Suriye halkını tehdit ettiği ve bölgeyi daha da istikrarsızlaştırdığı değerlendirmesinde bulunan Price'ın Azez, el-Bab ve Afrin'de gerçekleşen saldırıları kınadığı ancak açıklama-

sında YPG/PKK'nın adının doğrudan geçmediği görülmüştür.

> **Yeni yönetimde eski ve deneyimli kişileri tercih eden Biden'ın, daha temkinli adımlar atması beklenmektedir. Bölgede ölçülü bir varlık gösterilmesi ve YPG/PKK'nın bu süreçte desteklenmeye devam edilmesi yönünde bir düşünceye sahip olduğu görülmektedir.**

YPG/PKK'nın artan saldırılarının temelinde yatan birkaç sebebin olduğu düşünülmektedir. Öncelikle, Joe Biden yönetiminin ulusal güvenlik ekibine atanan ve geçmişte YPG/PKK'nın Suriye'de faaliyet alanının genişlemesinde önemli roller oynadığı bilinen Ortadoğu ve Kuzey Afrika Koordinatörü Brett McGurk ve ABD Savunma Bakanı Lloyd Austin gibi isimlerin, YPG'yi son dönemlerde cesaretlendirici bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. YPG/SDG'nin sözde genel komutanı Mazlum Kobani'nin yeni yönetimden beklentilerinin yüksek olduğu, Biden'ın Suriye'de daha etkin rol almasını beklediklerini açıklaması da bu durumu destekler niteliktedir.

2008 ve 2017 yılları arasında Başkan Yardımcılığı görevini yürüten Joe Biden genel anlamda, Barack Obama yönetiminin yerel müttefiklerini korumak ve iş birliğini devam ettirmek amacıyla Fırat'ın doğusundaki varlığını destekleyici bir tutum benimsemiştir. Biden konuşmalarında, IŞİD ile mücadelenin ön planda tutulmasını ve Fırat'ın doğusunda yer alan müttefiklerinin de bu kapsamda yalnız bırakılmaması gerektiğini her seferinde vurgulamıştır. Bu kapsamda 16 Ocak 2019'da Donald Trump'ın Suriye'den asker çekme kararına en sert tepki verenlerden biri olan Biden, ABD'nin müttefiklerini yalnız bıraktığını ve bölgeden çekilerek terör örgütü IŞİD'e ilave bir yaşam süresi tanıdığını söylemiştir. Fırat'ın doğusundan çekilmenin insani bir kriz yaratacağını vurgulayan Biden, bölgede IŞİD'e karşı direnen yerel müttefikleri YPG'nin ödediği ağır bedellere karşılık Trump'ın onları sattığını iddia etmiştir. Yeni yönetimde eski ve deneyimli kişileri tercih eden Biden'ın, daha temkinli adımlar atması beklenmektedir. Bölgede ölçülü bir varlık gösterilmesi ve YPG/PKK'nın bu süreçte desteklenmeye devam edilmesi yönünde bir düşünceye sahip olduğu görülmektedir. 8 Şubat Pazartesi günü askerî mühimmat ve lojistik malzeme taşıyan 59 araçtan oluşan bir ABD konvoyunun Semalka Sınır Kapısı'ndan Suriye'ye

giriş yaptığı ve YPG/PKK kontrolü altında bulunan Kamışlı kentine doğru hareket ettiği görülmüştür. 2021'in başından bu yana ABD'nin Suriye'ye gönderdiği onuncu konvoy olma özelliği taşıyan sevkiyat, ABD'nin yeni Suriye politikasıyla ilgili öne sürülen varsayımları ise doğrular niteliktedir.

ABD Savunma Bakanlığı Sözcüsü John Kirby, Suriye'deki ABD güçlerinin bundan sonra petrol sahalarını korumak yerine tamamen IŞİD kalıntıları ile savaşmaya odaklanacağını belirtmiştir. ABD'nin Ankara Büyükelçisi David M. Satterfield tarafından yapılan bir açıklamada da IŞİD ile mücadele kapsamında Suriye'nin kuzeydoğusunda YPG güçleri ile çalışmaya devam edecekleri ifade edilmiştir. YPG, ABD kanadında yaşanan gelişmeler ve ABD'den yapılan açıklamalar doğrultusunda, yeni yönetimin kendilerini koruyan ve destekleyen bir politika takip edeceği beklentisi içindedir. İleride, örgütün kendi yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmesi ve Suriye'de tüm taraflarca kabul edilen bir aktör olarak görülmesi kapsamlarında şimdiye kadar ciddi bir payı bulunan ABD'nin, saldırılara yönelik kınama açıklamaları dışında bir şey yapmayacağı bilinmektedir. YPG'yi PKK'dan ayırarak Türkiye'nin itirazlarını bertaraf etme yöneliminde olan ABD'nin bu politikası önümüzdeki dönemde hız kazanabilir. Bölgedeki sivilleri dahi hedef alan ve şiddet içeren eylemlerine hız kesmeden devam eden YPG'nin, PKK'dan ayrışarak meşru bir aktör olarak Suriye sahnesinde yerini alması ise gerçek dışı bir durumdur. YPG, meşru olmayan fiilî yapılanmasına dönük en büyük engel olarak gördüğü Türkiye'nin direncini kırmak istemektedir. Ancak önümüzdeki süreçte Türkiye'nin harekât alanlarındaki istikrar ve güvenliğin yeniden tesisi ve artan saldırıların önlenmesi için yeni adımlar atmaktan çekinmeyeceğini hesaba katmak gerekmektedir.

SALDIRILARIN HEDEFİNDE YER ALAN SİVİLLERİN ZOR DURUMU

Sivillerin güvenli bir yaşam sürmesine engel olmak isteyen YPG, bölgedeki sivilleri huzursuz etmektedir. Bu kapsamda Suriye'nin kuzeyinde son bir yılda sivillere yönelik 248 saldırı düzenleyen YPG/PKK, aralarında çocukların da bulunduğu 182 sivilin hayatını kaybetmesine, 767 kişinin de yaralanmasına sebep olmuştur. Terör örgütü tarafından Afrin, el-Bab, Cerablus ve Resulayn'a yönelik artan tehditlerle siviller korkutulmaya ve zorla yerlerinden edilmeye çalışılmaktadır. Nihai amaçları doğrultusunda hareket eden YPG/PKK'lı teröristler, özellikle sivillerin yoğun olduğu yerleri ve saatleri gerçekleştirilen saldırılarda bir hedef olarak kullanmıştır. Terör örgütü tarafından bozulmaya çalışılan istikrar ve güvenlik ortamında, hedef hâline gelen bölge halkı ise saldırıların bir an önce son bulmasını istemektedir. Sivilleri doğrudan hedef alarak gerçekleştirilen terör saldırılarında YPG, uluslararası arenada bölgeyi "güvenliksiz" bir oluşum olarak göstererek kendi sözde yönetim modellerini en makul model olarak kabul ettirmeye çalışmaktır. Ayrıca TSK'ya yönelik yıpratma girişimleri ile Türkiye'nin bölgeden çekilmeye zorlandığı bilinmektedir.

TÜRKİYE'NİN SALDIRILARA YÖNELİK CEVABI

TSK ve Suriye Milli Ordusu (SMO) güçlerince 24 Ağustos 2016 tarihinde başlayan Fırat Kalkanı Harekâtı, 20 Ocak 2018 tarihinde Suriye'nin kuzeybatısında bulunan Afrin'e yönelik olarak düzenlenen Zeytin Dalı Harekâtı ve son olarak 9 Ekim 2019 tarihinde YPG/PKK'ya karşı yürütülen Barış Pınarı Harekâtı ile bölge terörden arındırılmış ve Suriyelilerin yaşamlarını güvenli bir şekilde sürdürebileceği alanlar oluşturulmuştur. Tüm harekâtlar Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi'nin 51. maddesinde yer alan "meşru müdafaa" hakkına dayanarak gerçekleştirilmiştir. Harekâtın amaçları bölgenin işgal edilmesi değil sınır hattının terör örgütlerinden temizlenmesi ve Suriye'nin toprak bütünlüğünün gözetlenmesi çerçevesinde ülkede istikrarın yeniden oluşturulmasına katkı sağlamak olarak değerlendirilmelidir. Türkiye'nin Suriye'deki güvenli bölge stratejisini sabote etmeye çalışan YPG/PKK'nın daha somut bir ABD desteği ile hareket etmesine karşılık TSK güçleri tarafından gereken cevap verilecektir. Bu kapsamda Türkiye'nin kontrolü altındaki güvenli bölgenin istikrarsızlaştırılması için çok uzun süredir çaba gösteren YPG, istediği sonucu elde edemeyecektir.

Sonuç olarak YPG/PKK'nın sivil ayrımı gözetmeksizin gerçekleştirdiği terör saldırılarına karşı uluslararası arenanın Türkiye'nin bölgede verdiği mücadeleye somut destek sunması Suriye'de kalıcı istikrar için oldukça gereklidir. ■

ABD-İRAN ARASINDAKİ GÜÇ MÜCADELESİ VE KERKÜK ÜZERİNE ETKİLERİ

SERCAN ÇALIŞKAN
Araştırma Asistanı **ORSAM**

> ABD'nin tarafsız kaldığı bir dönemde Kerkük, Irak ordusu ve Haşdi Şabi'nin kontrolüne geçmiş ve 2017'den bu yana Irak'taki tartışmalı bölgelerin belki de en kilit vilayeti Kerkük'te o günden bugüne İran etkisi de buna paralel şekilde güç kazanmıştır.

15 Şubat tarihinde Uluslararası Havalimanı dâhil Erbil'in farklı noktalarına yönelik roket saldırıları neticesinde ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinden bir sözleşmeli personelin hayatını kaybetmesi ve bir Amerika Birleşik Devletleri (ABD) askerinin yaralanması, Irak üzerindeki ABD ve İran gerginliğini tekrar görünür kılmıştır. Zira özellikle bir süredir ABD'nin Bağdat Büyükelçiliğine ve Irak'taki ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerine dönük ülkenin farklı noktalarındaki saldırılar, Washington ve Tahran'ın Irak üzerindeki güç mücadelesinin yeniden alevlenebileceğine dair önemli sinyaller vermiştir. Nitekim Erbil'deki saldırılar da bunun somut bir göstergesi olmuş, Biden yönetiminin başkanlık koltuğunu devralması ile birlikte bazı kesimler tarafından tansiyonun düşürülmesi yönelik beklenen adımlar şimdilik Irak'ta çok da beklendiği gibi olmamıştır.

Kasım Süleymani'nin öldürülmesinin ardından devam eden süreçte Irak'ta yaşananları dönemsel olarak yalnızca yaşanan saldırılar üzerinden değerlendirmek dar bir bakış açısına yol açabilir. Bu anlamda daha geniş bir perspektifte rekabet hâlindeki iki temel aktör ABD ve

İran'ın, birbirlerinin Irak'taki güçlerini etkisiz kılmak adına benimsediği politikaları incelemek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Söz konusu politikaları incelemek, Irak'ın geleceğinin nasıl şekilleneceği noktasında belirleyici vilayetlerden biri olan Kerkük üzerinde aktörlerin hangi ajandalarının olduğuna dair de önemli öngörüler sağlayacaktır.

KERKÜK'TE ZAYIFLAYAN ABD GÜCÜ

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) 2017'de düzenlediği bağımsızlık referandumu sonrasında Irak ordusu ve Haşdi Şabi, "Kanun Uygulama Operasyonu" ile Kerkük'ü Peşmerge kontrolünden geri almıştır. Kerkük'ün Peşmerge'den alınmasında Bedir Örgütü gibi Haşdi Şabi içerisinde İran'a yakın silahlı gruplar ön saflarda yer almış ve düzenlenen operasyonda Peşmerge güçlerine karşı önemli caydırıcı güç oluşturmuşlardır. Dahası dönemin Devrim Muhafızları Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'nin operasyonun icrasında etkin bir rol oynadığı; Peşmerge güçlerinin çatışmaya girmeden Kerkük'ten çekilmesi için IKBY tarafı ile müzakereler yürüttüğü bilinmektedir.

> **Aralık 2019'da Amerikan askerlerinin de bulunduğu K1 Askerî Üssü'ne gerçekleştirilen roketli saldırıda üsteki bir personel ölmüş, Süleymani suikastının ardından Amerikan üslerine saldırıların ivme kazanmasıyla beraber K1 Üssü de boşaltılarak Irak ordusuna devredilmiştir.**

ABD'nin tarafsız kaldığı bir dönemde Kerkük, Irak ordusu ve Haşdi Şabi'nin kontrolüne geçmiş ve 2017'den bu yana Irak'taki tartışmalı bölgelerin belki de en kilit vilayeti Kerkük'te o günden bugüne İran etkisi de buna paralel şekilde güç kazanmıştır. Kerkük'teki bu yeni tablonun ABD'nin Irak'taki varlığına ve gücüne yönelik oluşturduğu tehditler, 2019'da İran yanlısı gruplar ile bölgede girişilen mücadelenin ivme kazanması ile çok daha net ortaya çıkmıştır. Aralık 2019'da Amerikan askerlerinin de bulunduğu K1 Askerî Üssü'ne gerçekleştirilen roketli saldırıda üsteki bir personel ölmüş, Süleymani suikastının ardından Amerikan üslerine saldırıların ivme ka-

zanmasıyla beraber K1 Üssü de boşaltılarak Irak ordusuna devredilmiştir. K1 Üssü ile birlikte Irak'taki birçok üssünü kapatan ABD, askerî varlığının ağırlığını Erbil'e kaydırmış, Erbil'deki Havalimanı ve çevresindeki üslerini güçlendirme yoluna gitmiştir. Ancak ABD ve İran arasındaki gerginliğin arttığı dönemlerde Erbil'in füze ve roket saldırıları ile hedef alınması, Amerikan yönetiminin Erbil'de kendisine oluşturmaya çalıştığı güvenli alanın İran tarafından oluşturulacak tehditlerden hiç de uzak olmadığını göstermiştir. Nitekim son hadisede Erbil'e fırlatılan füzelerin Kerkük'e bağlı Dibis ilçesinden fırlatıldığına dair iddiaların güç kazanması, ABD'nin yalnızca Erbil kapsamlı bir güvenlik atmosferi oluşturamayacağını, Erbil'in hemen kuzeyindeki Kerkük'te İran yanlısı grupların etkisizleştirilmeden tehdidin son bulmayacağını ortaya koymuştur. Dolayısıyla Erbil'in güvenliğinin Kerkük'teki İran varlığı tarafından istendiğinde tehdit altına alınabiliyor oluşu, önümüzdeki dönemde ABD'nin Kerkük üzerinde daha ciddi adımlar atabilmesini de beraberinde getirebilir.

IKBY'NİN OLASI SÖYLEM DEĞİŞİKLİĞİ

2017'de Kerkük'te idari ve güvenlik kontrolünü kaybeden IKBY, bu tarihten itibaren bölgede gerçekleşen terör örgütü Irak Şam İslam Devleti (IŞİD) saldırılarına yönelik merkezî hükûmete bağlı Irak ordusu ve Federal Polis güçlerinin IŞİD ile mücadelede yetersiz kaldığını savunmuştur. Bu bağlamda özellikle 2019 ve 2020 yıllarında IŞİD militanlarının Kerkük, Diyala ve Selahattin gibi tartışmalı bölgeleri içeren vilayetlerde hücre yapılanmaları aracılığıyla saldırılarını artırması IKBY'nin, Peşmerge'nin tartışmalı bölgelere geri dönmesi gerektiği argümanını güçlendiren faktörlerden biri olmuştur. İran'a yakınlığıyla bilinen milis güçlerin Erbil'e yönelik saldırılarını arttırması ve bu saldırıların Kerkük'ün Erbil sınırına yakın bölgelerde varlık gösteren gruplar tarafından gerçekleştirildiğinin gündeme gelmesi, IKBY'nin diğer bir söylemi inşa etmesini de sağlayabilir. Kerkük ve diğer tartışmalı bölgelerin İran yanlısı gruplardan temizlen-

mesi gerektiğine dayanan bu söylem hâlihazırda Sincar Anlaşması'nda da zikredilmiş, anlaşma ABD ve İngiltere gibi ülkelerden destek almıştır. Yeni dönemde İran yanlısı grupların Erbil'deki saldırılarını arttırması hâlinde Erbil'e yakın Kerkük gibi bölgelerden bu grupların temizlenmesi ve bu gruplar yerine Peşmerge'nin konuşlanmasının gerektiği argümanı IKBY tarafından bölgedeki temel müttefikleri konumunda bulunan ABD'ye sunulacak önemli bir argüman olacaktır. ABD'de başkanlık koltuğuna oturan Joe Biden'ın, özellikle Barak Obama dönemindeki başkan yardımcılığı görevinde Barzani yönetimi ile kurduğu iyi ilişkiler göz önüne alındığında, Beyaz Saray'ın IKBY'nin bu söylemini değerlendirmeye alacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim ABD'nin uzun süredir Irak'taki İran varlığını zayıflatma yönünde izlediği politikalar, IKBY'nin ortaya koyacağı çözüm önerisi ile de uyuşmaktadır.

Diğer bir ifadeyle İran yanlısı milis grupların Irak'taki Amerikan varlığını tehdit etmeye devam etmesi, Biden'ın başta Brett McGurk olmak üzere oluşturduğu yeni Ortadoğu ekibindeki isimleri IKBY lehine sonuçlar doğuracak aksiyonlar almaya itebilir. Bu aksiyonlardan başlıcası, bilhassa Kerkük'ü de içerecek şekilde tartışmalı bölgelerde İran etkisini azaltırken Peşmerge'nin bu bölgelere yeniden dönüşünün önü açılması olabilir. ABD'nin son yıllardaki Ortadoğu politikasında vekil güçler üzerinden etkinlik kazanma yoluna sıklıkla başvurulduğu göz önüne alındığında Washington yönetimi, kendi askerî varlığını azaltarak Irak'ın kuzeyinde IKBY etkinliğini arttırma yoluna gidilebilir. Amerikan yönetiminin bu yönde atacağı adımlar, IKBY'nin Kerkük'te tekrar güç kazanmasını da beraberinde getirebilecektir. Nitekim son dönemde IKBY hükûmeti ile Haşdi Şabi arasında gittikçe artan gerginlik, Irak'ın kuzeyinde iki aktör arasındaki hesaplaşmanın da yakın olduğuna dair önemli somut göstergeler ortaya koymaktadır.

> **"Kerkük'ün güneyindeki kırsal alanlarda yapılanan IŞİD militanları; Dakuk, Dibis ve Havice ilçelerinde çok sayıda terör saldırısı düzenlemiş, hâlen Irak ordusu ve Federal Polis güçlerine bölgede önemli kayıplar verdirmektedir. Merkezî hükûmetin ABD ve İran arasındaki çatışmaya odaklandığı bir atmosfer, IŞİD'e örgütün yeniden yapılanması ve gücünü toparlayabilmesi fırsatı tanımıştır."**

KERKÜK'ÜN GERİ PLANDA KALAN ASIL SORUNLARI

Kerkük'te uzun yıllardır çok sayıda aktörün birbirinden farklı menfaatler çerçevesinde şekillenen ajandalara sahip olması, Kerkük halkının sahip olduğu asıl sorunların görmezden gelinmesine sebep olmaktadır. Nitekim Süleymani'nin öldürülmesinin ardından iki ülke arasında Irak'ın bir çatışma sahası hâline dönüşmesi, ülkenin farklı vilayetlerindeki terör örgütü IŞİD varlığının hareket alanı kazanarak güçlenmesine neden olmuştur. Aynı şekilde Kerkük'ün güneyindeki kırsal alanlarda yapılanan IŞİD militanları; Dakuk, Dibis ve Havice ilçelerinde çok sayıda terör saldırısı düzenlemiş, hâlen Irak ordusu ve Federal Polis güçlerine bölgede önemli kayıplar verdirmektedir. Merkezî hükûmetin ABD ve İran arasındaki çatışmaya odaklandığı bir atmosfer, IŞİD'e örgütün yeniden yapılanması ve gücünü toparlayabilmesi fırsatı tanımıştır.

Diğer yandan Ekim 2019 başlayan ve Irak'ta hükûmet değişikliğini beraberinde getiren protesto gösterileri neticesinde alınan erken seçim kararının uygulanması, ABD ve İran rekabetinin yarattığı istikrarsızlık ortamı nedeniyle zorlaşmaktadır. Bu durum, seçim gündemine yoğunlaşılmasını ve adil-şeffaf bir şekilde seçim sistemini işletecek kurumların güçlendirilmesini engellemektedir. Kerkük özelinde bakıldığında ise bilhassa Türkmen halkının ve Türkmen siyasi partilerin seçimlerinin adil ve seçim hilelerinden uzak bir şekilde gerçekleşmesi için seçim komiserliklerinin yapısının iyileştirilmesi, komiserliklere atamaların tekrar gözden geçirilmesi gerektiği yönünde taleplerini her fırsatta yineledikleri gözlemlenmektedir. Zira geçtiğimiz seçimlerde ismi seçim hilelerine karışan birinin tekrar Kerkük Seçim Müdürü olarak atanması, Türkmenlerin 10 Ekim 2021'de yapılması planlanan seçimlere yönelik taşıdığı endişelerin haklılığını ve taleplerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla merkezî hükûmetin ülkedeki çatışma ortamının giderilmesini önceleyerek seçimlerin güvenliği üzerinde somut adımlar atmaması, 2018'deki seçimlerde Kerkük'te yaşanan seçim hilelerinin tekrar yaşanabilmesini beraberinde getirebilir. ■

IRAK MERKEZÎ HÜKÛMETİ İLE IKBY ARASINDAKİ GÖRÜŞMELERİN TÜRKMENLERE OLASI YANSIMALARI

ADİL ZİNEELABDİN
Araştırma Asistanı **ORSAM**

> 3 Aralık 2020'de Süleymaniye devlet memuru maaşlarının ödenmemesi dolayısıyla patlak veren gösteriler, Bağdat ile Erbil arasındaki görüşmeleri hızlandırmıştır. Bu bağlamda yapılan görüşmelerin Türkmenlerin yaşadığı bölgelere siyasi ve güvenlik anlamlarında etki edebileceği muhtemeldir.

Irak Merkezî Hükûmeti ile Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) arasında kronikleşen üç temel sorun bulunmaktadır: Tartışmalı bölgeler, petrol ve doğal gaz ve bütçe sorunu. Bu sorunların çözülmesi, ülke birliğinin korunması açısından önemli olduğu kadar Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde siyasi istikrarın ve güvenliğin sağlanması açısından da o kadar önemlidir. Bağdat ile Erbil arasındaki sorunlarının çözülmesi için Temmuz 2019'da Mesrur Barzani'nin Bağdat ziyaretiyle Adil Abdülmehdi hükûmeti döneminde görüşmeler başlamış ve merkezî hükûmet ile IKBY arasında ortak yüksek bir komisyon kurulmuştur. Abdülmehdi'nin 2019 Kasım'da istifa etmesiyle askıya alınan görüşmeler 6 Mayıs 2020'de kurulan Mustafa el-Kazımi hükûmetiyle devam ettirilmiştir. 3 Aralık 2020'de Süleymaniye devlet memuru maaşlarının ödenmemesi dolayısıyla

patlak veren gösteriler, Bağdat ile Erbil arasındaki görüşmeleri hızlandırmıştır. Bu bağlamda yapılan görüşmelerin Türkmenlerin yaşadığı bölgelere siyasi ve güvenlik anlamlarında etki edebileceği muhtemeldir.

TARTIŞMALI BÖLGELER SORUNU

2005 Irak Anayasası'nın 140. maddesine göre, IKBY'nin üç vilayeti Erbil, Süleymaniye ve Duhok ile sınır olan bölgelerin birçoğu Irak merkezî hükûmeti ile IKBY arasında tartışmalı olarak kabul edilmiştir. Tartışmalı bölgeler; Kerkük merkez ilçesi, Dakuk, Tuzhurmatu, Kifri, Hanekin, Beledruz, Şehreban, Hamdaniye, Telkiyf, Sincar, Telafer, Şeyhan, Beac, Akra ve Mahmur olmak üzere 15 ilçeden oluşmaktadır. Bahsi geçen bölgelerin statüsüne dair çözüm yolu içeren 140. maddenin uygulanması için gereken sürecin (normalleştirme, sayım ve referandum) en geç 31 Aralık 2007 tarihine kadar sonuçlandırılması şartı getirilmiştir. 2005 ile 2007 arasında uygulanması öngörülen 140. maddenin normalleşme hükmü çerçevesinde Baas rejiminin Araplaştırma gerekçesiyle Kerkük'ten çıkardığı Türkmen ve Kürt aileleri geri getirilmiştir. Türkmenlerle Kürtlerin elinden alınan arazi ve mülklerle ilgili "Mülk Anlaşmazlıkları Komisyonu" kurulmuştur. Ancak normalleşme sürecinin bitmemesi nedeniyle sayım ve referanduma ilişkin herhangi bir adım atılmamıştır. 2017 Ekim'de Irak güvenlik güçlerinin gerçekleştirdiği "Kanun Uygulama" adlı askerî operasyona kadar tartışmalı bölgeler IKBY tarafından güvenlik ve yönetim açısından kontrol edilmiştir.

Irak Federal Mahkemesi, 30 Temmuz 2019'da tartışmalı bölgelerin statüsüyle ilgili olan Anayasa'nın 140. maddesinin yürürlükte kalmasına karar vermiştir.

> **Irak Türkmenleri, yaşadıkları bölgelerin Bağdat ile Erbil arasındaki görüşmelerde, görüşlerinin alınmadan müzakere konusu olmasına karşı çıkmaktadır. Kerkük başta olmak üzere diğer tartışmalı bölgelerde tüm tarafların silaha sahip olması dolayısıyla yerel halkların isteklerini göz ardı eden bir adım ve siyasi pazarlık toplumsal barışı bozabilir.**

Günümüz itibarıyla IKBY, tartışmalı bölgelere ilişkin ani normalleştirme ve 140. maddenin uygulanması olmak üzere iki aşamadan oluşan bir siyasi yaklaşım benimsemektedir. Ani normalleştirme aşaması; federal hükûmete bağlı güvenlik teşkilatlarının bütün unvanlarıyla Kerkük ve Sincar'dan çekilmesi ve güvenliğin yerel polise yerel halktan oluşan askere teslim edilmesi, tartışmalı bölgelerdeki yerel meclislerin aktive edilmesiyle yeni vali ve kaymakamların atanması, Kerkük ve Sincar dışındaki diğer tartışmalı bölgelerde Federal güvenlik güçleriyle Peşmerge'nin koordinasyon içerisinde çalışması önerilerinden oluşmaktadır. Kalıcı çözüm aşaması ise 140. maddesinin uygulanmasıyla (normalleştirme, nüfus sayımı ve referandum) gerçekleşecektir. Irak Türkmenleri, yaşadıkları bölgelerin Bağdat ile Erbil arasındaki görüşmelerde, görüşlerinin alınmadan müzakere konusu olmasına karşı çıkmaktadır. Kerkük başta olmak üzere diğer tartışmalı bölgelerde tüm tarafların silaha sahip olması dolayısıyla yerel halkların isteklerini göz ardı eden bir adım ve siyasi pazarlık toplumsal barışı bozabilir. Dolayısıyla bu durum ülkenin bölünmesine gidebilecek kadar güvenlik sorunlarına yol açabilir. Türkmenler ve Araplara göre 140. maddenin uygulanması, karma etnik yapıya sahip bölgelerde toplumsal barış ve yönetim sorununa yol açacaktır.

Sincar'a ilişkin yapılan normalleşme aşamasıyla Irak'ın ikinci petrol zengini Kerkük vilayetinde ani bir normalleşmenin yaşanılacağına dair Irak Ulusal Güvenlik Danışmanı Kasım el-Araci, "Sincar Anlaşması'nın başarıyla uygulanması ardından Kerkük'te uygulanabilecektir" sözleriyle işaret etmiştir. Araci'nin bu açıklaması Kerkük'ün Bağdat ile Erbil arasında siyasi pazarlık malzemesi yapılabileceği endişesine yol açmıştır. Irak Türkmen Cephesi Başkan Yardımcısı ve eski Kerkük Türkmen Milletvekili Hasan Turan, Araci'nin açıklamasını başarısız bir açıklama olarak nitelemiştir.

10 Ocak 2021'de Irak İslami Partisi'ni ziyaret eden Kürt siyasi partileri temsilcilerinin Kerkük'ün bütün bileşenlerinden oluşan bir gücün teşkil edilmesini görüşmesi, 2021 yılında Kerkük özelinde bir güvenlik anlaşması ve yeni vali atanması gibi girişimlerin yaşanabileceğine dair bir işaret olarak okunabilir. Gelecek seçimlerin gerçekleştirilmesi hâlinde yeni hükûmetin kurulmasındaki zorluklar, Bağdat'taki Şii ve Sünni Arap siyasi partilerini Kerkük konusunda Kürt siyasi partileri lehine tavizde bulunmalarına sebep olabilir.

PETROL VE DOĞAL GAZ İLE BÜTÇE SORUNU

2005 Irak Anayasası'nın 111. maddesine göre petrol ve doğal gaz, çeşitli bölgelerde bulunan halkın mülküdür. Petrol ve doğal gaz kaynaklarına ilişkin 112. madde hükmünün birinci fıkrasına göre mevcut yataklardan petrol ve doğal gazın çıkartılması bölge ve vilayet hükûmetleriyle iş birliği içerisinde gerçekleştirilir. Aynı fıkranın diğer

hükmüne göre petrol ve doğal gazdan elde edilen gelir ise ülkenin tamamında yaşayan nüfusa ve vilayetlerin nüfus büyüklüğüne göre adaletli bir şekilde dağıtılır. Eski rejim tarafından haksız bir şekilde mahrum bırakılarak zarara uğrayan veya sonradan zarara uğrayan bölgelere, diğer bölgelerin de dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde ilave pay verilir.

Bu iki madde hükümleri üç temel meseleyi düzenlemiştir. Birincisi petrol ve doğal gaz gelirlerinden faydalanan tarafın bütün halk olduğudur. Yani petrol gelirleri bütün bölgelerle nüfus oranlarına göre adil bir şekilde paylaştırılır. İkincisi, federal otoritelerin petrol ve doğal gaz yatırımlarını gerçekleştirmesi ve gelirini dağıtmasıdır. Üçüncüsü ise petrol ve doğal gaza ilişkin stratejilerin bölge ve vilayet hükümleriyle ortaklaşa gerçekleştirmesidir. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki 111. ve 112. maddeleri bölgeyle vilayet arasında ayrım yapmamıştır. Dolayısıyla petrol ve doğal gazla ilgili bir bölgenin sahip olduğu anayasal haklara vilayetler de sahiptir.

Irak merkezî hükûmeti 111. maddeye dayanarak petrol ve doğal gaz gelirlerinin federal hükûmet denetiminde olması gerektiğini ileri sürmektedir. Buna karşın IKBY, 112. madde hükmüne dayanarak yeni keşfedilen petrol kuyuları ve Haziran 2014'ten sonra Kerkük'te kontrol ettiği petrol kuyularından üretilen petrolü kendi inisiyatifi ile ihraç etmiştir. 2003 yılından sonra Şii-Sünni ve Kürt denklemi üzerine inşa edilen siyaset ve Sünnilerin tarihsel Şii-Kürt ittifakı karşısında zayıf kalmaları dolayısıyla IKBY, siyasi krizlerden ve zayıf koalisyon hükûmetlerinden yararlanarak bölgeden ve Kerkük gibi bazı tartışmalı bölgelerden çıkartılan petrol gelirinin kendi hakkı olduğu iddiasında bulunmuştur. Petrol gelirinin dağılımı konusunda Irak merkezî hükûmeti ile IKBY arasındaki farklı yaklaşım petrol ve doğal gaz yasasının benimsenmesini engellemiştir. 2014 yılında Irak'ın eski Başbakanı Nuri el-Maliki, IKBY'nin Irak bütçesindeki %17 payının ödenmesini engellemiştir. Irak hükûmeti, krizin başladığı 2014 yılından itibaren IKBY'nin ne kadar petrol ihraç ettiğini şeffaf bir şekilde beyan etmediğini iddia etmektedir.

> **Mustafa el-Kazımi hükûmeti, "Beyaz Kâğıt" adı altında başlattığı reform kapsamında federal bütçe kaynaklarını zenginleştirmek için yeni kaynak arayışları içerisine girmiştir. Irak'ın orta ve güney kesimlerindeki sınır kapılarında kaçakçılığa yönelik askerî operasyon gerçekleştiren Bağdat yönetimi IKBY'nin Türkiye ile olan İbrahim Halil Sınır Kapısı'nı otoritesi altına almak için Erbil ile müzakere içine girmiştir.**

Tartışmalı bölgeler ile petrol ve doğal gaz sorununun yanı sıra IKBY ile Bağdat arasında devam eden birçok finansal sorun bulunmaktadır. IKBY; bütçedeki payının %17'den 12,68'e indirilmesini, Irak merkezî hükûmetinin aldığı borçlardan bölge payının ayrılmamasını, federal bütçede IKBY memurlarının 682.21 memur olarak belirlenmesi ve Irak Savunma Bakanlığı ödenekleri kapsamındaki Peşmerge ödeneklerinin ödenmemesini Irak merkezî hükûmetinden kaynaklanan bir sorun olarak değerlendirmektedir.

Mustafa el-Kazımi hükûmeti, "Beyaz Kâğıt" adı altında başlattığı reform kapsamında federal bütçe kaynaklarını zenginleştirmek için yeni kaynak arayışları içerisine girmiştir. Irak'ın orta ve güney kesimlerindeki sınır kapılarında kaçakçılığa yönelik askerî operasyon gerçekleştiren Bağdat yönetimi IKBY'nin Türkiye ile olan İbrahim Halil Sınır Kapısı'nı otoritesi altına almak için Erbil ile müzakere içine girmiştir.

Tartışmalı bölgeler, petrol ve doğal gaz ve bütçe sorunlarının birbirinden ayrı olmaması dolayısıyla Türkmenler, Irak merkezî hükûmeti ve IKBY arasındaki görüşmelerden etkilenebilir. Nitekim IKBY, tartışmalı bölgeleri "IKBY Dışındaki Kürdistan Bölgeleri" olarak nitelemektedir. Bu da IKBY'nin tartışmalı bölgeler konusunda taviz vermeyeceğine dair bir işaret olarak yorumlanabilir. 2 Şubat 2021'de Peşmerge güçlerinin 13 petrol kuyusunu kontrol ettiği yönündeki iddiaların ortaya çıkması, güvenlik kaygıların yanı sıra IKBY ile Bağdat arasındaki bütçe görüşmeleri kapsamında değerlendirilebilir. Irak merkezî hükûmetinin bütçe ve diğer finansal sorunlarının çözümünü tartışmalı bölgelerin kaderine bağlaması yönündeki herhangi bir girişimi Kerkük, Tuzhurmatu ve Diyala'ya bağlı Karatepe gibi Türkmen bölgelerindeki güvenlik istikrarına olumsuz etki edebilir. ■

BAE'NİN SİLAHLANMASINDA

BIDEN DÖNEMİNDE YAVAŞLAMA OLUR MU?

DR. SERTAÇ CANALP KORKMAZ

Araştırmacı

> Körfez bölgesindeki tehdit algılamasının mevcut rejimlerin çok ötesine geçmesi hem mezhep hem de etnisite kökenli tarihsel bir arka plana sahip olması, Suudi Arabistan-Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ittifakı ile İran arasındaki gerilimli rekabetin sona ermesini beklemeyi engellemektedir.

Körfez bölgesinde uzun süredir devam eden silahlanma yarışı dikkat çekmektedir. Bir yanda İran'ın füze teknolojileri üzerine yaptığı çalışmalar, diğer yanda ise İran'dan gelebilecek muhtemel bir saldırıya karşı koymak için envanterini çeşitlendirerek güçlendiren Körfez ülkeleri bulunmaktadır. Körfez ülkelerinin silahlanma harcamaları son birkaç yılda bu ülkelerin en çok silah ithal eden ülkeler arasında yer almasını sağlamıştır. Körfez bölgesindeki tehdit algılamasının mevcut rejimlerin çok ötesine geçmesi hem mezhep hem de etnisite kökenli tarihsel bir arka plana sahip olması, Suudi Arabistan-Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ittifakı ile İran arasındaki gerilimli rekabetin sona ermesini beklemeyi engellemektedir. Bu sebeple hem İran'ın hem de Suudi Arabistan-BAE ittifakının silahlanma arayışı bölgesel jeopolitik denklemde gerekçelendirilebilir bir zemine sahiptir.

Körfezin öne çıkan iki ülkesi Suudi Arabistan ve BAE hem yaptıkları askerî operasyonlarla hem de silahlanmaya ayırdıkları bütçelerle öne çıkmaktadırlar. Her ne kadar Suudi Arabistan'a ait savunma harcamalarının verilerine ulaşılabilse de 2014 yılından bu yana BAE'nin ne kadarlık bir savunma harcaması gerçekleştirdiği net olarak bilinmemektedir. Ancak verilen siparişler, sınır ötesinde yürütülen askerî operasyonlar ile satın alınan askerlik ve danışmanlık hizmetleri yapılan harcamaların 2014 yılından (25 milyar dolar) daha düşük olmayacağı yönünde bir tahmin yürütmemizi kolaylaştırmaktadır. Küçük Sparta olarak da tanımlanan BAE, geçtiğimiz aylarda verdiği yüklü siparişle birlikte dikkatlerin tekrardan kendisine yöneltilmesine neden olmuştur. Kasım 2020'de Savunma Güvenlik İşbirliği Ajansı (DSCA) tarafından yapılan açıklamada ABD Dışişleri Bakanlığının Yabancı Askerî Satışlar (FMS) kanalı ile BAE'ye 23 milyar dolarlık bir satışı onaylayıp kongreye gönderdiği belirtilmiştir. 20 Ocak'ta ABD'nin eski Başkanı Donald Trump tarafından silah satışı onaylanmıştır. Fakat Joe Biden göreve başlar başlamaz yapılan anlaşmayı gözden geçirmek üzere askıya almıştır.

BAE'nin satın almak istediği silah ve mühimmatlar ise oldukça dikkat çekicidir. 3 farklı pakette yer alan silah ve mühimmatlara bakıldığında karşımıza şu liste çıkmaktadır. Birinci listede 50 adet F-35 savaş uçağı ve her türlü lojistik,

teknik destek hizmeti yer almaktadır. İkinci pakette MQ-9B modeli silahlı insansız hava aracı ile ilgili ekipmanlar ve mühimmatlar bulunmaktadır. Üçüncü pakette ise oldukça geniş bir mühimmat talebi olmakla birlikte, özet olarak ifade etmek gerekirse orta menzilli hava-hava füzesi olan AMRAAM, MK-82 ve MK-83 gibi genel maksat bombaları, genel maksat bombaları için güdüm kitleri yer almaktadır. Yine üçüncü pakette 700'den fazla JSOW türevi füzelerin yer aldığı da görülmektedir. JSOW türü mühimmatların düşman hava sahasına girmeden ya da en hızlı şekilde ani bir baskın ile girip çıkarak gerçekleştirilecek hava harekatlarında kullanılacak füzeler olduğu unutulmamalıdır. Bu füzeler sıradan askerî hedefler yerine, bertaraf edilmesi durumunda önemli etkileri olacak askerî hedeflere yönelik kullanılan mühimmatlardır. JSOW benzeri mühimmatların F-35 gibi gelişmiş bir savaş uçağı ile beraber kullanılması durumunda BAE'ye İran'a karşı düzenlenecek muhtemel bir askerî harekâtta büyük avantajlar sağlayacağı aşikârdır.

BIDEN DÖNEMİNDE KÖRFEZ ÜLKELERİNE SİLAH SATIŞLARINA İLİŞKİN OLASILIKLAR

Demokrat Parti'den aday olan ve Kasım 2020'de yapılan seçimleri kazanarak ABD'nin 46. Başkanı olarak 20 Ocak 2021'de görevine başlayan Joe Biden ile Ortadoğu'da hareketli günlerin yaşanması beklenmektedir. Şüphesiz bu hareketli gündemin öncelikli maddesinin İran olacağı konuşulmaktadır.

Başkan	Partisi	Görev Süresi
Ronald Reagan	Cumhuriyetçi Parti	8 yıl
George H. W. Bush	Cumhuriyetçi Parti	4 yıl
Bill Clinton	Demokrat Parti	8 yıl
George W. Bush	Cumhuriyetçi Parti	8 yıl
Barack Obama	Demokrat Parti	8 yıl
Donald Trump	Cumhuriyetçi Parti	4 yıl

ABD'deki Demokratların gündeminde insan hakları ve demokratikleşme gibi değerlerin Cumhuriyetçilere göre daha ön planda olmasının Körfez ülkeleriyle olan mevcut ilişkileri etkileyeceği değerlendirilmektedir. Bu noktada bir yorum yapabilmek için Demokrat Parti'den daha önce başkanlık yapan isimlerin görev yaptığı dönemlere bakmak faydalı olacaktır. ABD-İran ilişkilerinin bozulduğu İran İslam Devrimi'nin 1979'da gerçekleştiği esnada tek dönem görev başkanlık yapmış olan Jimmy Carter görevde bulunuyordu. Ardından 2 dönem görev yapmış olan Ronald Reagan (Cumhuriyetçi), George H. W. Bush (Cumhuriyetçi), Bill Clinton (De-

mokrat), George W. Bush (Cumhuriyetçi), Barack Obama (Demokrat) ve Donald Trump (Cumhuriyetçi) görev yapmışlardır.

2020 yılına kadar geçen 40 yıllık sürede 24 yıllık cumhuriyetçi partinin yönetiminin olduğu görülmektedir. Bu süreçte demokratların belirleyiciliği cumhuriyetçi partili başkanlara göre daha sınırlı olmuştur. Ancak Demokrat Parti'den başkan seçilen isimlerin görev yaptığı dönemlerde Ortadoğu açısından kritik gelişmeler meydana gelmiştir.

> **1979 sonrası dönemde her Demokrat Partili başkan İran'a karşı bir yumuşama hamlesi göstermiş olsa da diğer yandan sert politikaları da elden bırakmadan havuç-sopa politikasını net bir şekilde uygulamıştır.**

Clinton döneminde İran'a yönelik yaptırımların sıkılaştırılması ve İran, Irak, Sudan, Kuzey Kore, Libya ve Suriye gibi devletlere yönelik serseri devlet (rogue states) tanımlamasının yapılması izlenen dış politikanın tonunu anlamak açısından önemlidir. 1979 sonrası dönemde her Demokrat Partili başkan İran'a karşı bir yumuşama hamlesi göstermiş olsa da diğer yandan sert politikaları da elden bırakmadan havuç-sopa politikasını net bir şekilde uygulamıştır. Clinton sonrasında iktidara gelen oğul Bush döneminde İran şer ekseninin bir parçası hâline getirilirken, 11 Eylül nedeniyle Körfez ülkeleri ile ABD arasında görece daha dalgalı bir dış politika takip edilmiştir. Aynı şekilde diğer bir Demokrat Partili başkan olan Barack Obama döneminde ise bir yandan İran ile nükleer anlaşma süreci geliştirilirken, diğer yandan da Körfez'deki silahlanma tekrardan öne çıkarılmıştır.

Cumhuriyetçi başkanların Körfez ülkeleriyle olan ilişkilerinin daha güçlü olduğu dile getirilse de Demokrat Partili eski Başkan Obama döneminde ABD'nin Suudi Arabistan ve BAE'ye yönelik yüksek meblağlı silah satışları olmuştur. Hatırlanacağı üzere BAE, ABD haricinde THAAD olarak bilinen hava savunma sistemine sahip tek ülke konumundadır. Bu hava savunma sistemini bilinen hava savunma sistemlerinden ayıran şey ise oldukça yüksek irtifada düşman füzelerini etkisiz hâle getirmesidir. THAAD gibi stratejik bir silah sisteminin Demokrat Partili eski Başkan Barack Obama döneminde BAE'ye satıldığı unutulmamalıdır. Ayrıca Obama döneminde Suudi Arabistan F-15SA modeli savaş uçağı temin etmeye başlayarak hava gücünü güçlendirmiştir. Bu yüzden Körfez ülkelerine yönelik

ABD'DEN EN ÇOK SİLAH İTHAL EDEN İLK 3 ÜLKE

Dönem	1	2	3
2004-2008	Güney Kore	İsrail	BAE
2005-2009	Güney Kore	İsrail	BAE
2006-2010	Güney Kore	Avustralya	BAE
2007-2011	Güney Kore	Avustralya	BAE
2008-2012	---	---	---
2009-2013	Avustralya	Güney Kore	BAE
2010-2014	Güney Kore	BAE	Avustralya
2011-2015	Suudi Arabistan	BAE	Türkiye
2012-2016	Suudi Arabistan	BAE	Türkiye
2013-2017	Suudi Arabistan	BAE	Avustralya
2014-2018	Suudi Arabistan	Avustralya	BAE
2015-2019	Suudi Arabistan	Avustralya	BAE

silah satışlarında Cumhuriyetçi ya da Demokrat ayrımı beklemek, bu ülkeler ile ABD arasında çok büyük bir kriz yaşanmadığı sürece çok gerçekçi olmayacaktır.

BAE'nin en çok silah ihraç edilen ülkeler arasında yer alması, Biden döneminde de ABD'nin Körfez ülkelerine yönelik silah satışlarının devam edeceğinin kanıtı olarak yorumlanabilir. Ayrıca Körfez ülkeleri ile yıllardır İsrail arasında gizliden süren siyasi ilişkilerin, son dönemde görünür hâle gelmesiyle birlikte BAE gibi bir ülkenin ABD'deki Yahudi lobileri üzerinden ABD Kongresi üzerinde etki yaratmaya çalışacağını tahmin etmek zor değildir.

SIPRI tarafından her sene yayınlanan Uluslararası Silah Transferlerinde Trendler başlıklı seriye göre 2004-2008 döneminden günümüze kadar uzanan süreç dikkate alındığında BAE ve Suudi Arabistan'ın, ABD'nin önemli bir müşterisi olarak öne çıktıkları görülmektedir. Çok radikal bir gelişme yaşanmadığı sürece hem demokrat hem de cumhuriyetçi başkanlar dönemlerinde BAE'nin en çok silah ihraç edilen ülkeler arasında yer alması, Biden döneminde de ABD'nin Körfez ülkelerine yönelik silah satışlarının devam edeceğinin kanıtı olarak yorumlanabilir. Ayrıca Körfez ülkeleri ile yıllardır İsrail arasında gizliden süren siyasi ilişkilerin, son dönemde görünür hâle gelmesiyle birlikte BAE gibi bir ülkenin ABD'deki Yahudi lobileri üzerinden ABD Kongresi üzerinde etki yaratmaya çalışacağını tahmin etmek zor değildir.

BAE HANGİ ALANLARDA SİLAHLANIYOR?

SIPRI veri tabanı üzerinde yapılan detaylı incelemeler sonucunda 1979-2019 döneminde BAE'nin en çok hava kuvvetlerine yönelik bir yatırım gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu süreçte yaptığı silahlanma harcamalarında hava kuvvetlerine yönelik yaptığı harcamaların %70-75'lik bir yer tuttuğu görülmüştür. Bu da tehditlere yönelik etki odaklı bir harekât konsepti benimsediğini gösterebilir. Nüfus olarak yeterli gücü olmadığı için elindeki kaynakları en etkin şekilde kullanabileceği yöntemin hava kuvvetleri olduğuna inandığı değerlendirilebilir. Körfez'deki İran tehdidi değerlendirildiğinde deniz kuvvetlerinin açık hedef olma ihtimali bulunmaktadır. Bu sebeple BAE'nin tercihinin hava kuvvetleri olması coğrafya, demografi ve tehditler dikkate alındığında kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Hava kuvvetleri dışındaki kara birliklerini ve özellikle muharip görevlerdeki personelini özel askerî şirketler aracılığıyla gideren BAE, bu noktada Senegal, Çad, Kolombiya gibi ülke vatandaşlarına başvurmaktadır.

BAE'ye ABD tarafından satılan silahlar dikkate alındığında, Küçük Sparta olarak tanımlanan bu ülkeyi Ortadoğu bölgesinde İsrail'den sonra ikinci butik müttefik olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Her ne kadar BAE'nin askerî kapasitesi İsrail ile yarışabilecek düzeyde olmasa da BAE'nin başta Yemen ve Libya üzerinde kazandığı askerî kapasite, Doğu Akdeniz'de Yunanistan ile yaptığı hava tatbikatları kapasite geliştirme ve tecrübe kazanma noktasında önemli roller üstlendiğini göstermektedir. Sonuç olarak, bu durum ABD'nin Doğu Akdeniz'de İsrail üzerinden sağladığı etki alanını Basra Körfezi'nde ise bu ülkedeki askerî üsleri de dikkate alındığında, BAE aracılığıyla sağlayarak genişletmeye çalıştığını göstermektedir. ■

İSRAİL'İN ULUSLARARASI HUKUKLA YÜZLEŞMESİ: UCM'NİN FİLİSTİN KARARI

HAYDAR ORUÇ
Uzman ORSAM

> Savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı işlenen suçları soruşturup sorumluları hakkında yargı hükmü veren bu uluslararası mahkemenin kararı, İsrail'in şimdiye kadar karşılaştığı en ciddi sınamalardan biridir.

Merkezi Lahey'de bulunan Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), yaklaşık bir yıldır beklenen kararını 5 Şubat 2021 tarihinde açıkladı. Karara göre 1967 sınırlarında olmak üzere Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'ü de içerisine alan tüm Filistin toprakları mahkemenin yargı yetkisinde kabul edilmiştir. Mahkeme ayrıca Filistin halkının kendi tayin hakkını da teyit ederek zımni olarak olsa da Filistin'i bir devlet olarak kabul ettiğini beyan etmiştir.

Savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı işlenen suçları soruşturup sorumluları hakkında yargı hükmü veren bu uluslararası mahkemenin kararı, İsrail'in şimdiye kadar karşılaştığı en ciddi sınamalardan biridir. Zira eğer mahkeme savcısı, bu karara istinaden Aralık 2019'da başlatmış olduğu ön soruşturmaya devam ederse Filistin'in mahkemeye iletmiş olduğu şikâyet dosyalarındaki suç teşkil eden ihlallerin sorumlularının yargılanmasının önü açılacaktır.

Bu durumda İsrail, şimdiye kadar hiç muhatap olmadığı şekilde bir meydan okumayla karşılaşacaktır. Keza Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) ve Genel Kurul tarafından veya Birleşmiş Milletler'in (BM) diğer kuruluşları tarafından aleyhinde alınan hiçbir karara uymayan İsrail, buna rağmen hiçbir yaptırıma da maruz kalmamıştır. Gerçi bu konuda İsrail'i koşulsuz destekleyen Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) veto gücünün büyük etkisi olsa da sonraki süreçlerde İsrail'in uyguladığı itibarsızlaştırma politikaları da etkili olmuştur.

Ancak gelinen noktada, önceki etkisiz kararların aksine mahkemenin yargılama yetkisinin bulunması ve hâlihazırda mahkemede bekleyen soruşturma dosyasındaki suçlamaların da ilgililerinin hüküm giymesini sağlayacak mahiyette olması, bu süreci öncekilerden ayırmaktadır. Dolayısıyla bu kadar önemli olan bu kararın farklı boyutlarıyla

ele alınarak kararın ne anlama geldiğinin ve uygulamasının nasıl olacağının açıklanmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

FİLİSTİN'İN UCM'YE ÜYELİĞİ

Hatırlanacağı gibi Filistin 2012 yılında BM'ye üye olmayan gözlemci devlet statüsüyle kabul edilmiştir. Aradan geçen sürede 137 ülke Filistin'i bir devlet olarak tanırken, bu konuda yetkili olan Güvenlik Konseyinde ABD'nin vetosu nedeniyle bir türlü bu işlem gerçekleşmemiştir. En son 2014 yılında tekrar BM'ye üyelik başvurusu yapan Filistin'in talebi aynı şekilde ABD vetosu nedeniyle reddedilince, 13 Haziran 2014 tarihinde Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas mahkemenin kurucu anlaşması olan Roma Statüsü'nü imzalayarak UCM'nin yargı yetkisini kabul etmiştir.

Bu gelişmenin akabinde, Filistin yönetimi gerekli prosedürleri tamamlayıp İsrail aleyhindeki ilk şikâyet dosyasını mahkemeye sunmuştur. Bu dosyada, İsrail'in 2014 Gazze saldırısında aralarında yaşlı, kadın ve çocukların da olduğu iki bin üzerinde Filistinlinin öldürülmesi ve on bin kişinin yaralanmasının savaş ve soykırım suçu olduğu gerekçesiyle ilgilileri hakkında gerekli işlemin yapılması talep edilmiştir. Bir sonraki şikâyet konusu ise BMGK'nın 23 Aralık 2016 tarihinde aldığı 2334 sayılı kararla işgal altındaki Filistin topraklarında Yahudi yerleşim yerlerinin yasaklanmış olmasına rağmen İsrail hükûmetinin bu karara uymadığı gibi daha sonra pek çok yeni yerleşim yerinin açılması olmuştur. Ayrıca 14 Mayıs 2018 tarihinde Gazze sınırındaki göstericilere karşı orantısız güç kullanan İsrail güvenlik güçlerinin altmış Filistinliyi öldürmesi ve iki binden fazlasını yaralaması da mahkemeye intikal ettirilmiştir. Filistinlilerin mülklerinin yargı kararı olmaksızın yıkılması ve el konulması, uzun idari tutuklamalar, hapishanedeki Filistinlilere yönelik insan hakları ihlalleri ile 19 Temmuz 2018 tarihinde kabul edilen Yahudi ulus devlet yasası da Filistinlileri kendi kaderlerini tayin hakkından mahrum bıraktığı gerekçesiyle mahkemeye taşınmıştır.

MAHKEMENİN YARGILAMA YETKİSİNE İLİŞKİN TARTIŞMA

Filistin'in başvuruları üzerine ön soruşturma başlatan mahkeme başsavcısı Fatou Bensouda, İsrail'in Roma Statüsü'ne tabi olmadığı ve

Filistin'in de bir devlet olmadığı gerekçesiyle itiraz etmesi üzerine, nihai karar için mahkemeye başvurarak mahkemenin Filistin toprakları üzerinde yargılama yetkisi olup olmadığı hususunda karar vermesini talep etmiştir. Mahkeme karar öncesinde; BM'nin müktesebatını ve bu konudaki kararlarıyla taraflar arasında şimdiye kadar imzalanan muhtelif anlaşmaları incelemiştir. Ayrıca mahkeme, aralarında hukukçular, akademisyenler, siyasetçiler, gazeteciler, insan hakları savunucuları, aktivistler, sivil toplum örgütleri ve bazı ihlallerin mağdurlarından oluşan ve "mahkemenin dostları (amici curiae)" olarak adlandırılan geniş bir uzman grubuyla görüşmeler yapmıştır.

> **Konuyu ele alan üç kişilik heyet, oy çokluğuyla mahkemenin Filistin topraklarında yargı yetkisi olduğuna hükmetmiştir.**

Bu görüşmelerde mağdurlar, maruz kaldıkları muameleleri anlatırken işgal altındaki Filistin topraklarında insan hakları ihlallerini gözlemleyen Sivil Toplum Kuruluşları (STK) da tespitlerini paylaşmışlar ve mahkemenin bu konudaki kararında önemli rol oynamışlardır. Ayrıca savcılık makamının bölgede yaptığı incelemeler sonucunda hazırlanan raporlarda da bölgedeki insan hakları ihlallerinin yaygınlaştığı ve eğer önlem alınmazsa daha kötü sonuçlara gebe olduğu bildirilmiştir. Nihayetinde konuyu ele alan üç kişilik heyet, oy çokluğuyla mahkemenin Filistin topraklarında yargı yetkisi olduğuna hükmetmiştir. Ancak mahkemenin kurucu anlaşması gereğince Filistin'in üyelik tarihinden itibaren maruz kaldığı uygulamaların dava konusu olması mümkün olup daha önceki pek çok ihlal maalesef cezasız kalacaktır.

İSRAİL'İN KARARA YÖNELİK İTİRAZI VE TEPKİSİ

Kararın açıklanmasını müteakip İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, kararı sert şekilde eleştirerek kabul edilemez bulduklarını açıklamıştır. Mahkemeyi hukuki değil siyasi bir organ olarak tanımlayan Netanyahu, bu hâliyle mahkemenin kararlarını tanımayacaklarını, vatandaşlarını ve askerlerini mahkemenin kararlarına karşı koruyacaklarını ifade etmiştir. Ayrıca bu kararı pür bir anti-semitizm olarak yaftalayarak itibarsızlaştırmaya çalışan Netanyahu, dünyanın pek çok yerinde gerçek savaş suçları işlenirken sessiz kalan mahkemenin, dünyadaki tek Yahudi devletine karşı uydurma iddialarla hüküm tesis etmeye çalıştığını ileri sürmüştür.

İsrail'in karara karşı en önemli argümanı ise Roma Statüsü'ne tabi olmaması olmuştur. Ayrıca Filistin'in de BM tarafından bir devlet olarak kabul edilmediğini ve bu sebeple mahkemenin İsrail ile Filistin arasındaki konularda yargı yetkisi bulunmadığını iddia eden İsrail, soruşturma dosyasındaki suçları işlemediğine dair bir savunma yapmamıştır. Dolayısıyla İsrail'in bahse konu savaş ve soykırım suçlarıyla insanlığa karşı işlenmiş olan suçları işlediğine dair zımni bir kabul olduğu varsayılabilir.

İsrail, karara yönelik tüm itirazlarına rağmen şikâyet konusu olan ihlallerde sorumluluğu olan yetkililerini ve askerlerini özellikle yurt dışı seyahatlerinde tutuklanma veya alıkonulma ihtimaline karşı uyarmıştır. Ayrıca özellikle yurt dışındaki Yahudi diaporasını ve lobi kuruluşlarını harekete geçirerek mahkemenin bu kararı geri alması için girişimlerde bulunmaya başlamıştır.

Hatta şimdiye kadar başta ABD olmak üzere Kanada, Avusturalya, Almanya ve Macaristan'dan bu konuda destek aldığı ileri sürülmektedir.

> **Sözde Yüzyılın Planı veya İbrahim Anlaşması gibi Filistinlilerin dışarıda bırakıldığı süreçlerin barışa hizmet etmek yerine yeni ihlallere yol açtığı düşünülürse İsrail'in yeni dönemde uluslararası hukuka saygı göstermesi en makul ve demokratik seçenektir.**

Bununla yetinmeyen İsrail, hakkında ön soruşturma açması nedeniyle tepkili olduğu mahkeme başsavcısının haziran ayında bitecek olan görev süresinden sonra yerine kendi tezlerine daha yakın birisini seçtirme arayışlarına girmiştir. İsrail'in Roma Statüsü'ne tabi olmaması nedeniyle seçme yetkisi bulunan 123 ülkeden birisi olmamasına rağmen bu konuda kulis yapmaya çalışması da İsrail'in önceki yıllarda başvurduğu benzer yöntemlerden birisidir. Zira aleyhindeki kararları değiştiremiyorsa bu kararların uygulayıcısını değiştirerek süreci lehine çevirmeye alışkın olan İsrail şimdi de benzer bir yönteme başvurmaya çalışmaktadır. Medyaya yansıyan haberlere göre İsrail, adaylar arasında Filistinlilere sempatiyle yaklaştıklarını düşündüğü İrlanda ve İspanya'nın adayının karşısında görece kendi tezlerine yakın olan İngiltere'nin adayı Karim Khan'ı desteklemektedir. İsrail'in amacına ulaşması durumunda, öncelikle kararı iptal ettirmeye bunu başaramazsa yeni başsavcıyı etkileyerek aleyhinde açılacak muhtemel bir davayı engellemeye, en kötü ihtimalle de dava sürecini sulandırarak bu şekilde hesap vermekten kaçmaya çalışacağı değerlendirilmektedir.

İSRAİL'İN KARAR VERME ZAMANI

Filistinlilere yönelik uyguladığı işgal politikaları sebebiyle pek çok savaş ve soykırım suçunun yanı sıra insanlığa karşı işlenen suçların da faili olduğu ileri sürülen İsrail'in, bu politikalardan vazgeçerek Filistinlilerle, onların da haklarını teslim ederek iki devletli bir çözüm çerçevesinde barış içerisinde yaşama konusunda bir karar vermesi gerekmektedir. Sözde Yüzyılın Planı veya İbrahim Anlaşması gibi Filistinlilerin dışarıda bırakıldığı süreçlerin barışa hizmet etmek yerine yeni ihlallere yol açtığı düşünülürse İsrail'in yeni dönemde uluslararası hukuka saygı göstermesi en makul ve demokratik seçenektir.

Aksi takdirde İsrail, uluslararası hukuk kaynaklı yaptırımlara maruz kalacaktır. Şimdiye kadar her türlü insan hakları ihlaline rağmen İsrail'i desteklemiş olan Batılı ülkelerin de mahkemenin olası bir kararından sonra, savaş ve soykırım suçuyla insanlığa karşı suç işlemiş bir ülkeyi daha fazla desteklemesi de mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla dünya tarihinin en büyük soykırımına maruz kalan bir milletin, kendi acılarını unutarak Filistinlilere yönelik soykırım yapmasının utancıyla yaşamak isteyip istemediğine karar vermesi ve bu suçların sorumlularını desteklemekten vazgeçmesi en rasyonel seçenek olacaktır. ■

TÜRKİYE'NİN AFRİKA AÇILIMI KAPSAMINDA FAS İLE EKONOMİK İLİŞKİLER

DR. RECEP YORULMAZ
Ekonomi Çalışmaları Direktörü **ORSAM**

> 2002 yılında iktidara gelen yeni hükûmet ile birlikte ülkenin dış politikasında önemli bir eksen değişikliği yaşanmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin Afrika açılımı da öncelikli politikalar arasına girmiştir.

1998 yılında Afrika ülkeleri ile siyasi, ekonomik, kültürel ve askerî ilişkileri geliştirmek amacıyla hazırlanan "Afrika'ya Açılım Eylem Planı" Türkiye için bir başlangıç noktasını ifade etmektedir. Ülkenin içinde bulunduğu politik istikrarsızlık döneminde ilk adımı atan bu eylem planı, 2001 finansal krizi sürecinde oluşan şartlarda uygulanma imkânı bulamamıştır. 2002 yılında iktidara gelen yeni hükûmet ile birlikte ülkenin dış politikasında önemli bir eksen değişikliği yaşanmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin Afrika açılımı da öncelikli politikalar arasına girmiştir. 2005 yılının "Afrika Yılı" ilan edilmesi ve aynı yıl içerisinde Türkiye'nin Afrika Birliği'nde ilk gözlemci ülke statüsünü almasıyla birlikte süreç ivme kazanmıştır.

Bu süreçte güçlenen ikili ilişkiler neticesinde Türkiye, 2008 yılında Afrika Birliği'nin düzenlediği zirvede kıtanın stratejik ortağı ilan edilmiş ve aynı yıl İstanbul'da Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi düzenlenmiştir. Bu ve benzeri etkinliklerle Türkiye, bölgedeki sömürgeci anlayışa karşı Afrika'nın yerel halkının yanında yer alan ve ülkelerin kalkınmasını öncelik olarak belirleyen "Afrika sorunlarına Afrika çözümleri" ilkesiyle kazan-kazan çerçevesinde politikalarını sürdürmektedir.

Türkiye, ilişkilerini güçlendirmek amacıyla kıta ülkelerinde temsilciliklerini artırmaya önem vermektedir. Temsilciliklerin artırılması ile ilişkili olarak Türkiye'nin bayrak taşıyıcı şirketi Türk Hava Yolları (THY) da salgın öncesi dönemde kıtanın 39 ülkesinde 60 varış noktasına doğrudan ulaşım sağlamıştır. Bununla birlikte Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü, Kızılay ve Anadolu Ajansı (AA) gibi çok sayıda kurum, özel sektör şirketleri ve iş insanları kıtadaki faaliyetlerini artırmıştır. Türkiye tarafında ise Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) programlarıyla iş birliklerinin, karşılıklı ticaretin ve yatırımların artırılmasını sağlayacak ortamlar oluşturulmaya çalışılmıştır.

AFRİKA AÇILIMININ ÖNEMLİ ETKİSİ: YOĞUNLAŞAN TÜRKİYE-FAS TİCARİ İLİŞKİLERİ

Birleşmiş Milletler (BM) veri tabanına göre Türkiye ile kıta ülkeleri arasında 2002 yılında 4,3 milyar

dolar seviyesinde gerçekleşen ticaret hacmi 2019 yılında yaklaşık 26,9 milyar dolara çıkmıştır. Kısa vadede Türkiye'nin hedefi kıta ülkeleri ile toplam ticaret hacminin 50 milyar dolara çıkarılmasıdır. Buna katkı sağlayacak İstanbul'da düzenlenen Türkiye-Afrika Ortaklığı Zirvesi'nin üçüncüsü 2021 yılında gerçekleştirilecektir. Bu bağlamda diğer zirve programlarında olduğu gibi Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında kıtanın öncelikleri doğrultusunda belirlenen sağlık, ticaret, yatırım, güvenlik, barış, eğitim, kültür, gençlerin yetiştirilmesi, üretim, kırsal ekonomi, tarım, enerji, ulaşım ve teknoloji transferi gibi çeşitli alanlardaki projelerin beş yıllık çizelgelerinin oluşturularak gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

Türkiye'nin Afrika açılımı politikası, son 20 yıllık süreçte Türkiye ile Fas'ın siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel iş birliklerini daha fazla güçlendirmiştir. Fas'ın BM'ye bildirdiği dış ticaret verilerine göre, Türkiye ile 2019 yılı dış ticaretinde 638 milyon dolar değerinde ihracat; 2,6 milyar dolar değerinde ithalat gerçekleştirerek toplamda 3,3 milyar dolarlık ticaret hacmi olduğu gözükmektedir. Böylece Fas'ın dış ticaretinde Türkiye %4,1'lik paya sahip olarak 7. sırada yer almıştır.

Ancak Türkiye'nin BM veri tabanına iletmiş olduğu Fas'a ihracat miktarı 2,3 milyar dolar; Fas'tan ithalatı ise 713 milyon dolar olmuştur. Sonuç olarak, iki ülkenin de ilettiği verilere göre Fas'ın Türkiye'ye ihracatında Türkiye lehine 75 milyon dolar ve Fas'ın Türkiye'den ithalatında yine Türkiye lehine 317 milyon dolar olmak üzere fark oluşmaktadır. Bu da iki ülke arasındaki ticari ilişkilerde toplamda 392 milyon dolarlık Türkiye lehine bir fark oluşturmaktadır. Bu nedenle Türkiye kaynaklı verilere göre karşılıklı ticaret hacmi 3,06 milyar dolar olurken Fas kaynaklı verilere göre 3,3 milyar dolar olmaktadır.

TÜRKİYE-FAS SERBEST TİCARET ANLAŞMASI

Türkiye'nin Mağrip ülkeleri arasında en fazla ticaret hacmine sahip olduğu Fas ile 2004 yılında imzaladığı ve 2006 yılında yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaş-

ması'nın (STA) da ticari ilişkilere büyük oranda katkısı olmuştur. Bu anlaşma Türkiye'nin Kuzey Afrika'da imzaladığı ile STA anlaşması olma özelliği taşımaktadır. STA yürürlüğe girdiği yıldan itibaren iki ülke arasındaki ticaret hacmi artışı ivmelenmiştir. Öncelikle 2008 yılında 1 milyar dolar eşiği, 2014 yılında 2 milyar dolar eşiği ve son olarak 2019 yılında 3 milyar dolar eşiği aşılmıştır.

> **Suudi Arabistan, 2020 Temmuz ayından itibaren Türk mallarına yönelik resmî olmayan ambargo uygulamaya başlamıştı. Aynı döneme denk gelen bir diğer gelişme de Fas'ta yaşandı.**

Türkiye ile Fas arasında yapılan STA'nın yürürlüğe girdiği 2006 yılında 725 milyon dolar olan ticaret hacmi 14 yıl içerisinde 4 katından fazla artarak 3 milyar doları aşmıştır. İmzalanan STA kapsamında her iki ülkenin de sanayisinin gelişmesi ve ticaretinin karşılıklı olarak dengeli bir şekilde artması temel alınmıştır. Her iki ülke ekonomisinin ithalat ve ihracatına olumlu olarak yansıyan STA'nın yürürlüğe girmiş olduğu 2006 yılında Fas'ın 66,6 milyar dolar olan GSYİH'si 1,88 artışla 2019 yılında 125,8 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye'nin 552,5 milyar dolar olan GSYİH'si ise 1,37 artışla 755 milyar dolara çıkmıştır. Aynı yıllara ait ihracat verilerine bakıldığı zaman Türkiye'nin Fas'a ihracatı 4,3 kat; Fas'ın Türkiye'ye ihracatı ise 4,1 kat artmıştır. Son 5 yıllık verilere göre Türkiye'nin Fas'a olan ihracatının artış ortalaması %10 olarak gerçekleşmiştir. İthalatında ise durağan olarak seyreden bir durum söz konusu olmuştur.

EKONOMİK İLİŞKİLERDE YAŞANAN KRİZLER

Suudi Arabistan, 2020 Temmuz ayından itibaren Türk mallarına yönelik resmî olmayan ambargo uygulamaya başlamıştı. Aynı döneme denk gelen bir diğer gelişme de Fas'ta yaşandı. Ülkenin Ekonomi Bakanlığına bağlı Gümrük ve Dolaylı Vergiler İdaresi tarafından düzenlenen, ardından hükûmetin ve meclisin onayladığı 2020 Finansman Yasası'yla Türkiye'den ithal edilen tekstil ürünlerine uygulanan vergi oranı %27'den %36'ya çıkarıldı. Geçmiş yıllarda böyle bir vergi politikası yokken 2019 yılı itibarıyla uygulanmaya başlanan vergi oranı aşamalı olarak yıl sonunda %27'e kadar çıkarılmıştı.

Fas yönetimi, yerli üreticileri desteklemek amacıyla ithalat vergilerini artırma politikasını salgın döneminde de sürdürmüştür. Ülkenin Sanayi Bakanı Moulay Hafid Elalamy yaptığı açıklama ile Türkiye'den ithal edilen tekstil ürünlerinin sadece 2017 yılında Fas'ta yaklaşık 44 bin kişinin iş kaybına neden olduğunu iddia etmiştir. Bu nedenle ülke yönetimi en çok ithal ettiği Türk menşeli LC Waikiki, Koton ve DeFacto markalarına Fas'ta üretim yapmaları hususunda da baskı uygulamaktadır.

Ayrıca ülkenin Ticaret Bakanlığı 2020 yılı Şubat ayında ülkede 500'e yakın mağazası ve 3 bine yakın çalışanı bulunan BİM'in mağazalarında sattığı ürünlerin en azından yarısının Fas'ta üretilen ürünlerin olması şartı getirme kararı almıştır. Buna uyulmaması durumunda BİM şirketine ceza kesilebileceği ve hatta mağazalarının kapatılabileceği ifade edilmiştir. Şirketten yapılan açıklamada ise Fas'ta bulunan mağazalardaki satışı yapılan ürünlerin %85'inin ülkenin yerel kaynaklarından tedarik edildiği, sadece %15'lik ürünün Türkiye'den geldiği belirtilmiştir. Bununla birlikte şirket, ürünlerinin çoğunluğunu ülkenin yerel kaynaklarından tedarik etmeye çalıştıklarını da bildirmiştir.

Fas yönetimi, artan korumacı önlemlerine rağmen yerli tekstil ve diğer ürünlerine karşı rekabet üstünlüğü devam eden Türk mallarının ithalatını sınırlayıcı farklı uygulamalara da başvurmuştur. Özellikle 2020 Temmuz ayında alınan vergi artırım kararı sonrasında Fas'ın Türk ihracatçılarına gümrüklerde uyguladığı politikalarda değişiklikler olmuş ve işlemlerde zorluklar çıkarılmaya başlanmıştır. Hazır giyim ve tekstil sektöründeki Türk firmaları, Fas başta olmak üzere diğer Mağrip ülkeleri Cezayir ve Tunus'ta daha az olmakla birlikte ülkelere ürün tedarikinde sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

> **Sorunların çözümü, ikili ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve yatırımların artırılması amacıyla 2020 yılı Ocak ayında Fas'a bakanlık düzeyinde ziyaret gerçekleştirilmişti. Ziyaret sırasında söz konusu maddelerin çözülmesi hususunda mutabık kalınmıştır.**

Son dönemlerde Fas'a ihracat yapan firmalar gümrükte normalin beş katına denk gelen bir aylık bekletilme süreleri ile karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Fas'ın Türk ürünlerinin vergi oranlarını artırma yoluna giderek Türk firmalarının ihracatını engelleme çabaları da devam etmiştir. Ülke, Türkiye'den ithal ettiği başta tekstil ve giyim olmak üzere deri, otomotiv, metalürji, ahşap ve elektrik sektörlerindeki 1200 kalem ürün için gümrük vergilerini 5 yıl geçerli olacak şekilde %90'a varan oranda artırma kararı alarak düzenlemeyi kabul etmiştir.

ÇÖZÜM ÇABALARI VE GELECEK VİZYONU

Sorunların çözümü, ikili ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve yatırımların artırılması amacıyla 2020 yılı Ocak ayında Fas'a bakanlık düzeyinde ziyaret gerçekleştirilmişti. Ziyaret sırasında söz konusu maddelerin çözülmesi hususunda mutabık kalınmıştır. Türkiye'nin Fas'taki yatırımların artırılması amacıyla her iki ülkenin ilgili bakanlıkları gerekli yardım, destek ve teşviklerin şirketlere sağlanması noktasında görüş birliğine varmıştır. Türkiye'nin 65 milyar dolara ulaşan yurt dışı yatırımlarından sadece 306 milyon dolarının Fas'ta gerçekleşmiş olması, Türkiye açısından yetersiz görülmüş ve kısa sürede artırılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda Türkiye, Fas'ın sunduğu yatırım imkânlarının ülkede tanıtımı amaçlı gezi programlarının düzenlenmesi, Fas ürünlerinin tanıtımıyla ilgili "Fas Günleri" etkinliklerinin hayata geçirilmesi planlanmıştır.

Türkiye ile Fas arasındaki ilişkiler geliştikçe bazı Türk şirketleri üçüncü ülkelerde Faslı şirketlerle ortaklıklar kurarak ihaleler almışlardır. Şu ana kadar Fas'ta 160 civarında Türk firması müteahhitlik, inşaat, toptan ve perakende ticaret, tekstil, mobilya, demir-çelik, halı, gıda ve hazır giyim sektörlerinde faaliyet göstermekte ve yatırımları bulunmaktadır. İki ülke bakanlıklarının mutabık kaldıkları Fas'ta gerçekleşen bu görüşme sonrasında ortaya çıkan küresel salgın nedeniyle gerekli adımların atılması pandemi sürecinde ötelenmiştir. Ancak karşılıklı diyaloğun açık olması ve sorunların hızlıca çözüme kavuşturulabilme kapasitesi iki ülke ticaretinin geliştirilmesinin önünü açacak en önemli etmendir. ■

RÖPORTAJ

Profesör Anoush Ehteshami:

"Türkiye Mirasını Yeniden Keşfediyor"

ABDENNOUR TOUMI
Uzman **ORSAM**

İngilizceden Çeviri:
Şamil Şanlıer, *Bursiyer*

> "Değişimlerin kökenleri konusunda daha bilinçli olmalıyız. Bu değişimlerin bazıları yapısal bazıları ise tesadüfidir. Ve tarihsel süreç zincirlerinden kurtulduğunda onun önünü birden kesemeyiz. Tıpkı akan suyun yatağını bulana kadar akmaya devam etmesi gibi. Bu bağlamda Türkiye bir anlamda mirasını yeniden keşfediyor diyebiliriz."

Abdennour Toumi: 21. yüzyılda Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinin siyasi ve jeopolitik değişimlerinde sizin dikkatinizi en çok ne çekiyor?

Prof. Anoush Ehteshami: 20. yüzyıl ile ilgili kaynakların birçoğu bu yüzyılın kısa bir yüzyıl olduğundan bahsederler çünkü bu zaman aralığında çok fazla şey yaşanmıştır. Örneğin, iki dünya savaşı da bu aralıkta gerçekleşmiştir. Bu yüzyıl için ise bölgesel ve küresel olarak bir yüzyılda beklenenden daha fazla şeye şahit olduk. 21. yüzyılın ilk on yılı pek çok dönüşüme şahit oldu fakat maalesef ki bunların çok azı olumlu anlamdaydı.

Kimdir?

Profesör Anoush Ehteshami

Durham Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde (The School of Government and International Affairs) Uluslararası İlişkiler Profesörü'dür. Avrupa'daki Ortadoğu çalışmalarında en eski ve tanınmış merkezlerden biri olan Durham'daki Ortadoğu ve İslam Araştırmaları Enstitüsünün (Institute for Middle Eastern & Islamic Studies -IMEIS-) direktörüdür. Ortadoğu ve İslam dünyası üzerine iki büyük kitap serisinin editörü olan Prof. Ehteshami, akademik yayınlarının yanı sıra yedi uluslararası derginin yayın kurulu üyeliğini yürütmektedir.

Geçtiğimiz yüzyılda Mısır, Suriye, Libya ve Tunus gibi devletler aynı değerleri paylaşan ülkelerdi. Ancak 20. yüzyılda büyük İslam medeniyeti olma hayali içerisindeki Suriye ve Irak, başarısız devletler olarak bugün elleri kolları bağlı şekilde durmaktadır. Mısır, Arap Ayaklanmaları ile sarsıldı ve darbe ile karşı karşıya kaldı. Lübnan, Cezayir ve Sudan ise hâlâ karışıklık içerisindedir. Cezayir'de bugün eski devlet anlayışı ile değişiklik isteyen heyecanlı gençler arasında ciddi bir uzlaşmazlık söz konusudur. 20. yüzyılda bölgeye şeklini vermiş Arap milliyetçiliği, 21. yüzyılın ikinci on yılından itibaren etkisini yitirmeye başladı. Bu etkileşim 21. yüzyıldaki başlıca değişimdir. Fakat dürüst olmak gerekirse gelecekte bizi neler beklediği hakkında net bir düşüncemiz yok çünkü sadece iç savaşlar ve çalkantılı devletlerle değil, bir salgın durumu ile de karşı karşıyayız. Bu durum, toplumun bütün kesimlerini etkilemektedir.

Abdennour Toumi: Arap Ayaklanmaları'nın ilk dalgasının ardından bölgenin sosyopolitik durumunu ve bugünkü Arap ayaklanmalarının ikinci dalgasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Prof. Anoush Ehteshami: İlk olarak değineceğim nokta, bölgedeki elitlerin ilk ayaklanmalardan hiç ders çıkarmayışıdır. Elitler bu ayaklanmalara tepkisiz kaldılar. Yolsuzluk ve elitizm karşıtı milyonlarca insanın sokağa çıkıp dile getirdiği talepleri, ayaklanmaları yapısal olmaktan ziyade tesadüfi bir olay olarak gördüler. İkinci olarak ise elitler, bu ayaklanmaları halkın yiyecek, iş ve müreffeh bir gelecek için talep ettikleri bir hareket olarak görmek yerine bu kitleleri güvenlik tehdidi olarak algıladılar.

Abdennour Toumi: Peki sizce Arap Ayaklanmaları'nın birinci ve ikinci dalgalarında Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri içerisinde dönüşüm için en çok gayreti hangi ülke sergilemiştir?

Prof. Anoush Ehteshami: Bence bu konuda başı Lübnanlılar çeker. Bana kalırsa çevrelerindeki ülkelere göre en çok sıkıntıyı onlar çekti. Ülkelerinin kısıtlı kaynaklarını sömüren hükûmetler, bir gecede yok olan birikimler ve ülkeyi yöneten militanları gördüler. Ayrıca Lübnan'ın 2005'teki devrimini unutmamakta fayda var. Yüz binlerce insan Suriye ve harici güçlerden özgürlüklerini elde etmek için sokaklara akın ettiler. Bunu 2009'da ve 2020'de de tekrarladılar. Gerçekten direnişleri takdire şayan ayrıca tüm bunlar yaşanırken de gelecekleri için mücadeleye ve kültürel olarak da üretmeye devam ettiler.

Abdennour Toumi: Sizce ABD'nin yeni başkanı Joe Biden'ın Ortadoğu politikası nasıl olacak; diğer demokrat başkanlar Clinton, Obama gibi geleneksel Ortadoğu politikasını sürdürecek mi, yoksa daha farklı bir politika mı uygulayacak, neler düşünüyorsunuz?

Prof. Anoush Ehteshami: Bana kalırsa Biden kendinden öncekilerinin mirasını devam ettirecek. İsrail ve Mısır'la yakın ilişkileri düzenlenmiş şekilde devam ettireceğini düşünüyorum.

> Biden'ın, Trump'ın Suudi Arabistan'a yönelik politikasını gözden geçireceğini düşünüyorum çünkü kendisi Yemen'deki savaşı tamamen gereksiz görüyor ve buna bir an önce son vermek istiyor. Biden, Suudi Arabistan'ı savaşı sona erdirmesi hususunda sorumlu tutabilir. Türkiye'ye ilişkin olarak ise Rusya ile olan askerî ilişki, büyük ihtimalle en önemli mesele olacaktır. S-400 meselesi bir ABD sorunu değil bir NATO sorunudur ve NATO'nun iç uyumunun önemi açısından Türkiye göz ardı edilmeyecektir.

Ayrıca Trump'ın Filistinlileri kasten göz ardı etmesine karşın Biden'ın Filistinlileri dikkate alacağını kanaatindeyim. Mısır'a yönelik askerî desteklerin süreceği fakat Trump yönetiminin aksine buna belirli bir sınırlama getirileceği kanısındayım.

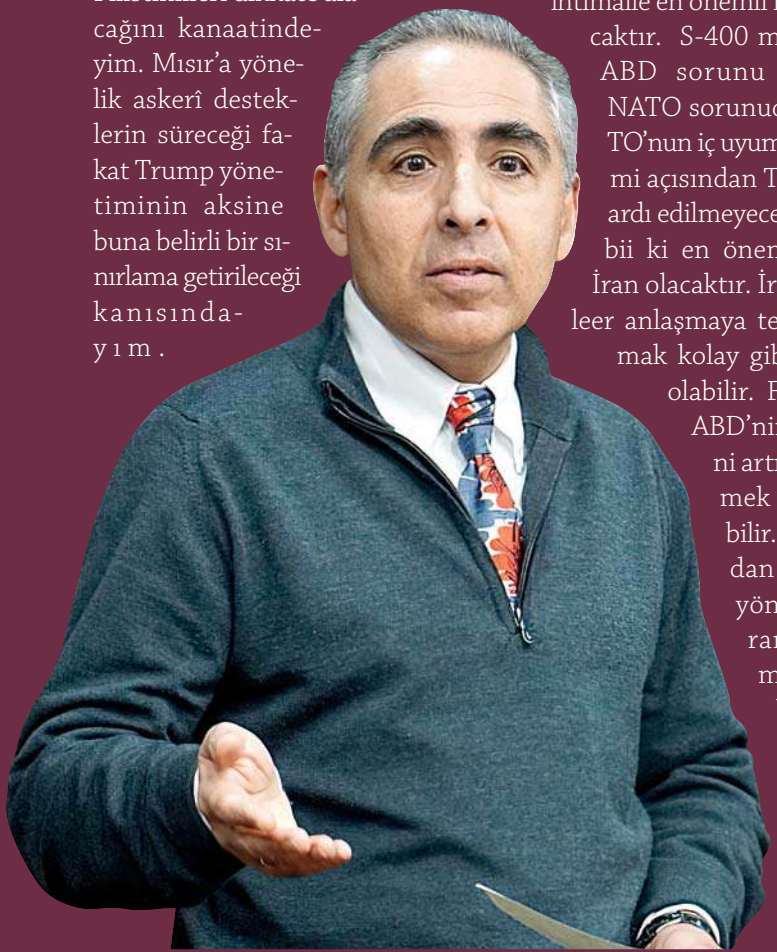

Biden'ın, Trump'ın Suudi Arabistan'a yönelik politikasını gözden geçireceğini düşünüyorum çünkü kendisi Yemen'deki savaşı tamamen gereksiz görüyor ve buna bir an önce son vermek istiyor. Biden, Suudi Arabistan'ı savaşı sona erdirmesi hususunda sorumlu tutabilir. Türkiye'ye ilişkin olarak ise Rusya ile olan askerî ilişki, büyük ihtimalle en önemli mesele olacaktır. S-400 meselesi bir ABD sorunu değil bir NATO sorunudur ve NATO'nun iç uyumunun önemi açısından Türkiye göz ardı edilmeyecektir. Ve tabii ki en önemli mesele İran olacaktır. İran ile nükleer anlaşmaya tekrar katılmak kolay gibi duruyor olabilir. Fakat İran, ABD'nin isteklerini artık kabul etmek istemeyebilir. Bu bakımdan İran, çok yönlü bir garanti anlaşması isteyebilecektir.

Abdennour Toumi: Bölgede etkisini arttıran ülkelerden biri olan Türkiye'nin Doğu Akdeniz, Suriye ve Kuzey Afrika'daki rolü hakkındaki yorumunuz nedir?

Prof. Anoush Ehteshami: Türkiye, özellikle Arap Ayaklanmaları'nın ardından bölgesel olarak kutuplaşmış, hassas bir ortamda kendi çıkarları doğrultusunda hareket edecek fırsatlar buldu. Yalnızca Türkiye değil İran da yine bu şekilde ittifaklar kurmak ve etkisini arttırmak için daha çok manevra alanına sahip oldu. Türkiye'nin olmakla suçlandığı "Yeni Osmanlıcılık" önleyici bir hareket olmaktan ziyade daha çok ideolojik olmayan gerçekçi bir tepkidir. Ayrıca AK Parti hükûmeti Müslüman çevredeki rolünü artırmak istediği gerçeğini hiçbir zaman gizlemedi, bu hegemonik olmaktan daha farklı bir şeydir. Sonuç olarak, değişimlerin kökenleri konusunda daha bilinçli olmalıyız. Bu değişimlerin bazıları yapısal bazıları ise tesadüfidir. Ve tarihsel süreç zincirlerinden kurtulduğunda onun önünü birden kesemeyiz. Tıpkı akan suyun yatağını bulana kadar ak-

maya devam etmesi gibi. Bu bağlamda Türkiye bir anlamda mirasını yeniden keşfediyor diyebiliriz. Fakat bu beraberinde diğerleriyle bir rekabeti ve ittifaklar silsilesini de getiriyor. Daha geniş bir açıdan bakacak olursak Türkiye'nin bu gelişimi bölgedeki diğer aktörler tarafından nasıl değerlendirildiği önemlidir. Bu şekilde bakıldığında Arap Ayaklanmaları sonrası süreçlerden yararlananın sadece Türkiye olmadığı, aynı zamanda İsrail'in ve İran'ın da bu durumdan fayda sağladığı görülecektir. Nasır veya Mübarek dönemindeki Mısır'ın, BAE'nin Fas'ın veya Bahreyn'in İsrail ile ilişki kurabileceğini düşünebilir miydiniz, bu neredeyse imkânsızdı. Çünkü artık Pan-Arapçılığın amaçlarını ve prensiplerini devam ettiren Arap merkeziyetçiliği yok oldu. Bu ideolojik olarak değil pratik bir çerçevede gelişti.

> Arap Ayaklanmaları'nın Arap ülkeleri arasındaki birliği bozduğu doğrudur. Bu yüzden isteyen ülke istediğini yapar hâle geldi. İsrail ile normalleşme süreci tabii ki ABD'nin garantisi altında gerçekleşti. Sonuç olarak barış bölge için çok önemli fakat bu barış süreci Filistin'in devlet olma durumunu mutlaka içermelidir. İsrail, bütün komşularıyla egemen devletler şeklinde ilişkiler yürütmelidir.

Abdennour Toumi: Arap ülkelerinin İsrail ile olan normalleşme sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Prof. Anoush Ehteshami: Arap Ayaklanmaları'ndan önce İsrail'e yönelik barış girişimleri Suriye'nin onayına tabiydi. Suriye'nin rızası olmadan hiçbir şey olmazdı. Fakat artık bu tarz bir Suriye mevcut değil, bu yüzden küçük bir ülke olan Bahreyn, İsrail ile el sıkışabiliyor ve bununla ilgili herhangi sorun yaşamıyor. Arap Ayaklanmaları'nın Arap ülkeleri arasındaki birliği bozduğu doğrudur. Bu yüzden isteyen ülke istediğini yapar hâle geldi. İsrail ile normalleşme süreci tabii ki ABD'nin garantisi altında gerçekleşti. Sonuç olarak barış bölge için çok önemli fakat bu barış süreci Filistin'in devlet olma durumunu mutlaka içermelidir. İsrail, bütün komşularıyla egemen devletler şeklinde ilişkiler yürütmelidir. Uluslararası toplum, Levant bölgesinin barışı ve güvenliği için Filistin sorununun mutlaka takipçisi olmalıdır. Filistin sorunu çözülmeden bölgede kalıcı bir barışın sağlanması mümkün olma-

UCEYMİ SADUN PAŞA:

IRAKLILAR İLE TÜRKLER ARASINDA BİR SADAKAT VE KAHRAMANLIK HİKÂYESİ

DR. WATHEQ AL-SADOON
Uzman ORSAM

> Kut'ül Ammare Savaşı, I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin Irak'ı işgaline karşı Iraklı Arap aşiretlerinin Osmanlı ordusundan yana durduğunun en önemli tarihsel kanıtlarından biri olmuştur.

2016 yılında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Kut'ül Ammare Savaşı'nın 100. yıl dönümü münasebetiyle resmî bir tören düzenlemiştir. Söz konusu savaş, I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin Irak'ı işgaline karşı Iraklı Arap aşiretlerinin Osmanlı ordusundan yana durduğunun en önemli tarihsel kanıtlarından biri olmuştur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, bu kutlama sırasında yaptığı konuşmada, "Kut'ül Ammare resmî tarih söyleminin bir başka önemli arızası olan I. Dünya Savaşı'nda 'Araplar bizi arkamızdan vurdu' yalanını ortaya koyan en bariz örnektir. Kuşatma boyunca Kut halkı adeta Osmanlı ordusunun bir parçası gibi hareket etmiş, bu uğurda pek çok da şehit vermiştir" ifadelerine yer vermiş ve sözlerine "Köklü bir Arap ailesinin mensubu olan Uceymi Paşa, Kut Savaşı'nda İngilizlerin kuşatması altında kalan bir birliğimizi yanındaki cesur adamlarıyla birlikte kuşatmayı yararak kurtarmıştır" şeklinde devam etmiştir.

Uceymi Sadun, el-Muntafik Emirliği'nin tüm yönetim işlerinde babası Şeyh Sadun Paşa'nın yardımcısı olarak yetişmiştir. Uceymi Sadun aynı zamanda, o sırada orta ve güney Irak ve kuzey Arabistan bölgelerini kontrol altına almak için diğer kabilelerle yapılan tüm savaşlarda büyük cesaret ve beceri göstermiştir. Alman arkeolog ve diplomat Max (Freiherr) von Oppenheim (1860-1946), ilk baskısı 1939'da yayınlanan "Bedeviler" adlı kitabında şöyle anlatmıştır:

UCEYMİ SADUN PAŞA KİMDİR?

Iraklı aşiret lideri ve politikacı olan Uceymi Sadun Paşa, 1883'te Irak'ın güneyindeki Nasiriye şehrinde doğmuştur. 1888 yılında ailesinin Huveyze şehrine, o dönem yaşanan çatışmalar nedeniyle geçici olarak kaçmak zorunda kaldığı sırada Uceymi Paşa'nın Huveyze şehrinde doğduğuna dair bazı kayıtlar bulunmaktadır.

Uceymi Paşa; çölü, şehirleri, Sünnileri ve Şiileri, Müslümanları ve gayrimüslimleri, Irak'ın güney ve orta bölgelerinin büyük bir kısmını, aşiretleri ve kabileleri kapsayan el-Muntafik Emirliği'nin hükümdarları olan Haşimilere bağlı Sadun ailesinden gelmektedir. El-Muntafik Emirliği, 1530'da Şerif Hasan bin Manea el-Shabibi (Uceymi Sadun Paşa'nın büyükbabası) tarafından kurulmuş ve 1918'e kadar devam etmiştir.

> **Uceymi Paşa, 1911'de el-Muntafik Emirliği'ni devraldıktan sonra, sadece iki yıl içinde Irak'ın tüm orta ve güney kabilelerine boyun eğdirmeyi başarmış ve Irak'taki en önemli bedevi şeyh olmuştur.**

"El-Muntafik Emirliği üzerindeki kontrol ve nüfuz, Irak'taki bazı siyasi ve aşiret liderlerinin İstanbul'daki Osmanlı yönetimini Şeyh Sadun Paşa'ya (Uceymi Paşa'nın babası) karşı kışkırtması nedeni ile alevlenen Şeyh Sadun Paşa ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ihtilaflar ve çatışmalar neticesinde Şeyh Sadun Paşa döneminde çok küçük bölgelere geri çekilmiş ve

zayıflamıştır. Ancak Uceymi Paşa, 1911'de el-Muntafik Emirliği'ni devraldıktan sonra, sadece iki yıl içinde Irak'ın tüm orta ve güney kabilelerine boyun eğdirmeyi başarmış ve Irak'taki en önemli bedevi şeyh olmuştur.

UCEYMİ SADUN PAŞA'NIN I. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDAKİ TUTUMLARI

Uceymi Sadun Paşa, babasının Osmanlılarla rekabetini ve babasının 1912'de Halep'te bir Osmanlı hapishanesinde öldüğünü unutarak 1914'te İngilizlerin Irak'ı işgalinin ilk gününden itibaren bu işgale tereddüt etmeden direnmeye; vatanı, dini ve İslam milletini desteklemek için Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında olmaya karar vermiştir. Uceymi Sadun, Irak'taki tüm Arap aşiret liderlerine mektuplar göndererek onları İngilizlere karşı cihat yapmaya ve Müslüman Osmanlı İmparatorluğu'na destek vermeye çağırıda bulunmuştur. O sıralarda İngilizlerin Irak'a karşı yürüttüğü askerî harekâtta kıdemli siyasi subay olan ve daha sonra Irak Yüksek Komiseri olarak atanan Percy Cox, aşiret liderlerinin aracılığıyla Uceymi Sadun'a birkaç mektup göndermiş ve ona Osmanlı ordusuna destek vermekten vazgeçmesi için bugünkü değeri milyonlarca dolara denk gelen 300.000 altın sterlin teklif etmiştir. Zamanın Necd Prensi "Abdulaziz İbn Suud" dahi Uceymi Sadun'a Osmanlı İmparatorluğu'nu bırakıp İngilizlerin yanında durmasını "tavsiye eden" bir mektup göndermiştir. Ancak Uceymi Sadun, tüm bu teklifleri ve Osmanlı'yı terk etmeyi reddetmiştir.

Percy Cox'un 1915'te Uceymi Sadun'a yazdığı mektuplardan birinde şu şekilde yazmıştır: "Arapların şeyhi Prens Uceymi Sadun, Arap Yarımadası'ndaki Haşimi Sadun soyunuzu kutsarız ve sana, tıpkı Şeyh Mübarek İbn Sabah'ın Kuveyt Prensi ve Prens Abdülaziz İbn Suud'un kendi topraklarına hâkim olduğu gibi, senin de kendi topraklarına "emir" olmanı teklif ediyoruz. Onlar Türkleri terk etmişlerdir, sen de ey cesur, bu fırsatı kaçırma". Ardından Cox, Uceymi Sadun'a aşiret liderlerinin aracılığıyla Uceymi'nin belirleyeceği bir yerde baş başa buluşmayı teklif etmiştir. Fakat Uceymi Sadun, Cox'un davetine şu şekilde yanıt vermiştir: "Cox'a, önemli politikacılarından biri olduğu Britanya adına soruyorum, dün olduğu gibi zafer ve güç Arap ve Müslümanlarda olsaydı, kendisinin benim vatanıma işgalci olarak geldiği gibi ben de onun vatanına, Londra'ya işgalci olarak gelseydim ve buluşmayı teklif etseydim Cox bunu kabul eder miydi? Yoksa benim de bugün gördüğüm gibi aramızda tek sözün savaş sahası olacağını mı düşünürdü?"

Uceymi, İngilizlerin tüm ayartmalarına rağmen teslim olmamış, teklif ettikleri paralara aldırış etmemiş ve Arapları Osmanlı hâkimiyetinden kurtaracaklarına dair yalanlarına kanmamıştır. Uceymi, İslami inancın motivasyonu ve büyük bir insanın duruşuyla Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında olmuştur. Ne İngiliz temsilcisi Percy Cox ne de İngiliz casusu "Lawrence" Uceymi Sadun'u satın almayı başaramamıştır. Çünkü para, ilke sahibi insanlara diz çöktüremez; mevkiler onları kışkırtamaz ve böyle insanlar ihanetin yolundan gitmezler. Savaşı kaybetseler bile ilkelerini ve kendilerini kaybetmezler.

İngiliz kuvvetlerinin Irak'ta ilerlemesi ve 1917'de Bağdat'ı işgal etmesinden sonra Percy Cox, askerî komutanlığa 24 Ocak 1917 tarihinde, İngiliz Arşivlerinde bugün "IOR NE 911144" kodu ile saklanan "Telegram R 554" numaralı telgrafı göndermiştir. Telgrafta Cox "Uceymi ile çabalar başarısız oldu" diyerek İngilizlerin Uceymi Sadun'u ayartamamasından duyduğu üzüntü ve hayal kırıklığını dile getirmiştir. Cox telgrafında, Cox'un Uceymi'yi İngilizlere katılma ve Osmanlıları terk etme davetine cevaben Uceymi'nin Cox'a gönderdiği mektuba işaret ederek şöyle demiştir: "Uceymi'nin cevabı kibardı ve yaptığımız tüm teklifleri mutlak suretle reddetti. Uceymi, Tanrı'ya, dine ve millete karşı görevi yerine getirme uğruna gerçek yolda devam ettiğinden tamamen emindir ve bu yoldan ayrılmaya niyeti yoktur."

J.E.H. Neville tarafından 2008'de yazılan "43. ve 52. Hafif Piyade Alayları'nın Tarihi -Oxford ve Buckinghamshire- I. Dünya Savaşı'nda" adlı kitabın bir kısmında, I. Dünya Savaşı sırasındaki İngiliz askerî raporlarında "Suq el-Shoyokh'un doğusunda 20 Ocak 1915'te gerçekleşen el-Muzaira'a Muharebesi'nde, Osmanlı ordusu birlikleri Osmanlı subayı Süleyman el-Askari'nin komutasında, aşiret şövalyeleri ise Uceymi Sadun'un liderliğindeydi" diye geçtiğinden söz edilmiştir. Aynı kitapta 6 top, 2.000 Osmanlı askeri ve Uceymi Sadun liderliğindeki el-Muntafik

aşiretlerinden 15.000 savaşçıdan oluşan bir kuvvetin 1915'te Basra'nın batısındaki el-Shuaiba bölgesinde bulunan İngiliz ordusuna saldırdığı da belirtilmiştir. Iraklı askerî tarihçi General Shukri Mahmoud Nadim, "1914-1918 Irak Savaşı" adlı kitabında el-Shuaiba Savaşı'nda İngiliz kayıplarının 1.200 ölü ve yaralı olduğunu, Osmanlı kuvvetleri ve aşiret savaşçılarından da 6.000 şehit ve yaralının verildiğinden söz etmiştir.

Uceymi Sadun, "el-Muntafik ve Sadun" şövalyelerinden oluşan silah arkadaşlarıyla birlikte 1919'da Suriye'nin Deyrizor kentinde İngiliz kuvvetlerine karşı çıkan çatışmada, Aqeedat kabilesinin Busraya aşiretinden Şeyh Ramazan Şlaş'ın yanında savaşmıştır. İngiliz İstihbarat Subayı Harold Dickson'ın (1881-1959) 1949'da yayınlanan "Çölün Arapları" adlı kitabında: "Deyrizor'daki kuvvetlerimiz, Aralık 1919'un başlarında Ramazan Şlaş'ın komutasındaki bir grup silahlı Arap'ın ve yanlarındaki (asi) Uceymi Sadun'un saldırısına uğradı" diye belirtmiştir.

Aynı şekilde Uceymi Sadun, Suriye'deki Fransız işgaline karşı (1920-1922) direniş operasyonlarına Libyalı mücahit "Ahmed el-Senussi" ile de katılmıştır. İngiliz arşivlerinde Irak'taki İngiliz Ordusu Kurmay Komutanlığının 1923'te hazırladığı (L/MIL/17/15/45) sayılı askerî raporda şöyle denilmektedir: "Şerif ordusunun 1920'de Telafer'e ilerlemesi Türklere indirilmiş bir darbe olarak geldi. Fakat güçlerimize karşı direniş, 1922'de Diyarbakır'dan bize karşı çalışan Uceymi Sadun ve Ahmed el-Senussi'nin gözetiminde yeniden yükseldi."

1914-1916 yılları arasında İngilizlere karşı tüm savaşlarda Uceymi Sadun'a eşlik eden Osmanlı ordusunda "Hamza Osman Erkan" adlı eski bir subay bulunmaktaydı. Bu savaşlarda neredeyse tümü yitirilen bir Osmanlı askerî birliğinin hayatta kalan 12 askerinden biriydi. Erkan, Türkiye'ye döndükten sonra bile Uceymi Sadun ile temas hâlinde kalmıştır. Erkan, 1946 yılında Uceymi Sadun'un I. Dünya Savaşı sırasındaki ve sonrasındaki tutumlarını ele alan "Bir Avuç Kahraman" adlı küçük bir kitap yazmıştır.

UCEYMİ SADUN PAŞA TÜRKİYE'DE

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Osmanlı kuvvetlerinin Irak'tan çekilmesinin ardından Uceymi Sadun Türkiye'ye gitmiştir. İnternette, Uceymi Sadun'la aynı dönemde yaşayan Filistinli doktor ve politikacı Dr. Amin Ruaiha'ya (1901-1984) atfedilen, Osmanlı dilinden çevrilmiş (gerçekliği doğrulanmamış) tarihî bir belge bulunmaktadır. Bu belge, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye topraklarına girişinden bir süre sonra Uceymi Sadun'a gönderdiği ve Türkiye'ye gelişinden memnuniyet duyduğunu ilettiği mektuptur. Atatürk bu mektupta Uceymi Sadun'un tüm kahramanlıklarından ve duruşlarından haberdar olduğunu, Uceymi Sadun'un Atatürk'ün kalbinde özel bir yere sahip olduğunu dile getirmiştir. Bu mektupta Atatürk, Uceymi Sadun'dan 13. Türk Ordusu Komutanlığı ile İngiliz işgaline direnmek için askerî hamlelerini koordine etmesini ve Uceymi Sadun'un ihtiyaç duyduğu her türlü yardım ve desteği onlara bildirmesini de istemiştir. Uceymi Paşa, Türkiye'nin Urfa iline yerleşmiş, ailesi ve çevresindeki adamlarıyla birlikte "Germü" adlı bir köy kurmuştur. Uceymi Sadun, Urfalıları Fransız işgalinden kurtarmak için yapılan savaşa (1919-1920) katılmıştır. Yıllar önce Urfa Belediyesi, Uceymi Sadun'un adını şehirdeki bir cadde ve bir halk parkına vermiştir.

İngilizler için Irak'taki durum istikrarlı hâle geldikten sonra bile Uceymi Sadun, Irak'ı İngiliz işgalinden kurtarmak için siyasi ve askerî mücadelesine Türkiye'den devam etmiştir. Ürdün'ün eski Kralı Abdullah bin el-Hüseyin ve Suudi Arabistan'ın eski Kralı Suud bin Abdülaziz gibi birçok Arap kral, lider ve politikacı ile ilişkileri, temasları ve yazışmaları olmuştur. 1960 yılında Türkiye'de vefat eden Uceymi Sadun'un kabri Ankara'daki Asri Mezarlık'ta yer almakta ve mezar taşında "Irak Şeyhlerinin Şeyhi, Çöl Aslanı ve Atatürk'ün Silah Kardeşi" ifadesi bulunmaktadır. ■

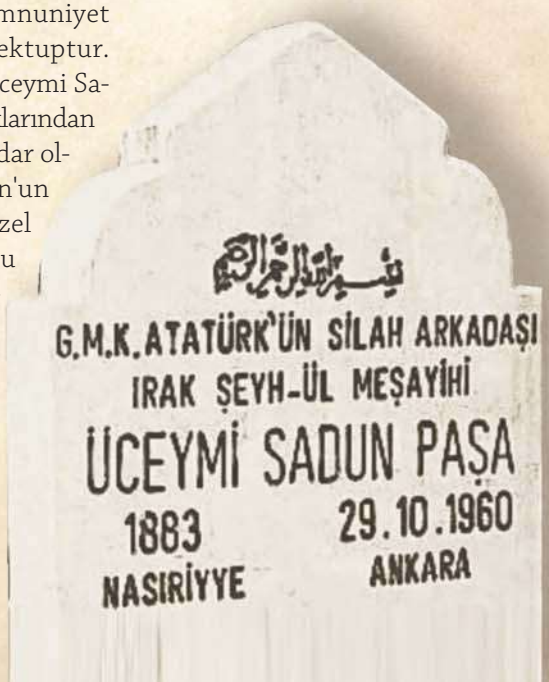

FOTOĞRAFLARDA YEMEN: GÖRÜNMEZ SAVAŞIN GÖRÜNTÜLERİ

DOÇ. DR. SERTAÇ T. DEMİR
Öğr. Üyesi GÜMÜŞHANE ÜNİ.

> Fotoğraf, yalnızca bir görme biçimi de değildir üstelik; bir tür tefekkür sahnesidir kadrajda beliren. Hızın ellerinde gözden kaçan hayati detayların geri dönüşüdür. Ve fotoğraf albümleri, yaşamın nostaljik fragmanlarıdır.

John Berger, "fotoğraflar, geçmişin yadigârları ve olup bitenlerin izleridir" der. Gerçekten de hızla akan zamana mim koyar fotoğraflar. Tanıklık yapar tarihî kırılmalara ve içindeki mutlu, bir o kadar da dramatik anlara. Ama çoğu kez hüzün vardır fotoğrafların ruhunda. Çünkü yaşanmış olanı, yaşandığı şeklini koruyarak yansıtma kaygısı vardır onda. "Fotoğraf çekmek, eşyaya tam da yitip gitmeden önce bakabilmektir" der yönetmen Wim Wenders. Fotoğraf, yalnızca bir görme biçimi de değildir üstelik; bir tür tefekkür sahnesidir kadrajda beliren. Hızın ellerinde gözden kaçan hayati detayların geri dönüşüdür. Ve fotoğraf albümleri, yaşamın nostaljik fragmanlarıdır. Ölüler bile yeniden can bulur albümlerin hafızalarında. Onca hüzne rağmen, yine de tuhaf bir tat yayılır fotoğraflardan. Bazı fotoğraflar konuşur, en iyileriyse haykırırlar. İyi fotoğraf, çekenden çoğu kez bağımsız bir an'ın ya da bakışın ışığında hayat bulur. "İyi bir fotoğraf" der Irving Penn, "hakikati anlatan, ruha dokunan ve izleyiciyi farklılaştıran fotoğraftır."

İyi fotoğraflarıyla bilinen Coşkun Aral, Yemen'i anlattığı bir programda buranın doğanın izleriyle dolu ve insanlık tarihinin en eski mirasını taşıyan ülke olduğundan bahseder. Çöl kumlarının ahengini de işleyişini de dikkate alan insancıl mimarisinin altını çizen Coşkun Aral, öte yandan silaha alıştırılmış bu toplumun geldiği noktanın sancılarından da hayıflanır. Güncel çatışma ortamını "siz savaşmaya hazırsanız dışardan destek her zaman bulunur" sözleriyle tahlil eder bir de. Özellikle başkent Sana, Osmanlı'nın izlerini taze tutan bir şehirdir Aral'a göre. Gerçekten de Yemen, belki de bu yüzden biz imparatorluk torunu Türkler için sıradan bir coğrafyanın ötesinde hazin bir gönül meselesidir. Dört asır boyu Osmanlı toprağıdır Yemen. Ayrıca Hz. Peygamberi (sav) görmeden sevmeyi öğreten Veysel Karani'nin (ra) öz yurdudur. Nereden bakılırsa bakılsın Yemen, tamamlanmayan ancak arzulanan umutların köklü vatanıdır. İnzar Dergisi'nde kaleme aldığı yazısında Furkan Can, Yemen'in İslam tarihindeki kadim yerini şu sözlerle özetler:

"İslam davasını Hz. Peygamber'in en yakınında omuzlayan Ammar b. Yasir, Ebu Hureyre, Ebu Musa el-Eşari, Feyruz b. Deylemi gibi birçok sahabe Yemenli. İmam Şafii'nin annesi Yemenli. İmam Malik, Yemen asıllı. İmam Hanbel'in de uzun bir zaman Yemen'de ders okuduğu biliniyor. Kur'an'da anlatılan birçok kıssanın mekânı da Yemen. Sebe Kraliçesi Belkıs'ın ülkesi Ma'rib, başkent San'a'ya üç saat uzaklıkta. Sebe suresine ismini veren Sebeliler, yine Ma'rib'de yaşamışlar... Yine Hz. Hud, Yemen'deki Ahkaf çöllerinde hâkimiyet kuran Ad kavmine gönderilmiş. Ahkaf, Yemen'in Hadramevt bölgesinde. Fil Suresi'nde feci akıbeti anlatılan Ebrehe, Yemenli.

Ayrıca, Buruc Suresi'nde zulmünden bahsedilen Himyeri Kralı Zu-Nuvas da Yemen'de hâkimiyet kurmuş. Yine, Kur'an'da kendilerinden bahsedilen Tubba kavmi, Yemen'de yaşamış."

FOTOĞRAFLARLA YEMEN: KÜLTÜREL DOKU

Önemli bölümü UNESCO'nun dünya mirası listesinde bulunan Yemen, savaşın getirdiği çözülmeler karşısında kurtarılması gereken canlı bir kültürün de ev sahibidir. Genel olarak Yemen'e fotoğraflarıyla beraber bakıldığında birbiriyle inanılmaz derece çelişen görseller belirmektedir. Bir tarafında harikulade ve otantik güzellikler, diğer tarafında iç karartıcı yıkımlar vardır bu fotoğraflarda. Güzelliklere örnek sade ve ruh okşayıcı çöl mimarisi ki bir medeniyetin tüm birikimi sanki bir evin detaylarına kazınmış, oraya tutunmuştur. İnsan gibi topraktan yapılmış sıcak bir mimaridir bu. Bu, kimliği olan, özgün ve doğayla iç içe, ona fazlasıyla hürmetli bir mimaridir.

> **Romalı kaşiflerin Mutlu Arabistan dedikleri, denizciliğiyle meşhur Yemen, mimarisine paralel bir yaygınlıkta dans, müzik, yemek ve keyif kültürüne sahiptir. Dinamik figürlerle bezenmiş danslarında erkekler savaşçı kimliklerini yitirmeden fakat aşırı bir mutluluk içinde görünürler sahnede.**

Nura ismi verilen kirecin süslediği pencereler, doğan ve batan güneşi en dolaysız şekilde selamlamaktadır. Sanat, burada yaşamın dışında değil; tam içinde, evlerin duvarlarından kapılarına dek her yerindedir. Hele ki Şibam. Hadramut Vadisi'nin en şöhretli beldesi olan Şibam, birbirine yaslanan, birbirini kum fırtınalarından koruyan çöl gökdelenleriyle dolu eşsiz bir menzildir. Vadi, çöl ikliminin belirgin klişelerinin aksine muhteşem verimlidir de. Burada tabiat ve insan birbirini inşa ve ihya etmektedir. En azından bir zamanlar öyleydi.

Romalı kaşiflerin Mutlu Arabistan dedikleri, denizciliğiyle meşhur Yemen, mimarisine paralel bir yaygınlıkta dans, müzik, yemek ve keyif kültürüne sahiptir. Dinamik figürlerle bezenmiş danslarında erkekler savaşçı kimliklerini yitirmeden fakat aşırı bir mutluluk içinde görünürler sahnede. Bellerinde, gündelik yaşamda da kul-

lanageldikleri cenbiye adında hançerler vardır. Sünnet olduktan sonra her erkeğin statüsünü resmeden cenbiye gücün, cesaretin ve zenginliğin sembolüdür. Öyle ki Yemenliler "kişi cenbiyesinden bilinir" derler. Yemen fotoğraflarının olmazsa olmazı cenbiye, günümüzde silahlarla aynı yaşam kadrajında yer almaktadır.

En az silah kadar, belki ondan da popüler olan bir diğer sıradanlaşmış alışkanlık Gat'tır. Her yaştan Yemenlinin vazgeçilmezi olan Gat, kısmi esriklik veren bitkisel bir uyarıcıdır. Bu bir gelenek, bir yaşam biçimidir. Sokaklardan evlere, düğünlerden pazarlara hayatın her köşesi bu bitkiyi çiğneyen kişilerle doludur. Yemen'de yaşanan iç savaşın bile belli bir süre durmasına olanak tanıyan Gat, belki de bir tür kendi gerçeğinden kaçış hâlidir. Sentetik mutluluk arayışının kolektif çıkış noktasıdır. Ama aynı zamanda, kontrolsüz masrafın ve kaçınılmaz tembelliğin de kaynağıdır. Savaştan beri, yaşamın belli bir açmazla değişmez bir kısır döngü etrafında deveran ettiği Yemen'de fotoğrafların en büyük kısmı insani dramlarla yüklüdür.

Şöyle der yine John Berger: "Gerçek şudur ki çekilen insan fotoğraflarının çoğu acıları anlatır; bunların çoğu da insanlar tarafından yaratılan acılardır."

YEMEN'DE SAVAŞ VE ÖTESİ

Yemen'deki savaş için "görünmez savaş" derler. Bu görünmezlik, elbette savaşın -tüm felaketleriyle görünemeyecek kadar uzakta ya da gizli olmasıyla değil- bu kirli savaşı görecek gözün, yardım çığlıklarını işitecek kulakların olmamasıyla ilgilidir. Elindekini paylaşma, gönlünü ve kapısını muhtaçlara açma ahlakına sahip olan Türk devleti ve insanı dışında pek de kimsenin -çıkarı dışında ilgi göstermediği Yemen, uluslararası

> "Yemen'deki savaş için "görünmez savaş" derler. Bu görünmezlik, elbette savaşın -tüm felaketleriyle görünemeyecek kadar uzakta ya da gizli olmasıyla değil- bu kirli savaşı görecek gözün, yardım çığlıklarını işitecek kulakların olmamasıyla ilgilidir."

toplumun ikiyüzlülüğünün yaşayan en canlı ve hazin tanıklarındandır. Yalnızca politik kırılmalar, gerilimler ve iç savaş değil; tüm bunların ve ilgisizliğin sonucu olan kıtlıkların da merkezidir Yemen.

Savaşlarda yerle bir olan tek şey sadece o efsanevi mimari yapılar değil; umut ve hayalleriyle insanlar, özellikle de masum çocuklar, kundaktaki bebeklerdir. Öyle ki 2021 yılının başında Birleşmiş Milletler, "dünyanın en kötü durumdaki ülkesi" dediği Yemen'de 13,5 milyon kişinin açlıktan ölme riskiyle karşı karşıya olduğunu duyurmuştu. Aynı veride, altı yıldır devam eden iç savaşın yanı sıra yetersiz beslenme ve kolera gibi hastalıklar yüzünden yaklaşık 233 bin kişi hayatını kaybettiği de kaydedilmiş ve eklenmişti: "Dünya artık yardım etmemeyi seçerse bu çocukların çoğu ve aileleri açlıkla yüzleşecek."

GÖRÜNMEZ SAVAŞI "GÖRMEK"

Sonuç olarak fotoğraflar hayatı kaydetse de hayat fotoğraflardan öte bir canlılık içindedir. Yine de hayatın tümünü temsil eden anlar vardır ve iyi fotoğraflar işte tam da o kritik anları yakalar. Çoğunlukla bir manzara fotoğrafında değil; insanın yüzünde, özellikle de bakışlarında karşılık bulmaktadır o istisnai an. Başka bir deyişle yaşamın trajik izleri, yüzün çizgilerinde ve gözün mahzunluğunda gizlidir. Bazen de sitemkârdır o bakış. Bazen öfkeli, bazen hislerini yitirmiş bir insanın ruh hâlinin yansımasıdır. Yemen fotoğraflarında da çoğunlukla bir peçenin arasından bakan bir çift göz dikilir gören gözler için. Ya da açlıktan zayıflamış bir bebeğin çelimsiz, savunmasız bir bebeğin derin seslenişi duyulur işiten kulaklar için.

> **Yaşanan en kötü hatıralar bile, sanki birer kurmaca filmmiş gibi izlenmektedir her nasılsa. Aramızda, bu yıkıma en fazla hassasiyet gösterenlerimiz de çoğu kez siyasi bir ayrımın kenarından seyretmektedirler acı portreyi ve kendi değer yargılarına hapsetmektedirler devasa bir hikâyeyi.**

Görüntülerle dolu bir dünyada yaşayan modern insan için artık neredeyse trajik bir fotoğrafın tesiri kalmamış gibidir. Yaşanan en kötü hatıralar bile, sanki birer kurmaca filmmiş gibi izlenmektedir her nasılsa. Aramızda, bu yıkıma en fazla hassasiyet gösterenlerimiz de çoğu kez siyasi bir ayrımın kenarından seyretmektedirler acı portreyi ve kendi değer yargılarına hapsetmektedirler devasa bir hikâyeyi. Yemen'deki kıtlık, tam da bu görme-kıtlığının tezahürüdür. Kendi sığ fakat görüntüleri parlak bir dünyanın mengenesinde sıkışmış yalnız ve huzursuz modern insan için, zaten kendisi iyiden iyiye silikleşmiş yabancı bir ülkenin derdiyle hemhâl olmak hiç de kolay değildir. Bu yüzden Yemen, yalnızca Yemenlilerin değil; Yemen'deki yıkımdan haberdar herkesin imtihanıdır. ■

ETKİNLİKLER

Şubat 2021

Tarih: 5 Şubat 2021

Moderatör:

Prof. Dr. Enver Arpa
Başkan Danışmanı, ORSAM

Konuşmacılar:

Fatih Karaca
TİKA Eski Libya Koordinatörü

Taner Altun
İHH Libya Temsilcisi

Tarih: 7 Şubat 2021

Moderatör:

Prof. Dr. Enver Arpa
Başkan Danışmanı, ORSAM

Konuşmacılar:

Doç. Dr. Ahmet Gökçen
Muş Alpaslan Üniversitesi

Dr. Zübeyr Halafallah
Mardin Artuklu Üniversitesi

Dr. Muhammed el-Adil
Akademisyen-Gazeteci

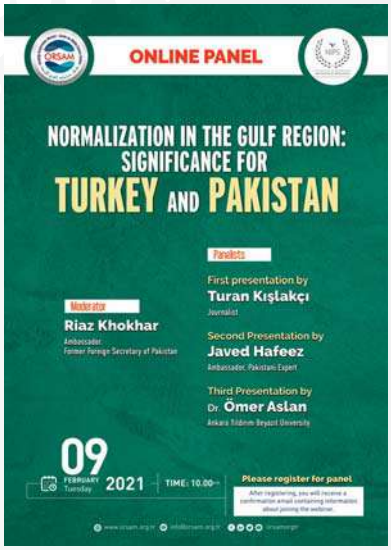

Tarih: 9 Şubat 2021

Moderatör:

Riaz Khokhar
Eski Dışişleri Bakanı, Pakistan

Konuşmacılar:

Turan Kışlakçı
Gazeteci

Javed Hafeez
Pakistan Büyükelçisi

Dr. Ömer Aslan
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Tarih: 10 Şubat 2021

Moderatör:

Dr. Emete Gözügüzelli
ASBÜ K.Kıbrıs Akademik Birimi Öğr.Üyesi

Konuşmacılar:

Dr. Recep Yorulmaz
Ekonomi Çalışmaları Direktörü, ORSAM

Dr. Mustafa Yetim
Körfez Çalışmaları Uzmanı, ORSAM

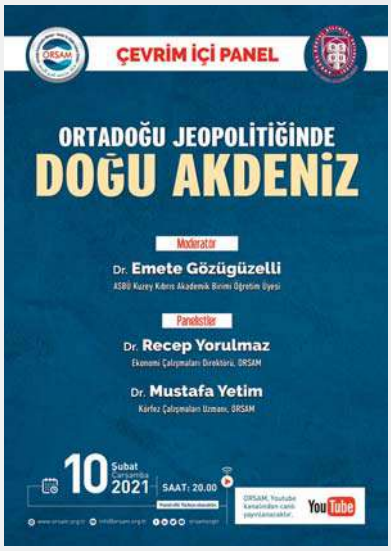

Tarih: 15 Şubat 2021

Moderatör:

Haydar Oruç
Filistin/İsrail Çalışmaları Uzmanı, ORSAM

Konuşmacılar:

Dr. Gökhan Çinkara
Necmettin Erbakan Üniversitesi

Dr. Ferit Belder
Araştırmacı Gazeteci

Mustafa Fatih Yavuz
Gazeteci, TRT World Filistin/İsrail Muhabiri

Tarih: 15 Şubat 2021

Moderatör:

Saeed Kozah
General (E.) RCCP Başkan Yardımcısı

Konuşmacılar:

Dr. Dania Kulailat Khatib
RCCP Merkezi Genel Müdürü

Dr. Mustafa Yetim
Körfez Çalışmaları Uzmanı, ORSAM

Dr. Gülşen Sağlam
Besme İnsani Yardım Genel Müdürü

Dr. Recep Yorulmaz
Ekonomi Çalışmaları Direktörü, ORSAM

ortadoğu analiz uluslararası siyaset dergisi

ORTADOĞU ANALİZ DERGİSİ ABONELİK FORMU

Adı/Soyadı : .....

T.C. Kimlik No. : .....

Kurum Adı : .....

Adres : .....

İl/İlçe : .....

Telefon : .....

Gsm : .....

E-Posta : .....

Tarihi : .....

Abonelik Tipi : **1 Yıllık Abonelik 165 TL (KDV dâhil)** ☐

• Dergimiz ayda bir olmak üzere yılda toplam 12 sayı yayınlanmaktadır.

• Abonelere kurumumuzun analiz, rapor vs. yayınları da dergi ile ücretsiz olarak gönderilecektir.

Hesap Adı : **ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ İKTİSADİ İŞLETMESİ**
Şubesi : **Ziraat Bankası Mustafa Kemal**
TL Hesabı : **IBAN TR 0500 0100 2486 8886 2022 5001**

Yukarıda bilgileri verilen hesaba abonelik ücretini yatırdıktan sonra formu eksiksiz doldurarak dekont ile birlikte **abonelik@orsam.org.tr** adresine e-posta gönderiniz.
Banka açıklama kısmına (ad-soyad) eklemeyi unutmayınız.

ORSAM Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sk. No: 3 Çankaya / Ankara

+90 (850) 888 15 20 www.orsam.org.tr /orsamorgtr

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. Aylık periyotla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın üç ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. Türkçe, İngilizce ve Arapça yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Çalışmaları alanında bilimsel, nitelikli ve objektif araştırmaların kalıcı eserler olarak Türkçe literatüre kazandırılması hedefiyle ORSAM, Ortadoğu Yayınlarını hayata geçirmiştir. Yayınevimiz, Ortadoğu'ya dair tarih, siyaset, toplum ve ekonomi başta olmak üzere bilimsel çalışmaları okuyucularla buluşturmayı amaçlamaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20 www.orsam.org.tr orsamorgtr

ORTADOĞU
YAYINLARI

ORSAM

www.orsam.org.tr | orsamorgtr